

TÜRK SİYASAL HAYATINDA KOALİSYON HÜKÜMETLERİ: DSP - MHP - ANAP ÖRNEĞİ

**2020
YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ**

Hakan GEZER

Prof. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ

**TÜRK SİYASAL HAYATINDA KOALİSYON
HÜKÜMETLERİ: DSP – MHP – ANAP ÖRNEĞİ**

Hakan GEZER

Prof. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Haziran 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	5
DOĞRULUK BEYANI	6
ÖNSÖZ.....	7
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	10
ARCHIVE RECORD INFORMATION	11
KISALTMALAR	12
ARAŞTIRMANIN KONUSU	13
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	13
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	13
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	13
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	14
GİRİŞ.....	15
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	16
1.1. Siyasal Partiler ve Koalisyon Hükümetleri.....	16
1.1.1. Siyasal Parti Kavramı.....	16
1.1.2. Koalisyon Teorileri.....	18
1.1.2.1. Asgari Çoğunluklu Koalisyonlar (Büyüklik İlkesi).....	18
1.1.2.2. Asgari Büyüklükte Koalisyonlar.....	20
1.1.2.3. Asgari Sayıda Partiden Oluşan Koalisyonlar (Pazarlık Önermesi).....	20
1.1.2.4. Asgari Uzaklık Koalisyonlar.....	21
1.1.2.5. Asgari Çoğunluklu Bağlantılı Koalisyonlar.....	21
1.1.3. Türkiye'de Kurulan Koalisyon Hükümetleri.....	21
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	25

2.1. DSP-MHP-ANAP Koalisyon Hükümetini Oluşturan Partilerin Tarihsel, Toplumsal ve İdeolojik Kökenleri	25
2.1.1. Halkçılık İdeolojisi.....	26
2.1.2. Halkçılık İdeolojisi ve Kemalizm.....	27
2.1.3. Cumhuriyet Halk Partisi İdeolojisi.....	28
2.1.4. Milliyetçi Hareket Partisi İdeolojisi.....	30
2.1.4.1. Dokuz Işık Milli Doktrini.....	32
2.1.5. Halkçılık İdeolojisi ve Dokuz Işık Doktrini.....	35
2.1.6. MHP'nin Solidarist Korporatist Söylemi.....	35
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	38
3.1. DSP-MHP-ANAP Koalisyon Hükümeti.....	38
3.1.1. Koalisyon Ortağı Partilerin Seçim Stratejileri.....	38
3.1.1.1. DSP'nin Seçim Stratejisi.....	38
3.1.1.2. MHP'nin Seçim Stratejisi.....	40
3.1.1.3. ANAP'ın Seçim Stratejisi.....	41
3.1.2. 18 Nisan 1999 Seçimleri.....	43
3.1.3. Hükümetin Kuruluşu.....	45
3.1.4. Koalisyon Hükümeti Protokolü.....	50
3.1.5. Hükümet Programı.....	51
3.1.6. Parti Liderlerinin Söylemindeki Uzlaş.....	53
3.1.7. Koalisyon Hükümeti Döneminin Başlıca Siyasal Gelişmeleri.....	54
3.1.7.1. Kadrolaşma Sorunu.....	54
3.1.7.2. İrticayla Mücadele.....	55
3.1.7.3. Mesut Yılmaz'ın Yüce Divana Sevki.....	56
3.1.7.4. Af Yasası Krizi.....	57
3.1.7.5. Cumhurbaşkanı Seçimi.....	58
3.1.7.6. TBMM Başkanı Seçimi.....	59

3.1.7.7. Fazilet Partisi'nin Kapatılması.....	60
3.1.7.8. Abdullah Öcalan'ın İdamı Meselesi.....	60
3.1.7.9. DSP-MHP ve ANAP'lı Bakanların İstifaları.....	62
3.1.8. Koalisyon Hükümeti Döneminin Ekonomik Gelişmeleri.....	63
3.1.8.1. Hükümetin Ekonomideki Üç Yılı.....	63
3.1.8.2. Ekonomik Krizler ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı.....	64
3.1.9. Diğer Önemli Olay ve Gelişmeler.....	69
3.1.9.1. Hikmet Uluğbay'ın İntihar Girişimi.....	69
3.1.9.2. 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 Depremleri.....	69
3.1.9.3. Hizbullah Operasyonları ve Faili Meçhul Cinayetler.....	71
3.1.9.4. Cezaevleri Operasyonları.....	72
3.1.9.5. Esnaf Eylemleri.....	72
3.1.9.6. DSP'de Anlaşmazlıklar Bakan ve Milletvekili İstifaları.....	73
3.1.9.7. Koalisyon Ortakları Arasında Yaşanan Sıkıntılar.....	75
3.1.10. Koalisyon Hükümetinin Eğitim Politikaları.....	77
3.1.11. Çalışma Hayatıyla İlgili Olarak Yapılan Düzenlemeler.....	79
3.1.12. Avrupa Birliği Uyum Yasaları.....	79
3.1.13. Dış Politika.....	80
3.1.13.1. Yunanistan ile İlişkiler.....	80
3.1.13.2. Kıbrıs Meselesi.....	82
3.1.13.3. Avrupa Birliği.....	83
3.1.13.4. ABD ile İlişkiler.....	84
3.1.14. Koalisyon Hükümetinin Sona Ermesi.....	85
3.1.14.1. Hükümetin Çözülmesi.....	85
3.1.14.2. 3 Kasım 2002 Seçimleri.....	87
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA.....	92

ÖZGEÇMİŞ.....	95
----------------------	-----------

TEZ ONAY SAYFASI

Hakan GEZER tarafından hazırlanan TÜRK SİYASAL HAYATINDA KOALİSYON HÜKÜMETLERİ: DSP-MHP-ANAP ÖRNEĞİ başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ

.....

Tez Danışmanı, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. İsmail ŞAHİN (BOEÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK (KBÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Hakan GEZER

İmza :

ÖNSÖZ

Türk siyasal hayatı genel olarak tek parti iktidarları çevresinde şekillenmiş bunun yanında koalisyon hükümeti olgusuna da başvurulmuştur. Bu çalışmanın amacı 1980 öncesi, siyasal çatışma sürecinden geçen, DSP ve MHP'nin bir koalisyon hükümetinde yer alıp alamayacağı ile bu hükümetin ne kadar uzun ömürlü olacağına yöneliktir.

Bu tezin hazırlanmasında büyük katkıları olan, yönlendirici önerileri ve uyarıları ile yol gösteren tez danışmanım Sayın Prof. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ' ye sonsuz teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Tez çalışmam boyunca bana manevi desteğini esirgemeyen eşime de şükranlarımı ayrıca sunarım.

ÖZ

Bilindiği gibi 1980 öncesi süreçte CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ve MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş arasında bir sağ-sol çatışması yaşanmış ve sonuçta askerler ülke yönetimine el koymuştur. 1980 darbesinden sonra ise politik kültürde bir değişim yaşanmış, politik kültürdeki bu değişim öncelikle politik söylemde ifadesini bulmuştur. Böylelikle ciddi ideolojiler ve davalar arası kavgalar yerlerini yumuşama, hoşgörü ve uzlaşî söylemine bırakmıştır. Ayrıca 1980 öncesi siyasal partiler arasında yaşanan kapitalist ve sosyalist sistem tartışmaları da yerlerini icraat tartışmalarına bırakmıştır. 1983-1991 yılları arasında iktidarda kalan Anavatan Partisi, bu söyleme öncülük etmiştir. Bülent Ecevit, CHP'den ayrılarak siyasal hayatına DSP'de devam etmiş, Devlet Bahçeli'de Türkeş'in vefatından sonra MHP'yi doktrin partisinden kitle partisine çekme çabaları içerisine girmiştir. DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümetinin kuruluş aşamasında da uzlaşî, yumuşama ve hizmet söylemi öne çıkmış ve bir koalisyon hükümetinin temelleri atılmıştır. DSP ve MHP ortaklığı beklenildiği gibi kısa süreli olmamış, üç buçuk yıl sürmüştür. Bu yönüyle de Türk siyasal hayatında en uzun süren bir koalisyon hükümeti olma özelliği göstermiştir. Ayrıca koalisyon adabı denilen bir olguda bu hükümet döneminde öne çıkarılmış, sonraki hükümet çalışmaları da bu adaba uygun olarak şekillendirilmiştir. Sonuç olarak, beklenildiği gibi asıl ideolojik gerilim DSP ve MHP arasında yaşanmamış, MHP ve ANAP arasında yaşanmıştır. Bu iki partiyi uzlaştırma görevi de Bülent Ecevit'e düşmüştür.

Anahtar Kelimeler: DSP – MHP – ANAP Koalisyon Hükümeti, Halkçılık İdeolojisi, Uzlaşî Kültürü

ABSTRACT

As it is known, in the pre-1980 period, a right-left conflict took place between CHP President Bülent Ecevit and MHP President Alparslan Türkeş, and as a result, the soldiers confiscated the country's administration. After the 1980 coup, there was a change in political culture, and this change in political culture first found its expression in political discourse. Thus, serious ideologies and inter-case quarrels left their place to the discourse of softening, tolerance and reconciliation. In addition, the capitalist and socialist system discussions between the political parties before 1980 left their place to the debates on execution. The Motherland Party, which remained in power between 1983 and 1991, pioneered this statement. Bülent Ecevit left the CHP and continued his political life in DSP, and after the death of Türkeş in Devlet Bahçeli, he attempted to attract MHP from the doctrine party to the mass party. In the establishment phase of the DSP – MHP – ANAP coalition government, consensus, softening and service discourse came to the fore and the foundations of a coalition government were laid. The DSP and MHP partnership was not short-lived as expected, it took three and a half years. In this respect, it has the characteristic of being the longest-lasting coalition government in Turkish political life. In addition, in a case called coalition manners it was brought forward in this government period and subsequent government studies were shaped in accordance with this man. As a result, as expected, the real ideological tension was not experienced between DSP and MHP, but between MHP and ANAP. The task of reconciling these two parties also falls on Bülent Ecevit.

Keywords: DSP – MHP – ANAP Coalition Government, Ideology of Populism, Culture of Consensus

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Türk Siyasal Hayatında Koalisyon Hükümetleri: DSP – MHP – ANAP Örneği
Tezin Yazarı	Hakan GEZER
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	14.05.2020
Tezin Alanı	Kamu Yönetimi
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	103
Anahtar Kelimeler	DSP – MHP – ANAP Koalisyon Hükümeti, Halkçılık İdeolojisi, Uzlaşı Kültürü

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Coalition Government in Turkish Political Life: DSP – MHP – ANAP Example
Author of the Thesis	Hakan GEZER
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ
Status of the Thesis	Master of Science (M.Sc.)
Date of the Thesis	14.05.2020
Field of the Thesis	Public Administration
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	103
Keywords	DSP – MHP – ANAP Coalition Government, İdeology of Populism, Culture of Consensus

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ANAP: Anavatan Partisi

AP: Adalet Partisi

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

Çev. : Çeviren

DP: Demokrat Parti

DSP: Demokratik Sol Parti

DYP: Doğru Yol Partisi

Ed.: Editör

FP: Fazilet Partisi

Haz.: Hazırlayan

IMF: Uluslararası Para Fonu

LEE: Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü

MGK: Milli Güvenlik Kurulu

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MSP: Milli Selamet Partisi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TMSF: Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Tezimizde DSP-MHP ve ANAP koalisyon hükümeti ele alınarak siyasal iki zıt kutupta yer alan DSP ve MHP'nin bir koalisyon hükümetinde yer alıp alamayacağı ile bu hükümetin uzun ömürlü olup olamayacağı irdelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bugüne kadar akademik bir incelemeye konu olmamış DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümetini siyaset biliminin temel kavramları açısından incelenmesi.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Koalisyon kuruluş süreci, koalisyon protokolü, parti seçkinlerinin konuşmaları, parti programları, parti yayınları araştırılarak bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Siyasal partiler koalisyon hükümetlerinin kuruluşunda genel olarak ideolojik yönden birbirlerine yakın buldukları partilerle bir koalisyona gitmek istemektedirler. Bu anlamda DSP ve MHP arasında bir ideolojik yakınlık olgusunun olup olmadığı.

DSP-MHP ve ANAP'tan oluşarak kurulan koalisyon hükümetinin uyguladığı, ekonomik-sosyal-siyasal politikaların Türk siyasal hayatı açısından nasıl yorumlanması gerektiği bu araştırmanın sorularını oluşturmaktadır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Araştırma DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümetiyle sınırlıdır. Söz konusu çalışmanın bir akademik incelemeye konu edilmemesi ve bu alandaki kaynak yetersizliği de karşılaşılan güçlüğü oluşturmuştur.

GİRİŞ

Demokrasilerde siyasi partilerin başlıca amaçlarından biri siyasi iktidarı tek başına elde etmektir. Ancak seçmenin hiçbir partiyi tek başına iktidar konumuna getirmemesi durumunda bir seçenek olarak koalisyon hükümetleri gündeme gelmektedir. Farklı partilerin bir araya gelerek bir koalisyon hükümeti oluşturmasını sağlayan pek çok neden vardır. Bunlardan birisi de partilerin temsil ettikleri ideolojilerin birbirine yakın olmasıdır. Görünüşte oldukça keskin ideolojik farklılıkları olan partilerin de başka nedenlerle bir araya gelebildiği koalisyon örnekleri vardır. Bazen de bu türden bir koalisyonu teşkil eden partiler arasındaki ideolojik farklılıklar görüldüğü kadar keskin olmayabilmektedir. 1999 yılında Türkiye’de kurulan DSP-MHP ve ANAP koalisyon hükümeti de bunlardan birisidir. Bu çalışma, diğer toplumsal ve siyasal nedenler ve nesnel gereklilikler yanında özellikle bu partileri bir araya getiren ideolojik nedenleri merkeze alıp ön plana çıkararak incelemeyi hedeflemektedir. Hiç şüphesiz bu partiler arasında ideolojik yakınlığın çeşitli tarihsel ve toplumsal nedenleri bulunmaktadır. Son iki yüzyıldır Batı sistemine eklenme çabası içinde olan Türkiye’de, geç kalmışlık durumu yüzünden toplumda Batı’daki düzeyde bir toplumsal işlev ayrışması ve buna tekabül eden ideolojik farklılaşma yaşanmamıştır. Bunun bir sonucu, Türkiye’de siyasi partilerin birbirinden anlaşılır ölçüde farklı ve açık bir program ve ideolojiye sahip olamamalarıdır. DSP, MHP ve ANAP arasındaki temel ideolojik yakınlık-uzaklık ölçütü bu tezin inceleme konusunu oluşturmuştur. Her üç parti de bu koalisyonun iki büyük ortağıdır. Bu çalışmada DSP, kısmi farklılıkların ötesinde, CHP ideolojisi içerisinde değerlendirilmiş tezimizin asıl inceleme konusunu sol/sosyal demokrat bir siyasal kimlik sunan CHP ideolojisi oluşturmuştur. Siyasal partiler, koalisyon teorileri, Türkiye’de kurulan koalisyon hükümetleri ilk kısımda, Halkçılık düşüncesi, Siyasal Kemalizm, Dokuz Işık Doktrini ve CHP ideolojisi ikinci kısımda ele alınmış, koalisyon hükümeti üçüncü bölümde irdelenmiştir. CHP ve MHP arasındaki temel ideolojik yakınlık ölçütü Ziya Gökalp’in Halkçılık düşüncesinde kökenlenmektedir. Gökalp, düşünce sisteminin Cumhuriyet, ‘‘Siyasal Kemalizm’’, ‘‘Altı Ok’’lu CHP ve ‘‘Dokuz Işık’’ üzerindeki etkileri konu edilmiş buradan bir neticeye ulaşılmaya çalışılmıştır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

1. 1. SİYASAL PARTİLER VE KOALİSYON HÜKÜMETLERİ

1.1.1. Siyasal Parti Kavramı

Modern manada siyasal partilerin politik alanda yer almaları bir hayli yeni sayılır. Kapitalist üretim biçiminin oluşumuna paralel olarak toplumlarda bir işlev ayrışması ve buna bağlı olarak sınıflaşma olgusu gerçekleşmiştir. Her sınıf kendi çıkarını gerçekleştirmek için siyasi iktidardan pay almak üzere harekete geçmiştir. Diğer taraftan yine kapitalist üretim biçimine bağlı olarak önceki devletlerle kıyaslanmayacak ölçüde büyük ve güçlü bir devlet yapılanması oluşmuştur. Artan devlet fonksiyonları bireylerin ve sınıfların her geçen gün daha fazla devlet yaptırımlarıyla karşı karşıya kalması başka bir deyişle devlet her geçen gün sıradan insanın gündelik yaşamını daha fazla etkilemeye başlamış, devleti sınırlama, denetim altına alma çabalarını tetiklemiştir. Bu süreçte birbirine yakın çıkarlara sahip bireyler ve sınıflar kendi çıkarları doğrultusunda siyasi iktidardan pay almak üzere siyasal partileri teşekkül ettirmişlerdir. Toplumun geniş kesimlerinin siyasete katılma isteği, sosyoekonomik bakımdan zayıf olan sınıfların sosyal haklar elde etme arzusu gibi nedenler, farklı toplum kesimlerin siyasal partiler etrafında örgütlenmelerine neden olmuştur.

Partiler, toplumsal hayatta gördükleri işlevlerin artmasına paralel olarak, siyaset biliminin de önemli bir inceleme konusunu oluşturmuş faklı farklı parti tanımları ve parti tipolojileri geliştirilmiştir. Örneğin, Bülent Dâver, siyasal partileri, "programını uygulamak ve üyelerini iktidara getirmek amacıyla hükümetin kontrolünü sağlamaya çalışan organize bir insan topluluğu" şeklinde tanımlamıştır.¹ Ergun Özbudun ise siyasal partileri "halkın desteğini sağlamak suretiyle devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklar olarak" ifade etmiştir.² Ali Yaşar Sarıbay'da, Özbudun'a yakın bir siyasal parti tanımını şu şekilde vermiştir: "Siyasal partiler, halkın desteğini sağlamak suretiyle

¹ Bülent Dâver, *Siyasal Bilime Giriş* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1968), 223.

² Ergun Özbudun, *Siyasal Partiler* (Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1974), 4.

devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklardır.”³

Siyasal partilerin tipolojileri konusunda da farklı farklı tanımlar yapılarak ayrımlara gidilmiştir. Bunlardan genel kabul görmüş olan bir ayrımı ise Maurice Duverger yapmıştır. Duverger, tipoloji açısından siyasal partileri “Kadro Partileri ve Kitle Partileri” olarak ikili bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Buna göre kadro partileri, üye sayılarını artırmak için özel bir çaba göstermezler. Onlar için önemli olan nicelik değil niteliktir. Seçim çevrelerinde servet ve prestij sahibi olan, isim yapmış bulunan nüfuzlu kişileri bir araya getirmeye çalışırlar. Kadro partilerinin aksine kitle partileri için üyelik kavramı ve üye sayısını artırma hayati bir önem taşımaktadır. Bu tip partiler üyelerini siyasal yönden eğitme, yetiştirme ve bilinçlendirme yönünde devamlı faaliyet gösterirler. Komünist, sosyalist ve faşist partiler bu tür partilere örnektir.⁴

Parti tipolojileri konusunda Bülent Dâver’de bir ayrım yapmış ve siyasal partileri tipoloji açısından şahıs partileri (doktrin partileri) ve iktidar partileri olarak ikili bir ayrıma tabi tutmuştur. Şahıs partisi bir şahsa bağlı olan, doğumu gibi devamı da şahısla ayakta duran partidir. Şahıs partisi belli bir doktrine, ideolojiye bağlı bir partidir. Bu türlü partiler, dayandıkları prensipler canlı ve halkı cezbeden prensipler olduğu sürece yaşarlar. Bir “iktidar partisi” amacı münhasıran iktidarı ele geçirmek olan partidir. İktidar partileri rejimin temel ana noktaları üzerinde anlaşmışlardır. Aralarındaki fark daha ziyade metot ve uygulama gibi farklılıklardır.⁵

Siyasal partiler her ülkede değişik şekil ve şartlarda bulunarak, parti sistemlerini de meydana getirmişlerdir. Genel olarak parti sistemleri, tek parti sistemi, iki parti sistemi ve çok parti sistemi, olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutulmuştur. Tek parti sisteminde hukuken ve fiilen sadece bir parti vardır ve başka bir partinin faaliyeti de söz konusu değildir. Bu parti sistemi de kendi arasında ikiye ayrılmış ve totaliter ve otoriter-pragmatik tek parti sistemini meydana getirmiştir. İki parti sisteminde ikiden fazla parti olmasına karşın iktidar yarışı esas itibarıyla iki büyük parti arasında geçmektedir. Çok parti sisteminde ise birden çok parti vardır ve iktidar yarışında az çok eşit şartlara

³ Ali Yaşar Sarıbay, *Siyasal Sosyoloji* (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1992), 110.

⁴ Münici Kapani, *Politika Bilimine Giriş* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1978), 132-133.

⁵ Dâver, *Siyasal Bilime Giriş*, 214-215.

sahiptirler. Bu parti sistemi kendi arasında ılımlı (çok kutuplu) ve aşırı (çok-kutuplu) olmak üzere ikiye ayrılmıştır.⁶

1.1.2. Koalisyon teorileri

Demokratik siyasal sistemler başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter sistem olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Koalisyon hükümetleri olgusu parlamenter sistemle yönetilen ülkelerde 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında ortaya çıkmıştır. Bununla beraber başkanlık sistemlerinde koalisyon hükümetlerinden söz etmek pek olası değildir. Koalisyon olgusu genelde siyasal hayatta kullanılan bir kavram olmakla beraber daha geniş bir kullanım alanı da söz konusudur. Siyasal alanda kullanımı demokratik ülkelerde seçimler sonucu tek bir partinin güvenoyu alabilecek bir hükümet kurmasını sağlayacak milletvekili çıkaramaması durumunda diğer partilerle iş birliğine gitmesi olarak tanımlanabilir. Koalisyon hükümetleri en az iki ve daha çok sayıda siyasal partinin katılımıyla kurulurlar. Burada koalisyona giren partiler hükümet oluşumu için üye vermekte ve bir koalisyon protokolü imzalamaktadır. Protokol bütün üyeler için bağlayıcı ve bütünleştiricidir. Genelde azınlık hükümetleri de bir koalisyon türüdür. Küçük partiler diyebileceğimiz bu partiler hükümete girmemekte, büyük partiye dışarıdan destek vermektedirler. Toplumu ilgilendiren çok ciddi konularda ve geçiş süreçlerinde milli koalisyonlar yapılabilmekte burada bir ülkedeki ciddi buhranların en az hasarla atlatılması arzulanmaktadır. Koalisyonlar seçim koalisyonu ve yasama koalisyonu şeklinde de olabilmektedir. Seçim koalisyonları küçük partilerin ülke barajını aşabilmek amacıyla ya da büyük partinin küçük bir partinin de desteğini alarak iktidara gelmek niyetiyle yaptığı koalisyondur. Yasama koalisyonları ise seçimler yapıldıktan sonra kurulmaktadır.

Parlamenter sistemlerde kurulabilecek koalisyon hükümetlerini tahmin etmek amacıyla farklı teoriler ileri sürülmüştür. Bu teorilerinden beş tanesi aşağıda açıklanmıştır:

1.1.2.1. Asgari Çoğunluklu Koalisyonlar (Büyüklik İlkesi)

Bu teoriyi William H. Riker ortaya atmıştır. Buna göre büyüklik ilkesi, asgari çoğunluklu kabinelerin kurulması beklentisini ifade etmektedir; bunlar, iki veya daha

⁶ Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, 138-145.

çok partinin, bir arada mecliste çoğunluğu ellerinde bulundurmaları bakımından, “çoğunluk koalisyonlarıdır” ancak, çoğunluğa ulaşmak için zorunlu olmayan hiçbir partiyi de aralarına almazlar ve bu bakımından da “asgari” bir nitelik taşırlar. Bu durum tablo 1’de örneklendirilmiştir. Buna göre, XYZ koalisyonu, çoğunluğa sahip bir koalisyondur; çünkü X, Y ve Z, 100 parlamento sandalyesinden 55 sandalyelik bir çoğunluğu ellerinde bulundurmaktadır. Bu koalisyon, aynı zamanda asgari niteliktedir; çünkü partilerden her üçü de, çoğunluğu sağlamak için gereklidir. Koalisyonun en küçük ortağı olan X’ in dışarıda bırakılması, koalisyonun parlamentodaki desteğini, 55 sandalyelik bir çoğunluktan ancak 47 sandalyelik bir azınlığa indirir. Buna karşılık, P partisinin koalisyona eklenmesi, onu asgari olmaktan çıkarır; çünkü bir XYZP koalisyonunda X veya P’den herhangi biri, çoğunluk desteğini kaybetmeksizin, dışarıda bırakılabilir.⁷

Partiler	X	Y	Z	P	Q	Toplam
Teoriler	(Sol)				(Sağ)	
	8	21	26	12	33	100
Asgari Çoğunluklu Koalisyon		XYZ	XPQ	YZP	YQ	ZQ
Asgari Büyüklük			XPQ			
Pazarlık Önermesi					BE	CE
Asgari Uzaklık		XYZ		YZP		ZQ
Asgari Çoğunluklu Bağlantılı		XYZ		YZP		ZPQ

Tablo 1: Meclisteki Milletvekili Dağılımına Göre Beş Koalisyon Teorisinin Tahmin Ettiği Kabine Koalisyonları.⁸

⁷ William H.Riker, *The Theory Of Political Coalitions* (New Haven, Conn.: Yale University Press,1962),32-46’dan aktaran Arend Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler, Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, Çev.: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran (Ankara: Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, 1986), 30.

⁸ Arend Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler, Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, Çev.: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran (Ankara: Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, 1986), 30.

18 Nisan 1999 seçimleri sonrasında ortaya çıkan tabloya göre iki partili hiçbir koalisyon hükümeti seçeneği mümkün olmamıştır. Üç partiden oluşan DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümetini bu nedenle asgari çoğunluklu bağlantılı koalisyon modeline örnek olarak göstermek mümkündür.

1.1.2.2. Asgari Büyüklükte Koalisyonlar

Asgari büyüklükte koalisyon teorisi, asgari çoğunluklu koalisyon teorisi gibi, iktidarın azamileştirilmesi görüşüne dayanır ancak; farklı olarak da bu gerekçeyi mantıksal sonuç noktasına kadar götürür. Teoriye göre siyasal partiler, kabine iktidarındaki paylarını azamileştirmek amacıyla, gereksiz ortakların koalisyon kabinesinin dışında tutulmasını ister ve bundan dolayı da olası en dar meclis çoğunluğuna dayalı bir kabine tercih edilir. Bu teoriye göre tablo 1’de E partisi için, 53 sandalyeye sahip XPQ koalisyonunu kurmak, 59 sandalyeye sahip ZQ koalisyonunu kurmaktan daha avantajlıdır. Çünkü birinci durumdaki Q’ nun parlâmentodaki 33 sandalyesi, kabinenin parlâmentodaki desteğinin yüzde 62’sini, ikinci durumda ise ancak yüzde 56’sını oluşturacaktır. 20 bakandan oluşan bir kabinede bu fark, Q partisi için bir bakanlık daha sağlamak demektir. Bu anlayışa göre asgari büyüklükte kabinelerin kurulacağını tahmin etmek gerekir. Örneğin teoriye göre, 54 ile 59 sandalye arasında değişen diğer dört koalisyon yerine, 53 parlamento sandalyesine sahip olan XPQ koalisyonunun kurulması beklenebilir.⁹

1.1.2.3. Asgari Sayıda Partiden Oluşan Koalisyonlar (Pazarlık Önermesi)

Teoriye göre asgari çoğunluklu kabineler arasında, mümkün olan en az sayıda partiden oluşan koalisyonların kurulması muhtemeldir; çünkü diğer şartların eşit olması halinde, daha az sayıda partinin, koalisyonun kurulmasına ilişkin görüşme ve pazarlıkları sonuçlandırmaları ve böyle bir koalisyonun varlığını sürdürmesi daha kolaydır. Tablo 1’deki beş asgari çoğunluklu koalisyon arasında, pazarlık önermesi, YQ veya ZQ koalisyonlarının kurulacağını tahmin etmektedir; çünkü bunlarda, üç parti koalisyonu yerine, sadece iki parti koalisyonu söz konusu olmaktadır.¹⁰

⁹ A.g.e.,31.

¹⁰ Michael Leiserson, “Coalition Government In Japan,” Sven Croennings, E.W. Kelly, and Michael Leiserson, eds., *The Study of Coalitions Behavior: Theoretical Perspectives and Cases From Four Continents* (New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1970), s. 90’dan aktaran Arend Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler, Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, 31.

1.1.2.4. Asgari Uzaklıklı Koalisyonlar

Asgari uzaklıklı koalisyonlar, benzer politika tercihlerine sahip partilerin, birbirlerinden çok uzak olan partilere kıyasla, koalisyonları daha kolay kurup yaşatabilecekleri gibi temel bir düşünceye dayandırılmıştır. Teoriye göre tablodaki partiler, bir sol-sağ skalası üzerinde sıralanmışlardır; X partisi aşırı solda, Q partisi aşırı sağda yer almış ve bunlar arasındaki uzaklık, onları ayıran “aralık” ların sayısı ile ölçülmüştür. Asgari çoğunluklu beş koalisyonun uzaklıkları, iki, üç ve dört “aralık” tır. Eğer partiler benzer düşünceli partilerle bir koalisyon kurmak isterse, uzaklığı iki “aralık” olan XYZ koalisyonu, uzaklığı dört “aralık” olan ve sol-sağ spektrumunun tümünü kapsayan XPQ koalisyonundan daha olanaklıdır. Asgari uzaklık teorisi, tıpkı XYZ gibi iki “aralık” uzaklıkta olan YZP ve ZQ koalisyonlarını da daha olanaklı göstermektedir.¹¹

1.1.2.5. Asgari Çoğunluklu Bağlantılı Koalisyonlar

Teoriye göre, partiler en yakın komşularıyla ortaklık kurmaya çalışırlar, diğer komşu partiler de bir çoğunluk koalisyonu oluşuncaya kadar bunlara eklenir. Tablo 1’deki örnek, asgari çoğunluklu bağlantılı koalisyonların, asgari çoğunluklu koalisyonlarla kesinlikle aynı şey olmadıklarını göstermektedir. Asgari çoğunluklu koalisyon teorisine göre, ZPQ koalisyonunda gereksiz bir ortak olan P partisi vardır.¹²

1.1.3. Türkiye’de Kurulan Koalisyon Hükümetleri

Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçildikten sonra ilk koalisyon hükümeti İsmet İnönü’nün başkanlığında kurulmuştur. İnönü, kurulacak olan koalisyon hükümeti için görüşlerini şöyle ifade etmiştir: “Başkanı bulunduğum karma hükümet siyasi hayatımızda geçmiş misali olmayan yeni bir teşekküldür. Uzun bir ayrılık devri içinde bir araya gelmeleri ve bir dilden konuşmaları imkânsız sayılan siyasi partiler anlaşarak bir hükümet kurabilmişlerdir.”¹³

¹¹ Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler, Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, 32.

¹² A.g.e., 32.

¹³ Adnan Giz, *Kinsiz Demokrasi, Batı Demokrasilerinde Koalisyon, Birlik, Azınlık, Cephe Hükümetleri ve Türkiye Örneği* (İstanbul: Giz Yayıncılık, 1991), 103-104.

Emre Kongar'da kurulan bu ilk koalisyon hükümetini, "sakat" ya da "yaralı" ve "düşman kardeşler" olarak nitelemiştir.¹⁴ 20 Kasım 1961'de 12 CHP'li ve 10 AP'li bakanla kurulan bu koalisyon hükümeti, 27 Haziran 1962 tarihine kadar devam etmiş, sonrasında ise İnönü'nün başkanlığında, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Yeni Türkiye Partisi (YTP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve bağımsızlardan oluşan ikinci bir koalisyon hükümeti daha kurulmuştur. Bu koalisyon hükümeti ömrünü kısmi siyasal af, Kıbrıs'ta yaşanan olaylar, 21 Mayıs askeri darbe girişiminin bastırılması gibi gelişmelerle tamamlamıştır. 25 Aralık 1963 tarihinde üçüncü koalisyon hükümeti de azınlıkların desteği sonucunda yine İnönü tarafından kurulmuştur. Bu koalisyonun kurulmasında Kıbrıs'ta baş gösteren kriz de etken olmuştur. 1961-1965 döneminin kurulan son koalisyon hükümeti, Adalet Partisi (AP), Yeni Türkiye Partisi (YTP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP), Millet Partisi (MP) ve Bağımsızlardan oluşmuştur. Bağımsız bir başbakan olan Suat Hayri Ürgüplü, hükümeti 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan seçimlere kadar götürmüştür.

Türk siyasal hayatında 1973-1977 arası, ikinci dönem koalisyon hükümetleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemin ilk koalisyon hükümeti başbakanı Naim Talu, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'tür. Naim Talu tarafsız bir başbakan niteliğinde 14 Ekim 1973 milletvekilliği genel seçimlerine kadar bir seçim hükümeti olarak görev yapmıştır. 14 Ekim 1973 tarihinde yapılan seçimlerde ise CHP % 33,3 oy oranı ve 185 milletvekili ile birinci parti olmayı başarmıştır. Seçimlerden sonra Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milli Selamet Partisi (MSP) arasında sekiz ay kadar süren bir koalisyon hükümeti kurulmuş, Ecevit'in Kıbrıs Barış Harekatı' nı oya çevirme düşüncesi bu hükümetin de sonunu getirmiştir.

Türk siyasal hayatında sağ partiler tarafından kurulan Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti 1975-1977 arası bir dönemi kapsamaktadır. 12 Nisan 1975 günü Süleyman Demirel başkanlığındaki Adalet Partisi (AP), Milli Selamet Partisi (MSP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Bağımsızlar ortak hükümetine 218'e karşı 222 güvenoyu verilmiş ve hükümetin kurulması sağlanmıştır.¹⁵ Bu hükümetin sona ermesinden sonra İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti de Demirel başkanlığında Adalet Partisi (AP), Milli

¹⁴ Emre Kongar, *İlk Koalisyon'dan Son Koalisyona 1961-1991* (İstanbul: İnönü Vakfı Yayınları, 1992), 5.

¹⁵ Hikmet Özdemir vd. *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Edt.: Sina Akşin (İstanbul: Cem Yayınevi, 2008), 73.

Selamet Partisi (MSP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) arasında kurulmuş altı ay kadar görev yapan bu hükümette güvensizlik oyuyla düşürülmüştür.

Milliyetçi Cephe hükümetlerinden sonra Bülent Ecevit, DP-CGP-CHP ve Bağımsızlar arasında bir koalisyon hükümeti daha kurmuştur. 14 Ekim 1979 tarihinde yapılan ara seçim sonuçlarını halkın “güvensizlik oyu” olarak değerlendiren Ecevit, sonrasında ise hükümetin istifasını sunmuştur.¹⁶

1980 darbesine uzanan süreçte son koalisyon hükümetini MHP ve MSP’ nin desteğini alarak, bir azınlık hükümeti şeklinde kuran AP’nin başındaki Süleyman Demirel olmuştur. Demirel, MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş’le anlaşarak, dışarıdan direktifle tek başına AP azınlık hükümetini kurma yolunda teminat almıştır. Necmettin Erbakan’da Demirel’in sunduğu dışarıdan direktifli AP azınlık hükümetini onaylamıştır.¹⁷

20 Ekim 1991 Genel seçimlerinden % 26,2 ile birinci çıkan Doğru Yol Partisi (DYP) ile % 20,1 ile üçüncü çıkan Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), Halkın Emek Partisi (HEP) ile birlikte bir koalisyon hükümeti kurmuşlardır. DYP-SHP koalisyonu devam ederken Turgut Özal’ın ani ölümü üzerine Süleyman Demirel, Cumhurbaşkanlığına seçilmiş, SHP lideri Erdal İnönü’de genel başkanlıktan çekilmiştir. Demirel’in yerine Tansu Çiller, İnönü’nün yerine de Murat Karayalçın gelmiş ve bu iki parti arasındaki koalisyon hükümeti, Tansu Çiller’in başbakanlığında 5 Ekim 1995 tarihine kadar sürmüştür.¹⁸

Mesut Yılmaz ile Tansu Çiller bir başka koalisyon hükümeti olan ANAYOL koalisyon protokolünü 3 Mart 1996 tarihinde imzalamıştır. Mesut Yılmaz, koalisyon hükümetinin ilk başbakanıdır. TEDAŞ ihalesindeki yolsuzlukla ilgili Çiller hakkında soruşturma açılması, örtülü ödenekten Çiller’in harcamış olduğu 500 milyonun hesabını verememesi gibi gelişmeler üzerine DYP Genel İdare Kurulu, hükümetten çekilme

¹⁶ Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye, 2000’li yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1998), 186.

¹⁷ Türker Sanal, *Demirel Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri ve Programları* (Ankara: Sim Matbaacılık, 2000), 14.

¹⁸ Kemâli Saybaşı, *DYP-SHP Koalisyonunun Üç Yılı* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1995), 47-48.

kararı almış, 6 Haziran 1996 tarihinde de Mesut Yılmaz, hükümetin istifasını Cumhurbaşkanı'na sunmuştur.¹⁹

Necmettin Erbakan'ın kurduğu Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi (REFAHYOL) arasındaki koalisyon hükümetini, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 28 Haziran 1996 tarihinde onaylamıştır. Erbakan'ın Libya lideri Kaddafi ile yapılan olaylı görüşmesi, bazı cemaat liderlerine başbakanlık konutunda verilen yemek, Çankaya'ya ve Taksim'e cami yapılması, hac, kurban derisi gibi tercihler, kamuoyunda sert tepki görmüş ve başbakanlığı 28 Şubat süreciyle kesintiye uğramıştır.²⁰

55. Koalisyon Hükümetini ise (ANASOL- D) Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti ve Demokrat Türkiye Partisi kurmuştur. Haziran 1997 ile Ocak 1999 tarihleri arasında görev yapan bu koalisyon hükümeti de Türk bank ihalesindeki yolsuzluk üzerine, verilen gensoruyla düşürülmüştür. ANASOL- D hükümetinin düşmesi üzerine, Bülent Ecevit, DSP azınlık hükümetini kurmuştur. 11 Ocak 1999'da Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan DSP azınlık hükümeti, güvenoyu almayı başarmıştır. DSP azınlık hükümeti döneminin en önemli gelişmesi Abdullah Öcalan'ın yakalanarak Türkiye'ye getirilmesidir. DSP Azınlık Hükümeti 18 Nisan 1999 Milletvekili Genel Seçimlerine kadar görev yapmıştır.

Türk Siyaset tarihinde son koalisyon hükümetini, Bülent Ecevit kurmuştur. DSP-MHP-ANAP'tan oluşan bu koalisyon hükümeti Mayıs 1999 ile Kasım 2002 tarihleri arasında görev yapmış, en uzun süren bir koalisyon hükümeti olmuştur.

¹⁹ Nedim Yalansız, *Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri* (İstanbul: Büke Yayınları, 2006), 467-469.

²⁰ Mehmet Ergin, *Dünden Bugüne Necmettin Erbakan* (İstanbul: Akis Yayınları, 2006), 165.

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1. DSP-MHP-ANAP KOALİSYON HÜKÜMETİNİ OLUŞTURAN PARTİLERİN TARİHSEL, TOPLUMSAL VE İDEOLOJİK KÖKENLERİ

İlk bakışta, DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümetinde, özellikle DSP ve MHP'nin ideolojik köken ve program bakımından birbirlerine karşıt kutuplarda yer aldığı ve dolayısıyla diğer koşullar ne kadar zorlarsa zorlasın bu iki partinin sırf bu yüzden bir araya gelemeyecekleri gelseler bile bu koalisyonun uzun ömürlü olamayacağı Türk siyasal hayatında dile getirilen kalıp düşüncelerden birisidir. Biz bu çalışmada her iki partiyi ideolojik köken ve program açısından değerlendirerek bu kalıp yargıyı sorunsallaştırmak istiyoruz. Burada DSP, kimi farklılıklara rağmen CHP geleneği içinde yer alan bir parti olarak ele alınacaktır. Dolayısıyla iki partinin koalisyon hükümetini kurmasını kolaylaştıracı ideolojik yakınlık konusunu irdelerken çözümleme çerçevesi olarak CHP'yi ele alacağız. Zira CHP'nin program ve ideolojisi partinin kurucusu Bülent Ecevit tarafından formüle edilmiştir. Bülent Ecevit siyasi hayata 27 Ekim 1957 seçimlerinde CHP'den milletvekili olarak girmiştir. Bu partide 1959'da parti meclis üyeliğine seçilmiş, 1960'tan sonra oluşturulan kurucu mecliste yer almıştır. 18 Ekim 1966 tarihinde 18. Kurultayda Genel Sekreterliğe getirilmiştir. 1961-1965 arası dönemde İsmet İnönü tarafından kurulan koalisyon hükümetlerinin üçünde de Çalışma Bakanı olarak yer almıştır. CHP'nin 5 Mayıs 1972'de yapılan 5.ci Olağanüstü Kurultayı İnönü-Ecevit çekişmesine sahne olmuş ve Ecevit rakibi İnönü'yü mağlup ederek CHP Genel Başkanlığına seçilmiştir. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinden sonra, 30 Ekim 1980'de CHP Genel Başkanlığından istifa etmiştir. Ecevit, toplamda sekiz yıl kadar bu görevi yürütmüştür. Nihai olarak 15 Eylül 1981'de tüm siyasi partiler kapatılmıştır. CHP ve MHP'yi buluşturan ideolojik ortak payda Ziya Gökalp'in halkçılık düşüncesidir. Bu hususta en derli toplu çalışmayı yapan Taha Parla, Mustafa Kemal'in ruhumun babası Namık Kemal, fikrimin babası Ziya Gökalp sözüyle ortaya koyduğu ideolojik çerçevenin düşünsel köklerine ışık tutmuş ve Ziya Gökalp'in Kemalist ideoloji üzerindeki etkisinin altını çizmiştir. Bu çalışmada sadece ideolojik yakınlık faktörü değil uzaklık faktörü de vurgulanmıştır. 9 Işık Doktrini ile Mustafa Kemal'in CHP'yi kurmadan önce yayınladığı Halkçılık metni karşılaştırılmış bir neticeye ulaşılmaya çalışılmıştır. İdeolojik yakınlık ve uzaklık faktörü ele alınırken Liberalizm- Solidarist Korporatizm- Sosyalizm yelpazesi bir analiz çerçevesi olarak kullanılmıştır.

2.1.1. Halkçılık İdeolojisi

1908 devriminin liberal fikir ortamından kaynaklanan Türk ulusçuluğu, iktisadi liberalizme bir tepkinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İktisadi liberalizm, ticaret alanında gayrimüslim ve yabancıları güçlendirmiş, aksine Müslüman Osmanlı sanatkârı ve esnafını da yoksullaştırmıştır. Yaşanan savaşlar sırasında serbest piyasa mekanizmasının altüst oluşu, spekülatif kazançlara, istifçiliğe ve karaborsacılığa neden olmuş, devlet de zorunlu bir şekilde iktisat politikasının belirlenişinde aktif olma çabaları içerisinde girmiştir. Bu dönemde kamusal çıkarın kişisel çıkarın üstünde olduğu telkin edilerek, güçlü bir ahlak anlayışıyla beraber bu sorunların aşılabileceği belirtilmiştir. Sonuçta, Balkan savaşlarının neden olduğu ekonomik çöküntü, “milli iktisat” ı solidarizmle bütünlemiş, yeni bir toplumsal-ekonomik düzenin oluşturulması önerilerek mesleki temsili esas alan “halkçılık” düşüncesinde karar kılınmıştır.²¹

Ziya Gökalp, içtimai halkçılık ile solidarizmi (tesanüt), dayanışma hareketini aynı anlamda kullanmış ve solidarizmin eski devirlerdeki siyasi tabakalar gibi, iktisadi sınıfları eritmek amacına yöneldiğini belirtmiştir. Siyasi halkçılık, hukuk bakımından herkesi ayanlar derecesine çıkarmıştır. İçtimai halkçılık da herkesi ekonomik ve kültürel bakımdan eşit yapmak istemiştir. Halkçılık ideolojisinin temelinde, toplum içinde, kabile, kast, ocak, sınıf gibi bir takım inhisarcı veya ayrıcalıklı zümre ve tabakaların bulunmaması yatmaktadır.²²

Solidarist korporatizmde toplumsal dayanışmanın sağlanması amaç olduğuna göre iktisadi-siyasi düzeninde bu genel amaca uygun dizayn edilmesi gerekir. Solidarist-korporatist iktisadi-sosyal-siyasal sistem tasavvurunda temel çözümleme birimi birey değil, toplumdur. Toplumun, içinde yaşayan insanların ve sosyal birliklerin hayatından bağımsız, kendine ait bir hayatı vardır. Toplumun hayatiyetini devam ettirebilmesi, toplum organizmasını oluşturan meslek organlarının "toplumun ortak çıkarı" na uygun davranmasına bağlıdır. Bu da ancak korporatist bir iktisadi örgütlenme ve ekonomide devlet müdahaleciliğiyle gerçekleşir. Solidarist korporatizmde (halkçılık) kapitalist üretim biçimi reddedilmemiştir. Bu sistemde fertler, sınıflar bir ölçüde kendi

²¹ Zafer Toprak, *Türkiye’de Ekonomi ve Toplum (1908-1950)*, Milli İktisat-Milli Burjuvazi (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995), 4-21.

²² Tayyib Gökbilgin, “Ziya Gökalp’e göre Halkçılık, Milliyetçilik, Türkçülük,” *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1976), 204.

çıkarları doğrultusunda hareket ederler; ancak burada kâr tutkusu sınıflaşmaya ve sınıf çatışmalarına yol açabilecek düzeye varmamalıdır. Zira bu durumda toplumsal düzen bozulur, toplum anarşi ve kaosa sürüklenir. Bu nedenle, devlet, izleyeceği sosyal politikalar ile sınıfsal çelişkileri törpüler, gerektiğinde iktisadi hayatta müteşebbis olarak yer alır ve bu arada özel girişimin de ortadan kaldırılmamasına özen gösterir.²³

2.1.2. Halkçılık İdeolojisi ve Kemalizm

Kemalizm, II. Meşrutiyet ortamında biçimlenmiş olan Jön Türk düşüncesinin bir devamı niteliğindedir. Siyasal- kültürel ve iktisadi düzeylerde, II. Meşrutiyete damgasını vurmuş düşüncelerin başında halkçılık gelmektedir ve o dönemde Türkçülük olarak söylenen milliyetçilik düşüncesi de, halkçılığın bir sonucu olarak gelişmiştir. Kemalizm'in "devletçilik" ilkesi de, II. Meşrutiyet halkçılığının diğer bir sonucu olarak görülen "milli iktisat" düşüncesinden kaynaklanmıştır. Buna göre, Kemalist ilkelerin kendi içerisinde nasıl ilişkilendirildiklerinin anlaşılabilmesinde, halkçılık ilkesinin esas alınması gerekmektedir.²⁴

Kemalist halkçılık 19. yüzyıl Rus, 20. yüzyıl Balkan ve Latin Amerikan "popülizmi" anlamında bir halkçılık anlayışı değildir. Kemalist halkçılık, liberalizmin bireycilik anlayışı ile Marksizm'in çatışmacı sınıfsılık anlayışını birlikte reddeden, meslek gruplarını birbirlerini bütünleyen organlar olarak gören korporatist bir dünya görüşü ve toplum modeline dayanmaktadır. Bu anlayışta sınıflar ve sınıf çatışması yoktur. Birbirine karşılıklı gereken meslek zümreleri, çalışma birimleri vardır. Bunlar, uyumlu ve bütünsel bir sosyal organizmanın tamamlayıcı organlarıdır. Bununla beraber Kemalist halkçılık, korporatist sosyal-politik kuramın faşist alt türüne değil, solidarist (dayanışmacı/tesanütçü) alt türüne yakındır ve Ziya Gökalp'in "organik solidarite" kuramına dayanmaktadır.²⁵

²³ İlyas Söğütü, "İmparatorluktan Ulus Devlet'e Geçiş Sürecinde İdeoloji Arayışı: Solidarist Korporatizm" *Liberal Düşünce, Üç Aylık Dergi*, Yıl:9, Sayı:35 (Ankara: Liberte Yayınları, 2004), 132.

²⁴ Levent Köker, *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995), 21.

²⁵ Taha Parla, *Türkiye'de Anayasalar* (İletişim Yayınları), 24.

2.1.3. Cumhuriyet Halk Partisi İdeolojisi

Halk Partisi'nin ‘‘Altı Ok’’ unun fikir babası Ziya Gökalp’tir. Gökalp aynı zamanda Halkevlerinin kuruluşunda ve laikliğin temellerinin atılmasında da öncü bir rol oynamıştır.²⁶ Parti kurma düşüncesinde olan Atatürk, Gökalp'i Çankaya'ya çağırarak bir görüşme yapmış, sonrasında ise Gökalp, "Doğru Yol- Hâkimiyet-i Milliye ve Umdelerin Tasnif, Tahlil ve Tefsiri" adını taşıyan bir kitapçık yayımlayarak Halk Fırkasının dokuz ilkesini açıklamıştır. Bu halkçı esaslar sonrasında altıya inmiş, temel değerleri itibariyle günümüze kadar gelmiştir.²⁷ Ziya Gökalp’le görüştüktan sonra Atatürk, 6 Aralık 1922 tarihinde Hakimiyeti Milliye, Yenigün, Öğüt gazetelerine bir demeç vererek şunları ifade etmiştir:.... "Halkçılık esası üzerine müstenit ve Halk Fırkası namıyla siyasi bir fırka teşkil etmek niyetindeyim." Atatürk halkçılık esasına dayalı kuracağı siyasal partide halkçılığın, diğer tüm ilkelerden önce geldiğini ve partinin ‘‘Altı Ok’’ lu ideolojisinin temelinde halkçılık düşüncesinin yattığını belirtmiştir.²⁸

Atatürk, bu açıklamalarından sonra yurt gezilerine çıkmış, gezileri sırasında, memlekette farklı farklı sınıfların bulunmadığını bu sınıfların birbirinin tamamlayıcısı ve bütünleyicisi olduğunu, kurulacak olan Halk Fırkasının da bu sınıfların tamamını temsil edeceğini ifade eden beyanlarda bulunmuştur. 8 Nisan 1923 tarihinde ise Atatürk tarafından hazırlanan tüzükte ‘‘Halkçılık’’, ‘‘Cumhuriyetçilik’’, ‘‘Milliyetçilik’’, ‘‘Ulusal Egemenlik,’’ ‘‘Devrim’’ ve ‘‘Hukukun Üstünlüğü’’ gibi kavramlara yer verilmiştir. Tüzüğün kabulünden sonra ‘‘Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti,’’ ‘‘Halk Fırkası’’na dönüştürülerek, 9 Eylül 1923 tarihinde de İçişleri Bakanlığına kuruluşu bildirilmiştir. ‘‘Halk Fırkası’’ olan parti ismine, 1924 yılında ‘‘Cumhuriyet’’ ibaresi eklenmiş, 1935 yılında da ‘‘fırka’’ yerine ‘‘parti’’ ibaresi getirilmiştir. 1927 tarihli kurultayda kabul edilen ‘‘Cumhuriyetçilik’’, ‘‘Milliyetçilik’’, ‘‘Halkçılık’’ ve ‘‘Laiklik’’ ilkelerine, 1931 tarihli kurultayda ‘‘Devletçilik’’ ve ‘‘İnkılapçılık’’ ilkeleri eklenmiş, 1935 yılında Kemalizm olarak tanımlanan ilkeler, 1937 yılında da Anayasa’ya girmiştir.

²⁶ Atilla Yargıcı, *Kemalizm'in Fikir Kaynakları, Tevfik Fikret, Abdullah Cevdet, Ziya Gökalp* (İstanbul: İttihad Yayıncılık, 1993), 74.

²⁷ A. Vehbi Vakkasoğlu, *Tarih Aynasında Ziya Gökalp* (İstanbul: Yeni Asya Yayınevi, 1980), 71.

²⁸ Taha Parla, *Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Cilt, 2 Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1991), 195-207.

CHP'nin yirmi yedi yıllık iktidarı döneminde, tüm toplum kesimlerinin temsili, yani "Sınıfsız imtiyazsız kaynaşmış bir kitle" anlayışı parti ideolojisine hâkim olmuştur. 9 Eylül 1923 tarihinde kabul edilen Cumhuriyet Halk Partisi programının ikinci maddesindeki halkçılık ilkesi şöyle tanımlanmıştır:

Halk Fırkası nazarında halk mefhumu, herhangi bir sınıfa münhasır değildir. Hiç bir imtiyaz iddiasında bulunmayan ve umumiyetle kanun nazarında mutlak bir müsavâtı kabul eden bütün fertler halktandır. Halkçılar, hiçbir ailenin, hiç bir sınıfın, hiçbir cemaatin, hiçbir ferdin imtiyazlarını kabul etmeyen ve kanunları vazetmekteki mutlak hürriyet ve istiklâli tanıyan fertlerdir.²⁹

Cumhuriyet Halk Partisinin tüzüğünden ayrı ilk programı 1931 Kurultayı tarafından kabul edilmiştir. Atatürk'ün CHP Genel Başkanı sıfatıyla, parti adaylarını ilan ederken 20 Nisan 1931 günü yayınladığı bildiride, halkçılıkla ilgili şu ibare yer almıştır:

.....Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdi ve içtimai hayat için işbölümü itibariyle muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telâkki etmek esas prensiplerimizdendir.³⁰

CHP' nin dördüncü kurultayında da CHP'nin halkçılıkla ilgili beşinci maddesi şöyle özetlenmiştir:

Halkçılık Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı klaslardan karışık değil, fakat ferdî ve sosyal hayat için, işbölümü bakımından, türlü hizmetlere ayrılmış bir sosyete saymak esas prensiplerimizdendir; çiftçiler, küçük zanaat sahipleri, esnaf ve işçilerle, özgür ertik sahipleri, endüstrieller, tecimerler ve işyarlar Türk ulusal kuramının başlıca çalışma örgenleridir. Bunların her birinin çalışması, öbürünün ve kamunun hayatı ve gençliği için bir zorağdır. Partimizin bu prensiple amaçladığı gaye, klas kavgaları yerine sosyal düzenlik ve dayanışma elde etmek ve asığlar arasında, birbirlerine karşıt olmayacak surette uyum kurmaktır. Asığlar kapasite ve çalışma derecesine göre olur.³¹

Partinin, "sınıfsız, imtiyazsız kaynaşmış bir milletiz" şeklindeki halkçılık anlayışı tek parti dönemi boyunca devam etmiştir. 1950 seçimlerinden sonra CHP'nin muhalefete düşmesi, partinin, tüm toplum kesimlerini temsil etme ve ulusal parti kimliği düşüncesinde de kırılmaya yol açmış, CHP ideolojisi açısından önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştur. CHP'nin asıl ideolojik değişimi ise 1960 sonrasında yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemden sonra artan göçle beraber kentleşme de çarpık bir şekilde artmış, sanayileşme ve kapitalistleşme olguları sonucunda eşitsizlikler de artarak toplumsal bir sınıflaşma sürecine girilmiştir. Gelişen koşullar karşısında parti alt kesimlerden yana bir tavır koyarak, sosyal adalet, demokrasi, eşitlik, dayanışma ve adil paylaşım, söylemlerini sıklıkla kullanmaya başlamış, emeğin önceliği, eşitlik ve

²⁹ İsmail Arar, *Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi* (İstanbul: Baha Matbaası, 1963), 22-23.

³⁰ A.g.e., 26.

³¹ A.g.e., 26.

toplumsal adalet gibi konuları öne çıkarmıştır. Parti, yeni yaklaşım ve söylemle toplumun tüm kesimlerini temsil etme ve ulusal parti kimliği yerine, toplumun alt kesimlerini savunan bir yönelime girmiştir. Daha önceleri DP'nin solunda yer aldığı ifade eden parti, 1960'larda bu kez Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) sağında "Ortanın Solunda" yer aldığını belirterek, ideolojik yapısını yeniden konumlandırmıştır. CHP'deki bu düşünce değişimi sonrasında demokratik sol/sosyal demokrat politikalar üretilmesinin de başlangıç noktasını oluşturmuştur.

"Ortanın solu" deyiimi 1970'li yılların başında terk edilmiş, Bülent Ecevit tarafından bu kez "Demokratik Sol" terimi kullanılmaya başlanmıştır. 1974 Haziran ayındaki tüzük kurultayında CHP kendisini ilk defa "Demokratik Sol" bir parti olarak ilan etmiştir. Ecevit, "Ortanın Solu" yerine "Demokratik Sol" terimini tercih etmelerinin gerekçesini ise şu şekilde açıklamıştır:

....1960'lı yılların sonlarında, harekete verdiğimiz "Ortanın Solu" adını değiştirerek, "Demokratik Sol" tanımını benimsemiştik. O da kolay olmamıştı. Parti içinde tartışmalara neden olmuştu. Kimi, hareketi, "Sosyalist" olarak, kimi de "Sosyal Demokrat" olarak adlandırmamızı istiyordu. Kuşkusuz Batı ve Kuzey Avrupa'nın "Sosyal Demokrat" akımlarından esinlenmiştik. Ama hem kökenlerimiz hem de toplum yapımız farklı idi. O nedenle, kendimize özgü bir tanımlama olarak; "Demokratik Sol" da karar kıldık.³²

23.cü Kurultayda onaylanan Cumhuriyet Halk Partisi tüzüğü ise Kemalizm'den sosyal demokrasiye geçişin kırılma noktasını oluşturmuştur. Parti, 1976 yılında yeni bir program ve tüzük kabul ederek, sosyal demokrat, demokratik sosyalist ve işçi sınıfı partilerinin üye olduğu Sosyalist Enternasyonel' e üye olmuştur. Tüzüğün kuruluş başlıklı birinci maddesinde, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimcilik ilkelerine bağlılık belirtildikten sonra özgürlük, eşitlik, dayanışma, emeğin üstünlüğü, gelişmenin bütünlüğü ve halkın kendini yönetmesi kurallarına dayanan altı yeni ilke daha sayılmış, partinin demokratik sol bir siyasal kuruluş olduğuna tekrar vurgu yapılmıştır.³³

2.1.4. Milliyetçi Hareket Partisi İdeolojisi

27 Mayıs 1960 darbesiyle Demokrat Parti hükümetini devirerek siyasal iktidarı ele geçiren, 38 üyeli milli birlik komitesi, daha Türkçü ve milliyetçi görüşleri öne çıkan 14'ler grubunu emekliye sevk ederek yurtdışı görevlere göndermiştir. 14'lerin lideri olan

³² <https://www.dsp.org.tr/dsp/tarihce/>, (Erişim Tarihi, 26.12.2019).

³³ *Cumhuriyet Halk Partisi Programı* (Ankara: Ajans- Türk Matbaacılık 1976), 9-11.

ve 1944 Türkçülük-Turancılık davasıyla da adını duyuran Alparslan Türkeş'te bu süreçte, Yeni Delhi'deki Türk büyükelçiliğine atanmıştır. 1963 yılı başlarında yurda dönen Türkeş, 14'ler grubundan 9 arkadaşıyla birlikte CKMP'ye katılmış, 1965 tarihli kongrede de Genel Başkan seçilmiştir.³⁴ Türkeş, yurtdışında bulunduğu zamanlarda ülkede küçük de olsa milliyetçi kırırdanışlar başlamıştır. Ancak bu milliyetçi kırırdanışların bir siyasal harekete dönüşerek programa alınması ise Türkeş'in CKMP'ye girmesi sonrasında olmuştur. Türkeş, bu amaçla 1967 tarihinde korporatif içerikli "Dokuz Işık Milli Doktrini"ni yayımlayarak partinin ideolojik merkezine oturtmuştur.

MHP hareketinin önemli bir dönüm noktasını oluşturan ve partinin adının da değiştirildiği 8 Şubat 1969 tarihli Adana Kongresi'nde Türkçü ve İslami dozu yüksek bir söylem öne çıkarılmıştır. "Tanrı dağı kadar Türk, Hira dağı kadar Müslümanız. Her iki felsefe bizim şiarımızdır" sloganları altında yapılan kongrede konuşan Türkeş, "Torosların eteğinde, kutsal topraklar üzerinde doğan iradenin yeni bir Ergenekon'u müjdelediğini, Türklerin, diğer milletlerden üstün bazı vasıflara sahip olduğunu," ifade etmiştir.³⁵ Adana kongresinden sonraki süreçte ise parti içi ideolojik çatışmalar baş göstermiştir. Partiden öncelikle ümmetçilik anlayışına karşı çıkan soy Türkçüler tasfiye edilmiş, sonrasında da "toplumcu-milliyetçiler" geriletilerek, anti-kapitalist söylem rafa kaldırılmıştır. Parti içindeki bu ayıklama süreci 1970'lerin ortalarına kadar devam ettirilmiştir. Türkçü söylemin geriletmesine paralel olarak 1970'lerin ortalarında partinin ideolojik merkezine İslami bir söylem oturtulmuştur. Özellikle Orta Anadolu havzasında MSP'yle mücadele halinde olan parti, seçimlerde İslami söylemin kendisine getirdiği oy potansiyelinin farkına varmış ve giderek bu söylemin dozunu artırmıştır. 1970'lerin ortalarından itibaren başka bir strateji daha izlenmiş, mülksüzleşerek, kapitalizmin dışında kalan Orta Anadolu seçmenine yönelik olarak anti-kapitalist bir söylem, tekrar ön plana çıkarılmıştır. MHP ve ülkücü harekete 1970'li yıllar boyunca anti-komünist bir söylem de hâkim olmuştur. 1970'li yılların başlarında, söylem, parti ve ülkü ocaklarının merkezine oturtulmuş, partiye ve ülkücü harekete devletçi bir nitelik kazandırma çabalarına girişilmiştir. Ülkü Ocakları'nın 1971 müdahalesiyle kapatılmasından sonra ise partide ve ülkücü harekette komünistlerle mücadelenin devlete bırakılması konusunda görüş birliği oluşmaya başlamıştır. 1974 yılında yükselen toplumsal muhalefet karşısında söylem tekrar ön plana çıkarılmış, 1980 darbesinden

³⁴ Cumhuriyet, 1 Ağustos 1965, 1.

³⁵ Cumhuriyet, 9 Şubat 1969, 7.

sonra da ülkücü hareketin varoluş gerekçesinin anti-komünizm olmadığı tekrar dillendirilmeye başlanmıştır. 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren partide İslami söylemin dozu azaltılarak, laikliğe vurgu yapılmış, milliyetçilik ve Türkçülük konusunda ise keskin ifade ve tanımlamalardan kaçınılmıştır. Doktrinin pratikte uygulanabilirliğinin tartışıldığı bu dönemde korporatif çözümlerin yerine Neo-liberal ekonomik ve sosyal politikalar benimsenmeye başlanmıştır. Bu dönemden sonra Dokuz Işıkla sürdürülen ilişki ağırlıklı olarak söylem düzeyinde tutulmuştur. 18 Nisan 1999 seçimlerinden sonra ise partiye, "demokratik siyasi kültür" "toplumsal uzlaş" ve "hizmet söylemi" gibi olgular hâkim olmaya başlamıştır.

2.1.4.1. Dokuz Işık Milli Doktrini

Alparslan Türkeş, tarafından Kasım 1967 CKMP kongresinde açıklanan Milli Doktrin Dokuz Işık, 1965' ten itibaren CKMP' in, 1969'dan sonra ise MHP'nin programını oluşturmuştur. Türk milletinin tarih ve kültürünü esas alan dokuz ışıklılık yabancı ideolojilerin tümünü reddeder. Türk milletinin kurtuluş ve yükselişini dini inançlarına ve milliyetçilik ülküsüne sarılmakta görür. Alparslan Türkeş, doktrin ideolojisini kısaca şu şekilde özetlemiştir: "Görüşlerimizin temeli, Türk Milliyetçiliği, siyasi aksiyonumuzun dayandığı doktrin ise Dokuz Işıktır." Doktrinin Türkeş tarafından önem sırasına göre belirlenen ilkeleri ise şöyledir:

Milliyetçilik: Girişilecek her türlü faaliyetin millet için, milletle beraber ve milletin örfüne uygun yapılmasıdır. İlkeyle ayrıca millete bağlı olmak, sevgi göstermek ve devlete sadakat da ifade edilmiştir.

Ülkücülük: Türk milletini, ileri milletler seviyesine taşımak ve güçlü yapmak idealidir.

Ahlakçılık: Türk milletinin değerlerini koruyarak geliştirmeyi esas alır.

İlimcilik: Bütün faaliyetlerde bilimi öne alma düşüncesidir.

Toplumculuk: Ekonomik ve toplumsal görüş olarak ikiye ayrılmaktadır. Ekonomik görüşte yürütülecek bütün faaliyetlerin kamu yararına olması esastır. Özel mülkiyet kabul edilir fakat; mülkiyetin kamu zararına kullanılması da istenilmez. Karma ekonomi savunulur ancak; önemli ekonomik girişimlerin kamu elinde olması gerektiği

de belirtilir. Toplumsal görüş olarak sosyal adalet, fırsat eşitliği, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma teşkilatı kurulması hususlarını önemser.

Köycülük: Tarım Kentleri düşüncesine dayanır. Köylünün tefecilerin elinden kurtarılması içinde kooperatifleşmeyi hedef alır. Orman köylülerini de ekonomik olarak geliştirmeyi hedefler.

Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik: İnsan hürriyetinin sağlanması ile şahsiyet olarak geliştirilmesi gerektiği görüşünü savunur.

Gelişmecilik: Türk milletinin yükselme ve ilerlemesinde halkçılık düşüncesi esastır.

Endüstri ve Teknikçilik: Sanayileşme idealine dayanır.³⁶

MHP programının belkemiğini oluşturan doktrin, günümüzde de partinin ideolojik kimliğine, renk vermeye devam etmektedir. Parti programları ve seçim beyannamelerinde ifadesini bulan doktrin, Türkeş sonrasında da önemini korumuş, Devlet Bahçeli'nin de ayrıca, pek çok söylemine konu olmuştur. Bu konuda şu örnekleri vermek mümkündür:

1969 kongresinden sonra, 1969 seçimlerine girilirken yayınlanan seçim bildirisinde partinin milli devlet ülküsüne bağlı, hürriyet, milliyet, ahlak, ilim, toplumculuk, gelişme, halkçılık, köycülük ve endüstrileşme ilkelerine samimiyetle bağlı olduğu ifade edilerek, korporatif içerikli Dokuz Işık'ın ilkeleri sıralanmıştır. Bildirgede ayrıca eğitim alanında ülkücü gençler yetiştirileceği, dinsel özgürlüklerin sonuna kadar savunulacağı, ekonomik düzende ise komünizme, sosyalizme ve kapitalizme karşı olduğu belirtilmiştir.³⁷ 1977 yılında yayımlanan seçim beyannamesinde de "Devlet Sektörünün" yanında, "Millet Sektörü" ve "Özel Sektörün" de bulunması gerektiği, üç sektörün ahenkli, verimli ve rasyonel dengesinin iktisadi demokrasinin de temeli olacağı belirtilmiş, "Tarım Kentleri" söylemine de yer verilmiştir. Çalışma hayatında, kapitalizm ve komünizme karşı olduğu, milli menfaatlerin bütün menfaatlerin üzerinde seyrettiği, asıl olanın sınıf veya zümreler değil, millet olduğu ifade edilmiş ve sınıf çatışmalarının istenilmediği belirtilmiştir. Bu bölümde ayrıca tek ve mecburi

³⁶ Alparslan Türkeş, *Dokuz Işık Doktrini* (İstanbul: Özdem Kardeşler Matbaası, 1978), 9-16.

³⁷ *Milliyetçi Hareket Partisi 1969 Seçim Bildirgesi* (Ankara: 1969), 9-20.

sendikacılığın getirileceği belirtilmiş, kuvvetli icra tanımında ise tek meclis sisteminin kurulacağı ifade edilmiştir.³⁸ 1995 seçim beyannamesinde MHP, doktrinle olan ideolojik bağını koparmamış, Dokuz ilke, ‘‘Dokuz Işık Milli Gelişme İlkesi’’ altında ifade edilerek sayılmıştır.³⁹

Dokuz Işık düşüncesi MHP’nin çeşitli tarihlerde yayınladığı parti programlarının da temel ideolojik referansını oluşturmuştur.

Milliyetçi Çalışma Partisi’nin (MÇP) 19 Nisan 1987 tarihli kongresinde, Devlet Bahçeli ve Erol Güngör ekibi, yeni bir program yazarak, kalkınma ve yücelme yolunun Dokuz Işık Doktrini’yle açılacağını belirtmiştir. MHP’nin 5 Kasım 2000 tarihli programında da Dokuz Işık ilke ve değerlerinin, Milliyetçi Hareket Partisi olarak dikkate alınan temel fikir ve duyarlılıklar bütününü oluşturduğu, Başbuğ Alparslan Türkeş’in oluşturduğu bu ilkelerin ebediyen kendilerine ışık tutacağı ifade edilmiştir.⁴⁰ 8 Kasım 2009 tarihli parti programında da Doktrin dokuz ilkesi sıralanmış, MHP olarak bu ilke ve değerlerin dikkate alınan temel fikir ve duyarlılıklar bütününü oluşturduğu ifade edilmiştir.⁴¹

Alparslan Türkeş’ten sonra partinin başına geçen Devlet Bahçeli’de MHP’nin doktrinle olan bağını şu şekilde ortaya koymuştur:

Görüşlerimizin temeli Türk milliyetçiliği ise siyasi aksiyonun dayandığı doktrin 9 ışıktır. Bilge liderimiz, rahmetli başbuğumuz Alparslan Türkeş beyefendi kuracağımız iktidarda nelerin nasıl yapılması gerektiğini Dokuz Işık adlı eserinde bize vasiyet olarak bırakmıştır. Bu vasiyet harfiyen yerine getirilecek ve büyük müreffeh ve güçlü Türkiye mirasçıları biz Türk milliyetçileri  lk c  kadrolar tarafında kurulacak ve gelecek Türk nesillerine emanet edilecektir. Türkçülük siyaseti, Türk milliyetçiliği siyaseti, ideolojik hareket olarak Kemal Atatürk  nc l ğ ndeki Türkiye Cumhuriyetini kurmuştur.⁴²

³⁸ *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Seçim Beyannamesi* (Ankara: 1977), 19-36.

³⁹ *Milliyetçi Hareket Partisi 1995 Seçim Beyannamesi* (Ankara: 1995), 4-5.

⁴⁰ *Milliyetçi Hareket Partisi Programı* (Ankara: 2009), 5-7.

⁴¹ *Milliyetçi Hareket Partisi Programı* (Ankara: 2009), 16-17.

⁴² Devlet Bahçeli, *Milliyetçi Hareket ve Türkiye’nin Geleceği* ( stanbul: Hareket Yayınları, 1998), 79.

2.1.5. Halkçılık İdeolojisi ve Dokuz Işık Doktrini

Ziya Gökalp'in halkçılık ideolojisi, Atatürk'ün yayımladığı ve 20 Ocak 1921 tarihinde meclisin "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" olarak kabul ettiği "Halkçılık Beyannamesi"nin olduğu kadar "Dokuz Işık Doktrini"nin de temel felsefesini oluşturmuştur. Atatürk'ün Halkçılık Beyannamesinin bir ifadesi olan "sınıfsız, imtiyazsız kaynaşmış bir milletiz" söylemini doktrin, milli bütünleşme açısından ele almıştır. Alparslan Türkeş'e göre, milliyetçi hareketin temel felsefesi milli bütünleşmedir. Türk milliyetçilik fikrinin temeli bütünleşme esasına dayanır. Buna göre emek ve sermaye milli menfaatlara hizmet ettikleri ölçüde korunmalı ve desteklenmelidir. Türkeş, milli birliğin, belirli bir millete ait olma inancının, milli bilincin uyanmasıyla gerçekleşeceğini belirtmiş, milleti meydana getiren insanların, sosyal grupların, siyasal, ekonomik ve kültürel olarak ayrıştığı toplumlarda ise milli birlikten söz edilemeyeceğini ifade etmiştir. 20.ci asrı halkçılık ve milliyetçilik asrı olarak ifade eden doktrin bu halkçılık anlayışını, bir sınıfın diğer bir sınıf üzerine çullandıran bir halkçılık anlayışı olarak değil, sınıflar arası dayanışma ve ahenk üzerine kurulan bir halkçılık anlayışı olarak değerlendirmiştir. Bu anlayışta Türk milletini bir bütün olarak görmek ve onu sevmek her Türk milliyetçisinin esas görevi olarak kabul edilmiştir. Millet ve halk arasındaki ayrıma da işaret eden doktrin halka doğru gitmeyi halkçılığın bir gereği olarak görmüş aydın-halk yabancılaşmasından, kültürün kaynağının halkta olduğundan bahsetmiştir. Kültürü yararcı, kamucu, özverili olarak gören doktrin, medeniyetin ürünleri olan bireycilik ve çıkarıcılık olgusunu yadsımış, toplumsal dayanışma ve tesanütü önermiştir.⁴³

2.1.6. MHP'nin Solidarist Korporatist Söylemi

Ziya Gökalp'in fikirlerinin Dokuz Işık Doktrini, MHP ve Ülkücü Harekete ilham olduğuyla ilgili olarak, parti seçkinlerince çeşitli beyanlarda bulunulmuş, ayrıca parti yayımlarına da konu edilmiştir. Bu konuda şu örnekleri vermek mümkündür:

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Bir Numaralı Askeri Mahkemesi'nde görülmekte olan "MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası" n da sorgulanan, sosyolog Orhan Türkdoğan ülkücülük hakkındaki görüşlerini açıklarken şu ifadelerde bulunmuştur:

⁴³ Türkeş, *Dokuz Işık Doktrini*, 475-478.

Ziya Gökalp'ten beri Atatürk'ten beri yürütülen görüş devam etmektedir. Atatürk'ün çok güzel bir sözü vardır efendim . "Benim bedenimin babası Ali Rıza'dır. Duygularımın babası Namık Kemal'dir. Fikrimin babası Ziya Gökalp'tir." Binaenaleyh sayın savcının Ziya Gökalp damgalı milliyetçiliği, Atatürk milliyetçiliğinden ayırması büyük bir hatadır. Ama sayın savcı bir gerçeği ortaya koymuştur. O gerçek de şudur ki ülkücülerin benimsediği milliyetçilik hareketinin temeli Ziya Gökalp'e, Türk Yurduna, Türk Ocağına, Türk Eğitim Cemiyetine ve Yeni Osmanlıcılığa kadar dayanmakta, burada birleşiyor ülkücülerle. Atatürk beş tane meslek grubu koyuyor, sınıfı reddediyor. Türk toplumu sınıf toplumu değildir diyor. MHP'de sınıf toplumunu kabul etmiyor efendim. Meslek grubunu koyuyor. Bunlar birbirleriyle organize dayanışma halindedir diyorlar. Yani Ziya Gökalp'ten beri Atatürk'ten beri yürütülen görüş MHP'de devam etmektedir. Bu nedenle de Atatürk'ün görüşlerine en iyi sadık kalan parti de MHP'dir. ⁴⁴

MHP'nin yayın organı gibi çalışan 1999 tarihli haftalık Kurultay gazetesi, divan adlı makalede Ziya Gökalp hakkında şu ifadelere yer verilmiştir:

.... Fakat MHP için çağdaşlaşma, Tanzimat'tan beri olageldiği gibi batı kültürü ile milli kültür arasındaki amansız savaşta Avrupa'dan yana taraf tutmak değildir. Hatırlatmak isteriz ki Atatürk'te modernleşme meselesini Batılılaşmak olarak değil, çağdaşlaşmak olarak ortaya koymuştur. Gene hatırlatmak isteriz ki, Türk milliyetçiliğinin ve tabii ülkücülerin temel referanslarından biri olan Ziya Gökalp'te batılılaşmayı değil, Türkleşmeyi, İslamlaşmayı, Muasırlaşmayı, yani çağdaşlaşmayı öngörmüştür. ⁴⁵

Alparslan Türkeş'ten sonra partinin başına geçen Devlet Bahçeli, kendisine sorulan "Milliyetçiliğe farklı yorumlar getirenlerle, eleştirenler karşısında MHP'nin konumunu nedir " sorusuna verdiği yanıt şudur:

...Rahmetli Başbuğumuzun önderliğinde gelişen Milliyetçi Hareket'in Başbuğun ifadeleriyle Türk milliyetçiliği fikir akımının yaşadığı tecrübelerin ve fikri birikimin üzerine bina edilerek, Dokuz İşik Doktrinin, Ziya Gökalp'in geliştirdiği ve diğer büyük fikir adamlarının olgunlaştırdığı Türk milliyetçiliği düşüncesinin, günün şartları ile geleceğe dönük projelerin, hedeflerin dikkate alınarak ilkeler haline dönüştürülmüş şeklidir. ⁴⁶

18 Nisan 1999 seçimlerinden sonra Devlet Bahçeli ile yapılmış başka bir mülakatta küreselleşme olgusuna bakışı ile milliyetçilik tanımında bir revizyona gidip gitmeyeceği sorusuna da şöyle yanıtlamıştır:

Türk milliyetçiliği hiçbir zaman dışlayıcı olmamış, aksine kapsayıcı ve toparlayıcı olmuştur.... Ziya Gökalp'in milletler camiası için önerdiği dayanışma, eşitlik ve demokrasi, Türk milliyetçilerinin Dünya düzeni perspektifinin başlangıç noktası olabilir. Küreselleşme sürecindeki dünyanın böyle bir anlayışa ihtiyacı bulunmaktadır. Milliyetçi hareketin bu anlamda yeni bir arayış içinde olmasına gerek yoktur. ⁴⁷

⁴⁴ İbrahim Kafesoğlu, "Ziya Gökalp'te Tarihçilik," *Yeni Düşünce, Haftalık Dergi, Sayı 58* (İstanbul: İhlas Matbaacılık, 1982), 9- 11.

⁴⁵ Necdet Sevinç, "Divan," Kurultay, 3 Mayıs, 1999' dan aktaran Latif Uğurtekin, *Gündemdeki MHP* (İstanbul: Kamer Yayınları, 1999), 129.

⁴⁶ Bahçeli, *Milliyetçi Hareket ve Türkiye'nin Geleceği*, 79.

⁴⁷ Zeynep Göğüş, "Yeni Ufuklar, Kurdun Beyni," Sabah, 20-21 Nisan, 1999' dan aktaran Lâtif Uğurtekin, *Gündemdeki MHP*, 25.

İkinci bölümün genel bir değerlendirmesini yaptığımızda, DSP ve MHP'nin hangi nedenlerle ve nasıl birbirine oldukça yakın ideolojik temele arka plana sahip olduklarını göstermesi açısından şunları söylemek mümkündür: Batıya göre sanayisi çok daha geri ve sınıfsal ayrımın çok da belirgin olmadığı bir toplum yapısına sahip olan Osmanlıdan, yıkık bir ekonomik miras devralan genç cumhuriyet elitleri, sanayileşmek ve ulusal bir burjuva sınıfı yaratmak sorununa bir çare olarak Ziya Gökalp'in formüle ettiği halkçılık düşüncesini uygulamaya sokmuşlardır. Ekonomik kalkınmayı temel hedef olarak alan halkçılık düşüncesiyle sınıf çatışmalarından uzak, disiplinli ve düşük maliyetli bir işgücünün yanı sıra, devlet kapitalizmi yoluyla bir de burjuva sınıfı yaratılmak istenmiştir. Ziya Gökalp'in düşüncelerini, devletin resmi bir ideolojisi haline getirmek isteyen Atatürk, Gökalp'e "Altı Ok" un ilkelerini tespit ettirerek, Halk Fırkasının kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Bilindiği gibi "Altı Ok" halkçılık ideolojisi etrafında şekillenmiştir. Partinin kuruluş amacını ise Atatürk, ayrı ayrı sınıflardan oluşmayan Türk toplumunda, Halk Fırkasının tüm toplum kesimlerini temsil etmesi olarak ifade etmiştir.

Bilindiği gibi DSP'nin kurucusu Bülent Ecevit, uzun yıllar Cumhuriyet Halk Partisi'nde genel sekreterlik ve parti genel başkanlığı görevlerinde bulunmuş, bu süreç içerisinde halkçılık ideolojisine yeni bir içerik vermek adına ortanın solu ve demokratik sol politikaların öncülüğünü yapmıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle siyasi partiler kapatılmış ve sonraki süreçte ise Ecevit, 1985 yılında DSP'yi kurmuştur. CHP'nin halkçılık anlayışını dönüştürerek toplumun alt kesimlerine açılmak gerektiğini ifade eden Ecevit, DSP döneminde devletçi, popülist ve solidarist niteliklerini sürdürmüştür. Bu nedenlerle DSP'yi kısmi farklılıkların ötesinde CHP geleneği içerisinde, onun ideolojisinin bir uzantısı olarak değerlendirdik

CHP'nin kuruluşundan sonraki süreçte ise Ziya Gökalp'in halkçılık düşüncesini temel alan, korporatif içerikli Dokuz Işık Doktrini, 1965 yılında Alparslan Türkeş tarafından yayımlanarak, 1969 yılında kurulan MHP'nin ideolojik merkezine oturtulmuştur.

Özetle, ülkenin ekonomik kalkınmasına bir çare olarak düşünülen ve kaynağını Gökalp'ten alan halkçılık düşüncesi (solidarist-korporatizm) hem CHP- DSP'nin hem de MHP'nin ideolojik yakınlık ölçütünü oluşturmuştur.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. DSP-MHP-ANAP KOALİSYON HÜKÜMETİ

3.1.1. Koalisyon Ortağı Partilerin Seçim Stratejileri

3.1.1.1. DSP'nin Seçim Stratejisi

DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, 18 Nisan seçim çalışmalarını ağırlıklı olarak, “laiklik vurgusu”, “Atatürkçülük”, “milliyetçilik olgusu” ve Abdullah Öcalan’ın yakalanması gibi siyasal bir dil üzerinden yürütmüştür. Ecevit’in kullanmış olduğu dile şu örnekleri vermek mümkündür:

Bülent Ecevit 18 Nisan 1999 seçimleri öncesi 4 Mart 1999 tarihinde bazı bakanların katıldığı törenle seçim program ve projelerini açıklayarak sözlerine şöyle devam etmiştir:

Artık Türkiye’nin hatta bütün dünyanın beklentisi DSP’nin birinci parti olacağıdır. Bunun gerçekleşmesi Türkiye’nin esenliği, laik demokratik rejim açısından son derece önemlidir. Üç partili azınlık hükümeti döneminde yapılan çalışmalarla Türkiye’yi cumhuriyet tarihinin belki en ağır rejim ve devlet bunalımından kurtardık. İktidara daha güçlü geldiğimiz zaman Ankara’da ve tüm Türkiye’de Atatürk’ün emanetine layık bir yönetim getireceğiz.⁴⁸

Bülent Ecevit, laik demokratik devlet vurgusuyla beraber, Atatürk’ün emanetine sahip çıktıkları olgusunu da seçim kampanyasında dile getirmiştir.

Tekirdağ’ın Çorlu ilçesinde açık hava toplantısı düzenleyen Ecevit, dürüst lider imgesine vurgu yaptıktan sonra, Abdullah Öcalan’ı Kenya’da kendisinin yakalamadığını, Türk devletinin yakaladığını, ama o devletin içinde uyum sağlandığı için, Kenya’ya erişilip, Abdullah Öcalan’ın yakalandığını belirtmiştir.⁴⁹

Bülent Ecevit, dürüst lider imgesine vurgu yaparak, Abdullah Öcalan’ın kendi azınlık hükümetleri döneminde yakalanması üzerinden de ayrıca oy devşirmeye çalışmıştır.

18 Nisan seçim çalışmaları kapsamında İzmir’de bir miting düzenleyen Ecevit, Çanakkale, Kurtuluş savaşı, Kıbrıs Harekâtında, Kürt, Türk, Alevi, Sünni demeden topyekûn bir mücadeleye girişildiği, kendilerinin ayrımcılıklara karşı olduklarını, en

⁴⁸ Cumhuriyet, 5 Mart 1999, 5.

⁴⁹ Cumhuriyet, 21 Mart 1999, 5.

aydınlık yolun demokratik sol olduğunu çünkü; ışıklarını Atatürk'ten aldıklarını ifade etmiştir.⁵⁰

Bülent Ecevit, İzmir mitinginde milli birlik vurgusu üzerinden popülist bir dil kullanmış, partinin Atatürkçü kimliğini tekrar ön plana çıkarmıştır.

Kayseri'de de bir konuşma yapan Ecevit, Kayserililerin milliyetçiliğe ne kadar değer verdiklerini ifade ederek konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

Bazıları benim için Ecevit, eskiden milliyetçi değildi. Son zamanlarda milliyetçi oldu diyorlar. Ben Kıbrıs Barış Harekâtı yapılırken ne kadar milliyetçi idiysem, Amerika'nın baskı ve tehditlerine karşı haşhaş ekimi yasağını kaldırırken ne kadar milliyetçi idiysem şimdi de o kadar milliyetçiyim. Ama ben ırkçı milliyetçi değilim. Başkalarının topraklarında gözü olan bir milliyetçi değilim. Çünkü ben Atatürkçüyüm. Benim ve partimin milliyetçiliği Atatürk'ün tanımladığı milliyetçiliktir. Irkçı olmayan, yayılmacı olmayan barışçı bir milliyetçi anlayış. Atatürk'ün bir sözü vardır. ("Türkiye cumhuriyetini kuran, Türkiye halkına Türk Milleti denir") Yani ister Türk olsun, ister Kürt, ister Arap, ister Süryani, ister Ermeni, ister Musevi olsun eğer bu ülkenin kurulmasına katkıda bulunmuşsa, hangi kökenden gelirse gelsin onun kurduğu milletin adı Türk Milleti'dir. Büyük Atatürk'ün bu şekilde tanımladığı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni Türk ve Kürt, Sünni ve Alevi ele ele vererek kurdu. Şimdi de el ele vererek kuruyoruz ve korumaya devam edeceğiz.⁵¹

Bülent Ecevit, seçim çalışmalarında milliyetçilik söylemi üzerinden de bir sonuca ulaşmaya çalışmıştır. "Türkiye Halkına Türk milleti denir" söylemiyle millet isimlendirip tanımlayarak "halk" öznesinin yerine geçiren Ecevit, milli popülizm yapmıştır. Türk'ü, Arap'ı, Süryani'si, Ermeni'si, Musevi'si, Sünni'si, Alevi'si söylemiyle de milletin birliğine vurgu yapmış, dayanışmacı ruh öne çıkarmıştır.

Antalya'da yaptığı mitingde CHP politikalarını eleştirdikten sonra kendi partisinin hem solun hem de Türkiye'nin birinci partisi olduğunu, CHP'nin düştüğü durumda hüsrana uğrayanlar arasında, gerçek CHP geleneğinden gelen ve demokratik sol kültüre uyum sağlayabilecek pek çok yurttaş bulunduğunu, onların kendilerini çaresizlik içinde hissetmemeleri, kendilerine kapılarının her zaman açık olduğunu ifade etmiştir.⁵² Ecevit, CHP'ye eleştirilerini Aydın mitinginde de sürdürmüş, Atatürk'ün ne DSP'nin ne CHP'nin ne de başka partilerin tekeline olmadığını, kendi milliyetçiliklerinin Atatürk milliyetçiliği ekseninde olduğunu ifade etmiştir.

Bülent Ecevit, Antalya ve Aydın'da düzenlediği mitinglerde, CHP'nin bir ideolojik sapma içerisinde olduğunu, Atatürkçü düşünceden uzaklaştığını, kendilerinin

⁵⁰ Cumhuriyet, 22 Mart 1999, 5.

⁵¹ Cumhuriyet, 20 Nisan 1999, 16.

⁵² Cumhuriyet, 3 Nisan 1999, 5.

ise Atatürk çizgisinde kaldıklarını ifade etmiş, solun gerçek adresi olarak DSP'yi göstererek CHP seçmeninden oy istemiştir.

3.1.1.2. MHP'nin Seçim Stratejisi

MHP lideri Devlet Bahçeli, 18 Nisan seçim çalışmalarını 'yoksulluk ve yolsuzlukla mücadele', 'hizmet söylemi', 'milliyetçilik olgusu' ve 'muhafazakârlık' söylemi gibi popülist ağırlıklı bir dil üzerinden yürütmüştür. Bahçeli'nin seçim çalışmalarında kullanmış olduğu dile şu örnekleri vermek mümkündür:

Konya, Karaman ve Mersin'de yapmış olduğu mitinglerde partisinin vizyonunun, 2023 yılında millet-devlet kaynaşmasının doruğundaki "Lider Türkiye" olduğunu belirtmiş, MHP'nin amansız mücadele vereceği diğer bir konunun da yolsuzluklar olduğunu belirterek sözlerine şöyle devam etmiştir: " Bu sosyal bir kanserdir. MHP'nin iktidarında kimse buna cesaret de edemez. Dosyalar mı kapatıldı açılır. Kim ne yaptıysa hesabını verecektir? Peki kaçanlar ne olacak; Kim varsa ayağıyla tıpış tıpış gelecek. Gelmezse kulağından tuttuğumuz gibi getiririz."⁵³ Seçimler öncesi siyaset, ekonomi ve dış politika konularındaki görüşlerini ifade ettiği başka bir konuşmasında ise millete hizmeti esas alan, verimli ve etkin çalışan bir devlet anlayışını gerçekleştirmeyi amaçladıklarını, yolsuzlukları önlemek içinde 'Yolsuzlukla Mücadele Kurulu' oluşturmayı düşündüklerini belirtmiştir.⁵⁴ 'Hizmet Söylemini' öne çıkardığı başka bir konuşmasında ise, MHP'nin siyasi faaliyeti menfaat kavgası olarak gören zihniyetlerden de siyasi alanı toplumun üstünde gören seçkinci anlayışlardan da ayrıldığını, MHP'nin siyaseti, millete ve ülkeye hizmetin temel bir aracı olarak gördüğünü ifade etmiştir.⁵⁵

Devlet Bahçeli, seçimler öncesinde milliyetçilik olgusu üzerinden de oy devşirmeye çalışmıştır. 6 Nisan tarihinde yaptığı bir konuşmada amaçlarının, Türk milletinin maddi ve manevi ilerlemesinin önündeki tüm engelleri kaldırıp, milli, ahlaki değerlerin öne çıktığı bir kültürel iklimin tesisi suretiyle, ülkenin gücünü azami haddine ulaştırarak milli hedeflere seferber etmek olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶

⁵³ Ortadoğu, 9 Nisan 1999, 9.

⁵⁴ Ortadoğu, 6 Nisan 1999, 9.

⁵⁵ Hürriyet, 15 Nisan 1999, 28.

⁵⁶ Ortadoğu, 6 Nisan 1999, 6.

Seçimler ncesi muhafazakâr bir dil de kullanan Bahçeli, Bilecik’in sgt ilçesinde devletin kaderini değiştireceklerini belirttikten sonra konuşmasının bir kısmında, başörtüsü yüzünden niversite kapılarında bekleyen kızlara, niversite kapılarını açacaklarını,⁵⁷ Konya, Karaman ve Mersin mitinginde de başını rtenlerin istedikleri okullarda okuyabileceklerini, ama konunun sokaklarda, niversite bahçelerinde istismar edilmesinden yana olmadıklarını belirtmiştir.⁵⁸

Tanıl Bora, seçimlerden sonra MHP’nin başarısıyla ilgili olarak bir değerlendirme yapmış ve MHP’nin seçim propagandasında ekonomiye, yoksulluk ve işsizlik konularına verdiği ağırlığın üzerinde önemle durulması gerektiğini belirttikten sonra ‘‘otantik temsil’’ iddiasını özetleyen seçim sloganlarının da, ‘‘garibanlara’’ hitap eden çağrışımlar taşıdığını belirtmiştir. ‘‘Millet Meclise Giriyor. Millet İster MHP Yapar. Sevmek, Bilmek ve Yapabilmek Gerek. Meclis İradesine Kavuşuyor. Biz Kararlıyız, Türkiye Kararsız Kalmayacak. Bir şey Değişecek Her şey Değişecek. Her şeyi Değiştirecek Bir şey Geliyor. Millet’in Kader Arkadaşı MHP Geliyor. MHP Kimsesizlerin Kimsesi Olacak.’’ Buna göre teknokratik bir edayla sunulan iki somut projeden biri ‘‘Yoksullukla Mücadele’’, diğeri ‘‘Yolsuzlukla Mücadele’’ projesi olmuştur.⁵⁹

MHP’nin seçim stratejisi konusunda kaleme aldığı ‘‘MHP’nin Kır ve Kent Taktikleri’’ başlıklı yazısında, Enis Berberoğlu da MHP’nin en yüksek oy oranına ulaştığı, İç Anadolu, Doğu Anadolu, Karadeniz ve İ Ege hattında en az iki seçimdir başarılı olduğunu, MHP’nin 1960’ların Adalet partisine benzer biçimde sağlam bir kırsal tabana oturduğunu, büyük kent semenini aşırılıklarla rahatsız etmeme politikası izlediğini belirtmiştir.⁶⁰

3.1.1.3. ANAP’ın Seçim Stratejisi

Anavatan Partisi 18 Nisan 1999 seçimlerine ‘‘Türkiye Sözleşmesi’’ adını taşıyan iki sayfalık bir seçim bildirisiyle girmiş, 4 Mart 1999 tarihinde de Genel Başkan Mesut Yılmaz tarafından, seçmenlere verilen sözleri içeren Türkiye Sözleşmesi açıklanarak

⁵⁷ Ortadoğu, 3 Nisan 1999, 6.

⁵⁸ Ortadoğu, 9 Nisan 1999, 9.

⁵⁹ Tanıl Bora - Kemal Can, *Devlet Ve Kuzgun, 1990’lardan 2000’lere MHP* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 465.

⁶⁰ Enis Berberoğlu, ‘‘MHP’nin Kır ve Kent Taktikleri,’’ *Hürriyet*, 23 Nisan 1999, 16.

imzalanmıştır. Yılmaz, ‘‘Türkiye Sözleşmesi’’ ile yüzde 80’lik sessiz çoğunluğun sorunlarını çözmeyi amaçladıklarını, ilk iki yıl yapısal sorunları çözüp, sonraki üç yıl gelişme ve kalkınma adımları atılacağını belirttikten sonra sözlerine şöyle devam etmiştir: ‘‘ Bizim vaatlerimizi öteki partilerinkinden ayıran şey, altında imzamızın olması ve kendi kendimizi bağlamamızdır. Bu, devlet vatandaş ilişkisinin yeni bir anlayışla ele alınmasıdır. ANAP iktidarlarında huzur ve atılım olmuştur.’’ ‘Türkiye Sözleşmesi’ni basına açık bir şekilde imzalayan ANAP Genel Başkanı, seçimlerden sonra koalisyon yapmaları gerekirse, bu sözleşmeyi gerçekleştirme koşullarına göre koalisyon yapacaklarını da belirttikten sonra, gelir adaletsizliğinin önleneceğini, büyüme ve gelişmenin daha adil paylaşılacağını, aile ekonomisinin güçlendirileceğini, beş yılda işsizlere iş imkânı ve işsizlik sigortası getirileceğini ifade etmiştir.⁶¹

Mesut Yılmaz, Söğüt’te düzenlediği ilk mitingde, ‘Türkiye Sözleşmesi’nde de ifade ettiği gibi sessiz çoğunluğu dile getirmiştir. Yılmaz, sessiz çoğunluğu fabrikadaki işçi, tarladaki çiftçi, pazardaki emekli, mutfaktaki kadın dükkândaki esnaf, okuldaki öğretmen, öğrenci ve devlet dairesindeki memur olarak tanımlamıştır.⁶² Sinop’ta, yaptığı mitingde kavgadan çok uzlaşmacı bir tavır içinde olduklarını, siyasilerin hizmet etmek için kavgadan kaçınmaları gerektiğini ifade etmiştir.⁶³ Siirt’te yapmış olduğu mitingde ANAP döneminde Siirt’e birçok hizmet götürüldüğünü, Güneydoğu sorununu çözemeyen bir Türkiye’nin 21. Yüzyılın lider ülkesi olamayacağını belirtmiştir.⁶⁴ İzmir’de yaptığı mitingde ise ANAP’ın kurulduğundan beri siyaseti hizmet için yaptığını, siyaset anlayışlarının hizmet esasına dayandığını, kimseyle kavga ve çatışma istemediklerini belirtmiştir.⁶⁵

Mesut Yılmaz, mitinglerinde hizmet söylemini ve yoksullukla mücadele temasını öne çıkarmış, kavga ve çatışmalardan uzak durulması gerektiği söylemiyle de solidarist bir dil kullanmıştır.

⁶¹ Cumhuriyet, 5 Mart 1999, 4.

⁶² Cumhuriyet, 9 Mart 1999, 5.

⁶³ Cumhuriyet, 20 Mart 1999, 5.

⁶⁴ Cumhuriyet, 22 Mart 1999, 5.

⁶⁵ Cumhuriyet, 31 Mart 1999, 7.

Seçim alışmaları kapsamında İzmit'te de bir miting düzenleyen Yılmaz, diğeri partileri eleştirdikten sonra imam-hatip okullarının kapatılmasıyla ilgili olarak da şunları söylemiştir:

Huzurunuzda söylüyorum. İmam-hatip okullarını kapatmaya kimsenin gücü yetmez. Bu memlekette gençlerin teknolojiyi öğrenmesi ne kadar önemliyse, yüce İslam dinini öğrenmesi de o kadar önemlidir. Milletimiz ocuklarını Kuran kursları ve imam-hatiplere, Allah'ın dinini öğrensinler diye diye gönderiyor, RP militanı olsunlar diye değil. Bu memlekette türban sıkıntısı yaşanıyor. ANAP döneminde böyle bir sıkıntı yaşandı mı? Hayır. Bu mesele ne zaman başladı? Erbakan ıkıp 'Rektörler başörtülü kızlara selam duracaklar' deyince başladı. Bu ülkede siyasi partiler oy uğruna yüce İslam dinini istismar etmezlerse, o zaman ülkede huzur da istikrar da bozulmaz.⁶⁶

Mesut Yılmaz, İzmit mitinginde muhafazakâr popülist siyasi bir dil üzerinden de oy devşirmeye çalışmıştır.

3.1.2. 18 Nisan 1999 Seçimleri

18 Nisan 1999 tarihli seçimlerde 37.495,217 kayıtlı seçmenden, 31.184,496'sı oy kullanmış, katılım oranı da % 87,07 düzeyinde gerçekleşmiştir. Seçimlere katılan 20 siyasi partiden sadece beşi % 10'luk ülke barajını aşarak TBMM'ye girmeyi başarmıştır. 18 Nisan seçimlerinin ilginç sonuçları da olmuştur. Buna göre, 1995 seçimlerinde % 14,6 oranında oy alan DSP, bu seçimlerde oylarını yaklaşık dokuz puan arttırarak, birinci parti olmayı başarmış, 1995 seçimlerinde % 8,1'le ülke barajına takılan MHP ise bu seçimlerde oylarını % 17'lere taşımıştır. Genel seçimlerle birlikte yapılan yerel seçim sonuçlarına göre DSP, altıncı MHP ise birinci olmuştur. Merkez sağın iki partisi ANAP ve DYP'nin, 1995 seçimlerinde % 38,8 olan oyları toplamı, % 10'dan daha büyük bir düşüş göstermiştir. Fazilet Partisi ve CHP'de de oy kayıpları yaşanmış, FP, 3,5 puan kaybetmiş, CHP'de % 8,71 ile baraja takılarak meclis dışı kalmıştır.

18 Nisan 1999 Genel Seçimlerinin ortaya çıkardığı sonuçlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Parti	Oy Sayısı	Oyların Yüzdesi (%)	Milletvekili Sayısı	Temsil Yüzdesi (%)
Demokratik Sol Parti (DSP)	6.919,670	22,19	136	24,73
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	6.606,583	17,98	129	23,45
Fazilet Partisi (FP)	4.805,381	15,41	111	20,18
Anavatan Partisi (ANAP)	4.122,929	13,22	86	15,64

⁶⁶ Cumhuriyet, 5 Nisan 1999, 5.

Doğru Yol Partisi (DYP)	3.745,417	12,01	85	15,45
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	2.716,094	8,71	--	--
Halkların Demokrasi Partisi (HADEP)	1.482,196	4,75	--	--
Bağımsız	270, 265	0,87	3	0,55
Büyük Birlik Partisi (BBP)	456,353	1,46	--	--
Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP)	248,553	0,80	--	--
Demokratik Toplum Partisi (DTP)	179,871	0,58	--	--
Liberal Demokrat Parti (LDP)	127,174	0,41	--	--
Demokrat Parti (DP)	92,093	0,30	--	--
Birlik Partisi (BP)	78,922	0,25	--	--
Millet Partisi (MP)	79,370	0,25	--	--
İşçi Partisi (İP)	57,607	0,18	--	--
Emek Partisi (EMEP)	51,756	0,17	--	--
Yeniden Doğuş Partisi (YDP)	44,787	0,14	--	--
Değişen Türkiye Partisi (DEPAR)	37,376	0,12	--	--
Sosyalist İktidar Partisi (SİP)	37,680	0,12	--	--
Demokratik Bölgeler Partisi (DBP)	24,419	0,08	--	--
Toplam	31.184,496	100	550	100

Tablo 2:18 Nisan 1999 Genel Seçimleri Tablosu.⁶⁷

Seçim sonuçlarının genel bir değerlendirmesini yapan Bülent Ecevit, Devlet Bahçeli'nin partiye yeni bir üslup getirdiğini, toplumla barışık mesajlar verdiğini, eski hırçın MHP olsaydı bu başarıyı elde edemeyeceğini belirtmiş, MHP'nin yükselişiyle ilgili olarak da ''Bölücü hareket ve şehitler milliyetçiliği kamçıladi. Bizim oy artışımız bundan olmasa da MHP'deki yükselişi ben buna bağlıyorum'' demiştir.⁶⁸

Devlet Bahçeli'de seçimler sonrası FP ile DYP'nin bir süre dinlenmesi gerektiğini ifade eden bir beyanda bulunmuş DSP ile kurulabilecek bir koalisyon hükümetine yeşil ışık yaktığı mesajını vermiştir.⁶⁹

Seçimler sonrası değişik hükümet formülleri de konuşulmaya başlanmış ve şu formüller üretilmiştir: DSP-ANAP-DYP, DSP-MHP-DYP, DSP-MHP-ANAP, DSP-

⁶⁷ Erol Tuncer, *Seçim 99, 18 Nisan 1999 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme* (Ankara: Tesev Yayınları, 1999), 26.

⁶⁸ Hürriyet, 19 Nisan 1999, 18.

⁶⁹ Hürriyet, 20 Nisan 1999, 21.

MHP (ANAP dışarıdan destek), DSP-MHP (DYP dışarıdan destek), MHP-FP-DYP (Milliyetçi Cephe).

3.1.3. Hükümetin Kuruluşu

Seçimlerin hemen arkasından hükümetin kurulabilmesine yönelik olarak DSP, MHP, FP, ANAP ve DYP liderleriyle bir görüşme yapan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, oluşan şahsi kanaatine göre 57.Cumhuriyet Hükümetini kurma görevini 3 Mayıs 1999 sabahı Çankaya Köşküne kabul ettiği DSP lideri Bülent Ecevit'e vermiştir. Hükümeti kurmakla görevlendirilen Bülent Ecevit, sırasıyla MHP, FP, ANAP ve DYP liderleriyle görüşmüş, ilk tur görüşmelerde ise parti liderlerine herhangi koalisyon önerisi götürmemiştir. Devlet Bahçeli ile yaptığı görüşmede, toplumda genel bir beklentiden yani DSP ve MHP 'nin içinde yer alacağı bir hükümetin kurulmasından bahsetmiştir.⁷⁰ ANAP lideri Mesut Yılmaz'la da 55 dakika süren bir görüşme gerçekleştiren Ecevit, ANAP 'la çok uyumlu, verimli bir ortaklık deneyimleri bulunduğunu, bugünkü durumu da bu deneyimin ışığı altında değerlendirdiklerini ifade etmiştir.⁷¹ DSP ve MHP arasındaki koalisyon görüşmeleri devam ederken, DSP Genel Başkan Yardımcısı Rahşan Ecevit'in, basına sızan, ülkücülerin sayısız canlar aldıkları, mafyalarla, çetelerle kaynaştıkları⁷² şeklindeki sözleri üzerine, görüşmeler tıkanma noktasına gelmiştir. Rahşan Ecevit'in sözleri üzerine bu kez Bahçeli, hükümetin kuruluşu da dâhil olmak üzere, siyasi diyalog ve uzlaşma sürecinin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için DSP'nin milliyetçi-ülkücü camiadan özür dilemesi şartını ortaya koymuştur.⁷³ Bülent Ecevit'te konu hakkında bir açıklama yapmış, Rahşan Ecevit'in duyduğu kuşku ve kaygıların tüm DSP'lilerce duyulduğunu, özür dileme kararının kendisine ait olduğunu, hükümet görüşmelerinin ülkücü camia ile değil, yasal bir parti olan MHP ile yapıldığını ifade etmiştir.⁷⁴

Devlet Bahçeli, özür şartı gerçekleşmeyince partiler arasındaki güven, hoşgörü ve işbirliği ortamının tamamen ortadan kalktığını, görüşmeye gerek kalmadığını belirterek Bülent Ecevit'e randevu vermemiş, MHP Başkanlık Divanı da Ecevit'in görevi iade etmesi halinde FP ve DYP ile birlikte üçüncü MC hükümetini

⁷⁰ Hürriyet, 9 Mayıs 1999, 15.

⁷¹ Cumhuriyet, 7 Mayıs 1999, 11.

⁷² Milliyet, 15 Mayıs 1999, 13.

⁷³ Cumhuriyet, 16 Mayıs 1999, 5.

⁷⁴ Cumhuriyet, 16 Mayıs 1999, 8.

kurabileceklerini, FP-MHP-ANAP ya da MHP-ANAP-DYP arasında oluşturulabilecek bir hükümete dışarıdan ve içeriden desteğe hazır olduklarını belirtmiştir. MHP'nin görüşme istemini reddetmesi üzerine Bülent Ecevit, bu kez ANAP lideri Mesut Yılmaz'a DSP-DYP-ANAP hükümeti önerisinde bulunmuş, Yılmaz ise bu öneriye soğuk bakarak tercihlerinin MHP'li bir hükümet formülü olduğunu belirtmiştir. Gelişmeler üzerine Cumhurbaşkanı Demirel, Bahçeli ve Yılmaz'la bir görüşme gerçekleştirmiş ve görüşmede geçmişe takılıp kalınmaması, geçmişten gerekli derslerin alınması, MHP'siz bir hükümeti doğru bulmadığını, toplumda eskisi gibi sağ-sol kutuplaşmasının istenmediğini, ülkede önemli sorunların bulunduğunu ve bunun ancak güçlü bir hükümet modeliyle aşılabileceğini ifade etmiştir.⁷⁵ Bülent Ecevit'te 18 Mayıs tarihinde, kaygılarının daha çok geçmişte yaşananlardan kaynaklandığını, bunun bir daha yaşanmasını istemediklerini, DSP-MHP ve ANAP arasında bir koalisyon hükümeti kurulmasını temenni ettiklerini ifade eden bir açıklama daha yapmıştır.⁷⁶

Bülent Ecevit'in özür niteliğindeki açıklaması, Mesut Yılmaz ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in de devreye girmesiyle MHP, özür ısrarında fazla durmamış, koalisyon görüşmelerine tekrar sıcak baktığını ifade etmiştir. Bu arada MHP'nin hükümete girme karşılığı olarak Meclis Başkanlığı şartını öne sürmesi, DSP milletvekillerinde bir tepkiye yol açmış ve oylarını ANAP'lı Yıldırım Akbulut'a yöneltmelerine neden olmuştur. Bahçeli, ise Meclis Başkanlığı seçiminin hükümetin bir unsuru olmadığını, Ecevit'i daha fazla bekletmeyeceklerini ifade etmiştir.⁷⁷ Devlet Bahçeli ve Bülent Ecevit yaşanan bu krizin ardından TBMM Grubu'nda beş günlük bir aradan sonra bir araya gelmişler Ecevit, Bahçeli'ye bir sırrını açıklamak istediğini belirterek Sadi Somuncuoğlu'na dönmüş ve meclis başkanlığı seçiminde kendisine oy verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca görüşmeye gelmeden önce eşi Rahşan Ecevit'in aradığını ve sözlerinin abartıldığını kendisinin de DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümetini istediğini ifade etmiştir. Bülent Ecevit'in önerisinden memnuniyet duyduğunu ifade eden Bahçeli, bu görüşmenin ardından, partisinin başkanlık divanını toplamış ve ezici çoğunlukla DSP ile kurulacak bir koalisyon hükümeti modeline evet kararı çıkmıştır.⁷⁸

⁷⁵ Hürriyet, 13 Mayıs 1999, 26.

⁷⁶ Hürriyet, 19 Mayıs 1999, 25.

⁷⁷ Hürriyet, 19 Mayıs 1999, 26.

⁷⁸ Hürriyet, 22 Mayıs 1999, 26.

DSP lideri Bülent Ecevit, Bahçeli'den sonra ANAP lideri Mesut Yılmaz'a da koalisyon önerisi götürmüş ve önerisine olumlu cevap almıştır. MHP'nin de yumuşaması üzerine üç lider bu kez 24 Mayıs'ta Başbakanlık konutunda bir araya gelmişler ve DSP-MHP-ANAP Koalisyon Hükümetinin kurulması konusunda ilke olarak anlaşmışlardır. Zirvede Bakanlar Kurulu'nun Başbakan dâhil 35 kişiden oluşması, başbakan yardımcılığı sayısının üçe çıkarılması ve ANAP'a da Başbakan Yardımcılığı verilmesi konusunda uzlaşma sağlanmıştır.⁷⁹ Liderler zirvesi sonrasında bakanlıkların paylaşımı ile protokolün hazırlanması için her üç partiden kurulacak heyete isimler de tespit edilmiştir. Bakanları saptayacak heyet içinde; DSP'den Hüsamettin Özkan, ANAP'tan Cumhur Ersümer ve MHP'den Koray Aydın, protokolü oluşturacak heyette ise DSP'den Hikmet Uluğbay ile Nami Çağan, MHP'den Tuncay Toskay ile Sadi Somuncuoğlu, ANAP'tan da Mehmet Keçeciler ve Erkan Mumcu yer almıştır.⁸⁰ Komisyonlar 25 Mayıs'tan itibaren çalışmalara başlamış, özellikle, Milli Eğitim, Bayındırlık, Ulaştırma ve Enerji Bakanlıkları için sıkı pazarlıklar yürütülmüş; ancak üçüncü günün sonunda bakanlıkların paylaşımı ve protokol üzerinde bir uzlaşmaya varılmıştır. Hükümetin kurulmasında en büyük sorun olan Milli Eğitim Bakanlığı sıkı pazarlıklardan sonra DSP'de kalmıştır. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün bağlı olduğu Devlet Bakanlığı üzerinde de saatler süren pazarlıklar yaşanmış, Köy Hizmetleri'ndeki geçici işçilerin kadroya alınması ve bir daha işçi alımı yapılmamasına ilişkin ara bir formül bulunarak bu kurumu ANAP, DSP'ye bırakmıştır.⁸¹

57.ci Koalisyon Hükümetinin bakanlık dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir: DSP'ye Başbakanlık dışında, başbakan yardımcılığı, beş devlet bakanlığı ile adalet, dışişleri, milli eğitim, kültür, orman ve çevre bakanlıkları, MHP'ye başbakan yardımcılığı, beş devlet bakanlığı, milli savunma, bayındırlık ve iskân, sağlık, ulaştırma, tarım ve köy işleri, sanayi ve ticaret bakanlıkları, ANAP'a yasa değişince başbakan yardımcılığı da verilmek üzere beş devlet bakanlığı, içişleri, maliye, çalışma -sosyal güvenlik, enerji ve tabii kaynaklar, turizm bakanlıkları verilmiştir.⁸²

⁷⁹ Cumhuriyet, 25 Mayıs 1999, 5.

⁸⁰ Cumhuriyet, 25 Mayıs 1999, 8.

⁸¹ Cumhuriyet, 28 Mayıs 1999, 5.

⁸² Hürriyet, 26 Mayıs 1999, 18.

Bağlı kuruluşların dağılımı ise aşağıdaki gibi olmuştur:

DSP'ye Hazine Müsteşarlığı, Devlet Personel, Diyanet İşleri, Kamu İdaresi, Aile Kurumu, Futbol Federasyonu, Köy Hizmetleri, Gençlik ve Spor, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu bağlanmıştır. İlgili kuruluşlar olarak, Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası, Merkez Bankası, Türkiye Kalkınma Bankası, Sermaye Kurulu Piyasası Başkanlığı tespit olunmuştur.

MHP' ye Dış Ticaret, DPT, Denizcilik Müsteşarlığı, DİE, Toplu Konut, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu, Tapu Kadastro, Tanıtma Fonu, TÜBİTAK, TÜBA bağlanmıştır. İlgili kuruluşlar olarak, Türkiye Emlak Bankası, Eximbank, Özürlüler İdaresi, Türk Standartlar Enstitüsü, TODAİE tespit olunmuştur.

ANAP'a Gümrükler, Özelleştirme İdaresi, Yüksek Denetleme Kurulu, Atom Enerjisi Kurumu, Vakıflar, Basın Yayın Enformasyon bağlanmıştır. İlgili kuruluşlar olarak, Türkiye Vakıflar Bankası, TRT Anadolu Ajansı tespit olunmuştur.⁸³

Bakanlar Kurulu'nda yer alan Enerji Bakanı Cumhur Ersümer'in yasa çıktıktan sonra üçüncü başbakan yardımcılığı görevini alması karara bağlanmış, Mesut Yılmaz ise Yüce Divan'da yargılanmak istediğinden, aklanana kadar başbakan yardımcılığı ve bakanlık görevi almamıştır. Bülent Ecevit, bakanlarının tümünü 56.cı hükümette yer alan isimlerden seçmiş, Mesut Yılmaz ise 55.ci hükümette görev alan bakanlardan Rüştü Kazım Yücelen ve Cumhur Ersümer'i görevlendirmiştir. Mesut Yılmaz, ayrıca İçişleri Bakanlığı konusunda Rüştü Kazım Yücelen ve Sadettin Tantan'ın isimlerini birlikte Cumhurbaşkanının onayına sunmuş, Demirel'de bu iki isim arasından Sadettin Tantan'ı tercih etmiştir.⁸⁴

Bakanlar Kurulu ağırlıklı olarak iktisatçılar, hukukçular, yöneticiler ve mühendislerden oluşmuştur. MHP'den Tuncay Toskay, Ramazan Mirzaoglu, Şuayip Üşenmez, Abdülhaluk Çay, Enis Öksüz, H. Yusuf Gökalp, DSP'den Ş. Sina Gürel, H. Sami Türk ve Nami Çağan, olmak üzere toplam dokuz profesör kabinede görev almış

⁸³ Hürriyet, 26 Mayıs 1999, 23.

⁸⁴ Hürriyet, 29 Mayıs 1999, 8.

bu yüzden kabineye ‘‘profesörler kabinesi’’ yakıştırması yapılmıştır. 22 kadın milletvekiline karşın kabinede kadın bir bakan yer almamıştır.⁸⁵

Koalisyon ortakları, Bakanlar Kurulu ve protokolün 28 Mayıs’ta kamuoyuna açıklanmasını benimsemiş, ancak son anda kısa süreli bir protokol krizi yaşanmıştır. Krize konu kuran kurslarıyla ilgili madde yeniden düzenlenerek isteyen öğrencilerin yaz tatilinde dinsel bilgi alması benimsenmiş, ayrıca diğer bir kriz konusu olan türban sorunu ise, Danıştay’ın kamuda türbanı yasaklayan kararı göz önüne alınarak aşılmıştır. Nihai olarak Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, hükümeti kurmakla görevlendirdiği Ecevit’in sunduğu kabineyi 28 Mayıs’ta onaylamıştır. MHP lideri Bahçeli’nin koalisyon hükümetine yakıştırdığı ‘‘Uzlaşma ve Atılım Hükümeti’’ tanımını Ecevit ve Yılmaz’da benimsemiştir.⁸⁶

Koalisyon hükümeti kurulur kurulmaz Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Türkiye’nin sorunlarını yirmi iki başlık altında toplamış ve Başbakan Bülent Ecevit’e sunmuştur. Koalisyon hükümeti kurulduktan sonra partisinin meclis grubunda konuşma yapan Devlet Bahçeli, DSP ve ANAP’la koalisyon kurarak tarihi ve milli sorumluluk aldıklarını, FP ile kurulacak bir koalisyonun ülkeye hayır getirmeyeceğini ifade etmiştir.⁸⁷

57. Hükümetin programı 4 Haziran 1999 tarihinde TBMM Genel Kurulu’nda Bülent Ecevit tarafından okunmuş, 9 Haziran 1999’da yapılan güven oylamasında 536 milletvekilinden 354’ü kabul, 182’si ise ret oyu kullanmıştır. Böylelikle DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti 1991-1999 arasında kurulan hükümetler arasında en fazla güvenoyu alan hükümet de olmuştur. Koalisyon hükümeti güven oylamasından sonra her ay yapacaklarını belirttikleri liderler zirvesinin ilkini 5 Haziran tarihinde gerçekleştirmişler ve öncelikli olarak, Bütçe, Bankalar Yasası, Anayasanın dokunulmazlıklarla ilgili 83 ve 100’üncü maddelerinin değiştirilmesi, Uluslararası Tahkim, Sosyal Güvenlik yasası ve Vergi Yasası’nda alınması gereken önlemler, yapılması gereken bazı ayrıntı niteliğindeki değişiklikler gibi konuları ele almışlardır.⁸⁸

⁸⁵ Hürriyet, 29 Mayıs 1999, 1.

⁸⁶ Hürriyet, 28 Mayıs 1999, 25.

⁸⁷ Hürriyet, 31 Mayıs 1999, 18.

⁸⁸ Hürriyet, 6 Haziran 1999, 19.

3.1.4. Koalisyon Hükümeti Protokolü

Koalisyon Protokolü, 28 Mayıs 1999 tarihinde üç partinin genel başkanı tarafından imzalanmıştır. Protokolde, Türk halkının, istemleri doğrultusunda hükümetin ülke sorunlarına çözüm üretme görev ve sorumluluğunu birlikte üstlendiği ve ‘‘uzlaşma ve atılım hükümeti’’ olarak çalışmaya karar verdiği ifade edilmiştir. Protokolün konu başlıkları özetle şöyledir:

Genel İlkeler: Bu bölümde kadınların özel yaşamlarında giyim kuşamlarına bir karışma olmayacağı ile Atatürk’ün kültürel milliyetçilik anlayışının benimsendiği belirtilmiş, rekabetçi bir pazar ekonomisi temelinde, sosyal devlet anlayışına da vurgu yapan maddelere yer verilmiştir.

Hükümetin Çalışmalarda Gözeteceği İlkeler: Bu bölümde, genel olarak hükümetin çalışma prensibi ele alınmıştır. Buna göre genel başkanlar ayda bir hükümetin icraatlarını değerlendirecektir. Bir diğer düzenleme başbakanın yokluğunda Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli’nin vekâlet etmesi ile başbakanın imzasını gerektiren atama, nakil ve görevden alma işlemlerinde, Bahçeli’nin de imzasının alınması şeklindeki düzenlemedir. Koalisyon ortaklarının milletvekili sayılarındaki değişikliklerin de koalisyon ortakları arasındaki bakanlık dağılımını ve başbakanlığı etkilemeyeceği konusu da bu bölümde ele alınmıştır.

Öncelikli Yasalar: Koalisyon hükümetinin öncelik gerektiren yasal düzenlemeleri bir an önce gerçekleştireceği, pişmanlık yasasını çıkartacağı belirtilmiştir.

Kamu Yönetimi: Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılacağı belirtilerek, kamuda işe almalarda yeterlilik, görevde yükselmelerde ehliyet ve liyakat esasının alınacağı, memurluğa giriş sınavlarının merkezi sistemle yapılması uygulamalarının yerleştirileceği ifadeleri yer almıştır.

Ekonomik ve Sosyal Politikalar: Ekonomide, kırsal alan kalkınmasına öncelik verileceği, Güneydoğu ve Doğu Anadolu’nun feodal yapısından kaynaklanan sorunlarının çözüleceği, özelleştirme uygulamalarında iş güvenliğinin gözetileceği, sermayenin tabana yayılması için halka arz yöntemine önem verileceği hususları ele alınmıştır.

Eğitim: Eğitim kurumlarındaki ideolojik çatışma ve kutuplaşmalara fırsat verilmeyeceği belirtildikten sonra eğitimde olanak ve fırsat eşitliğinin sağlanacağı, sekiz yıllık kesintisiz ve zorunlu eğitimin sürdürüleceği, Mesleki ve Teknik eğitimin özendirileceği, İlköğretimde beşinci sınıfı tamamlayan öğrencilerin yaz tatillerinde açılan kuran kurslarına devam edebilmelerine imkân verecek bir düzenlemenin yapılacağı gibi konular düzenlenmiştir.

Dış Politika: Atatürk'ün ‘‘Yurtta Barış, Dünyada Barış’’ prensibine dayalı dış politikası esas alınmıştır.⁸⁹

Kısaca özetlenen hükümet protokolü değerlendirildiğinde içeriği hakkında şunları söylemek mümkündür: Rekabetçi bir pazar ekonomisinin kabulüyle birlikte, sosyal devlet anlayışını da öne çıkaran hükümlerle, Neo-Liberal ekonomik politikaların bir ruhunu yansıtmaktadır. Protokolde yer alan fırsat ve olanak eşitliği, ideolojik çatışma ve kutuplaşmalara yer verilmeyeceği söylemi organik-solidarist bir içeriğe sahiptir. Milliyetçilik anlayışını kültürel milliyetçilik çizgisinde ifade eden protokol, kadınların özel yaşamlarında giyim kuşamlarına bir karışma olmayacağı ile beşinci sınıftan sonra isteyen öğrencilerin yaz tatillerinde kuran kurslarına devam edebilecekleri söylemiyle de muhafazakâr bir duruma işaret etmektedir.

3.1.5. Hükümet Programı

Hükümet programı, büyük oranda koalisyon protokolünün ruhuna uygun olarak hazırlanmıştır. Programın giriş kısmında, partilerin uzlaşarak ülkeyi yönetmelerinin istendiği belirtilerek, laiklik vurgusu yapılmış, hanımların özel yaşamlarında giyim kuşamlarına bir karışma olmayacağı ile kamu kurumlarında türbanın siyasal bir simgeye dönüştürülmesine izin verilmeyeceği hususları belirtilmiştir.

Programda öne çıkan konu başlıkları şöyle içeriklendirilmiştir:

Köyler arasında koordinasyon: Köylüler kentlerdeki olanaklara yerlerinden olmaksızın kavuşabilecekler.

Adil Bir Vergi Sistemi: Vergide adalet sağlanacak vergi oranları düşürülecektir.

⁸⁹ DSP-MHP-ANAP Koalisyon Protokolü (Ankara: T.B.M.M Kütüphanesi, 1999), 3.

Tarım: Destekleme kapsamındaki tarım ürünleri, stoka üretim, tarımsal sigorta ve prim sistemi, ürün değişim programı gibi konular düzenlenmiştir.

Gider Reformu: Kamu harcamalarında savurganlık önlenecek, ihalelere gölge düşürülmeyecek, yolsuzluklara fırsat tanınmayacaktır.

Faiz: Devletin iç borçlanmaya giderken reel ekonomik politikalar uygulayacak, dış borçlanmalarda etkili bir disiplin uygulanacaktır.

Bankalar Yasası: Bankalar bağımsız bir organ tarafından denetlenecek, halkın tasarrufları korunacaktır.

Kamuda Yapılanma: Kamu yönetimi şeffaf hale getirilerek, işe alınmalarda ehliyet ve liyakat öne çıkarılacaktır. Kamuda aynı işi yapan insanlar arasındaki ücret farkları giderilecektir.

Özelleştirme Uygulamaları: Özelleştirmeler hızla devam edecektir.

Yatırımlar: Elektrik piyasası kanunu çıkarılacak, petrol kanununda gerekli değişiklikler yapılacaktır.

Avrupa Birliği: Avrupa Birliği'ne tam üyelik amacıyla gerekli bütün yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Sağlık Uygulamaları: Sağlık sigortası uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.

İşsizlik Sigortası: İşsizlik sigortası programı başlatılacaktır.

Çalışma Hayatı: Çalışma barışı korunacak, sendikal haklar uluslararası standartlara yükseltilecek, sosyal güvenlik reformu yapılacaktır.⁹⁰

Kısaca özetlenen hükümet programı, özgün bir düzenleme getirmemiş, 1980 sonrası Türkiye'de uygulanan Neo-liberal ekonomik ve sosyal politikaların bir devamı olma niteliği göstermiştir.

⁹⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP57.htm>, (Erişim Tarihi: 17.02.2019)

3.1.6. Parti Liderlerinin Söylemindeki Uzlaş

1980 sonrası politik kültürdeki değişimin öncelikle, politik söylemde ifade bulduğunu belirten Nilüfer Göle'ye göre ciddi ideolojiler ve davalar arası kavgalar yerlerini yumuşama, hoşgörü ve uzlaşma söylemine, kapitalist ve sosyalist sistem tartışmaları da giderek yerlerini sosyal adaletçi çizgileriyle ayrılan icraat tartışmalarına bırakmıştır.⁹¹ 57.ci Koalisyon Hükümetinin kuruluşunda da uzlaş ve hoşgörü söylemi, parti liderleri tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, koalisyon hükümeti kurulmadan önceki pek çok konuşmasında uzlaş ve hoşgörü söyleminden bahsetmiştir. 18 Nisan 1999 seçim sonuçları açıklanır açıklanmaz kendisine sorulan MHP'deki oy artışının yeni bir sağ-sol kutuplaşmasına yol açıp açmayacağı sorusuna dünyanın ve Türkiye'nin ideolojik kutuplaşmalar dönemini aştığını, kamuoyunun artık sert polemiklere, hırçınlıklara prim vermediği cevabını vermiştir.⁹² Kendisine sorulan başka bir soruyu da şöyle yanıtlamıştır: "Sayın Devlet Bahçeli, MHP'yi daha ılımlı bir çizgiye getirmek istiyor. 1980 öncesi tavırlarda ısrar eden ülkücülerden rahatsızlık duyuyor. Mafya ile ilişkili çevrelere de kapısını kapatmak istediği belli. Kendisinin iyi niyetinden kuşku yok."⁹³

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli' de uzlaş ve hoşgörü söyleminden sıklıkla bahsetmiştir. Koalisyon görüşmeleri kapsamında Ecevit'e görüştüktan sonra şu açıklamayı yapmıştır:

Toplumsal beklentilere cevap vermek, ülke sorunlarına çözüm bulmak, ancak koalisyon hükümetleriyle mümkün olabilecektir. Türkiye bir taraftan koalisyon hükümetleriyle yaşamaya çalışmak, bir taraftan da sağlıklı bir hükümet etmenin aracı olan uzlaşma ve hoşgörü kültürünü geliştirmek zorundadır.⁹⁴

DSP ve MHP arasında koalisyon görüşmeleri yürütülürken, Rahşan Ecevit'in MHP ve Ülkü Ocakları için sarf ettiği sözlerin basına yansımından sonra görüşmeler tıkanmış, gelişmeler üzerine Bahçeli, uzlaşma ve hoşgörüyü sürekli dışlayan bir siyasal kültürün artık bu seçimlerden sonra değişmesi gerektiğini ifade eden başka bir açıklama daha yapmıştır.⁹⁵

⁹¹ Nilüfer Göle, *İslam ve Modernlik Üzerine, Melez Desenler* (İstanbul: Metis Yayınları, 2000), 37-48.

⁹² Ortadoğu, 19 Nisan 1999, 7.

⁹³ Hürriyet, 22 Nisan 1999, 28.

⁹⁴ Ortadoğu, 9 Mayıs 1999, 7.

⁹⁵ Ortadoğu, 18 Mayıs 1999, 7.

Koalisyon görüşmelerini tıkayan, Rahşan Ecevit kriziyle ilgili olarak ANAP lideri Mesut Yılmaz'da, bir açıklama yapmış, yeni bir yüzyıla girerken geride kalan yüzyılın kavgalarına dönülmemesi gerektiğini, dini, etnik motifli ihtilafları gidermek gerekirken, bunlara birde sağ-sol ihtilaflını eklemeye kimsenin hakkı olmadığını ifade eden bir beyanda bulunmuştur.⁹⁶

Sonuçta, parti liderleri tarafından ortaya konan uzlaşsı söylemi, meyvelerini vermiş, koalisyon hükümetine giden yolun önünü de açmıştır.

3.1.7. Koalisyon Hükümeti Döneminin Başlıca Siyasal Gelişmeleri

3.1.7.1. Kadrolaşma Sorunu

Devlette kadrolaşmanın önüne geçilmesi amacıyla Bülent Ecevit tarafından getirilen merkezi sınav sistemi, koalisyon ortakları arasında ilk ciddi anlaşmazlık konusunu oluşturmuş, DSP ve MHP'yi karşı karşıya getirmiştir. 17 Ekim 1999 tarihinde ÖSYM'nin yapacağı ve tüm kamu kurum ve kuruluşlarına alınacak memurların belirleneceği sınava "kurumun güvenilir olmadığı" gerekçesiyle karşı çıkan MHP milletvekillerine Ecevit'in verdiği yanıt ise kamu görevlilerinin, atanma ve görevde yükselmelerinde ehliyet ve liyakat şartlarının objektif kriterlere ve sınav esasına göre yapılacağı, memuriyete girişte merkezi sınav düzenlemesinin hükümet programının yirminci sayfasında yer aldığı şeklinde olmuştur.⁹⁷ Merkezi memur alımıyla ilgili olarak koalisyonun iki büyük ortağı arasında yaşanan bu gerilim DSP'nin baskısı ve MHP'nin de geri adım atmasıyla son bulmuştur.

Koalisyon ortakları arasındaki sınav sorununun çözümünden sonra, hükümetin altıncı ayında bine yakın üst düzey bir atama yapılmış bu kez MHP ve ANAP karşı karşıya gelmiştir. Tartışma konusu yaratan atamalarda, Bayındırlık ve İskân, Sanayi ve Ticaret ve Sağlık Bakanlıkları öne çıkmıştır. Atamalar sonucunda özellikle MHP'li bakanlıklarda, ANAP'lı kadrolar tasfiye edilmiştir. ANAP yönetimi duruma itiraz ederek başta Sanayi ve Tarım Bakanlıkları olmak üzere MHP'li bakanlıklar ve bağlı kuruluşlardaki kadrolaşmayı eleştirmiştir. Bakanlıklardaki kadrolaşma sorununu DSP

⁹⁶ Ortadoğu, 17 Mayıs 1999, 5.

⁹⁷ Sabah, 18 Haziran 1999, 15.

milletvekili Suat Çağlayan'da meclis gündemine taşımış ve sadece merkez örgütünde 400 bürokratin görev yerinin liyakat esas alınmadan değiştirildiğini belirtmiştir.⁹⁸

Koalisyon hükümeti döneminde DSP, MHP ve ANAP'ı kendilerine bağlı bakanlıklarda, yoğun bir şekilde, kadrolaşmaya yol açmakla eleştirmiş, ANAP'ta ANAP kökenli bürokratların, MHP'ye bağlı bakanlıklardan tasfiye edildiğini belirterek MHP yönetimini eleştirmiştir. Kadrolaşma konusunda daha düşük yoğunluklu bir eleştiri, MHP ve ANAP'tan DSP yönetimine gelmiştir.

3.1.7.2. İrticayla Mücadele

28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısı sonrasında yasalaştırılması istemiyle hükümete tavsiye edilen 18 düzenlemeyi kapsayan paket, 55 ve 56.ci hükümetler döneminde TBMM'den geçirilememiş, DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümetine devredilmiştir. Bu konuda partiler arasındaki ilk sıkıntı ise irticayla mücadele paketinin Bülent Ecevit tarafından Devlet Bahçeli'ye danışılmadan imzaya gönderilmesi sonrasında yaşanmıştır. MHP'liler duruma tepki göstererek, tasarıların mecliste görüşülmesi sırasında muhalefetle birlikte tavır almışlardır.⁹⁹ İrtica ile mücadeleden başka vakıfların denetimine ilişkin DSP'nin tasarısının, MHP-FP- DYP ittifakıyla reddedilmiş olması DSP ile MHP arasında başka bir anlaşmazlık konusuna daha dönüşmüştür. Koalisyon hükümetinde su yüzüne çıkan bazı huzursuzluklar üzerine üç partinin liderleri toplanarak türban, irtica paketi, gibi konularda yaşanan bunalımın daha da tırmandırılmaması ve mevcut durumlarıyla bırakılmasını kararlaştırmıştır. Liderler zirvesinin ardından MHP'li bakanlar anlaşılamayan birkaç konu için hükümetin yıkılmasının anlamsız olduğunu, koalisyon hükümetinde böyle anlaşmazlıkların doğal olduğunu, anlaşma sağlanamayan konulardan ziyade anlaşma sağlanan konular üzerinde çalışılarak bu sorunların çözüme kavuşturulabileceğini belirtmiştir.¹⁰⁰ DSP ve MHP arasında uzlaşıyla son bulan gerilimin ardından, irticayla mücadele amaçlı, 19 Temmuz 1999 tarihli genelgeye ek, Temmuz/2000 tarihli bir de Kanun Hükmündeki Kararname çıkarılmıştır. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'e gönderilen KHK, usul ve esas yönünden hukuka uygun bulunmayarak iki kez geri gönderilmiş, hükümet ile Çankaya

⁹⁸ Cumhuriyet, 25 Kasım 1999, 5.

⁹⁹ Cumhuriyet, 10 Kasım 1999, 19.

¹⁰⁰ Cumhuriyet, 12 Kasım 1999, 19.

arasında bir krize neden olmuştur.¹⁰¹ Kararname krizi sonrası yapılan Ekim/2000 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısında, irticai, bölücü ve yıkıcı faaliyetlere karışan memurların ayıklanması için her türlü düzenlemenin biran önce yapılması gerektiği konusunda görüş birliğine varıldığı ifadeleri yer almış, kararname bu kez Cumhurbaşkanınca imzalanmıştır. Aynı toplantıda kabul edilen “İrticayla Mücadele Stratejisi Eylem Planı” 28 Şubat kararları çerçevesinde geliştirilerek şu hususları içermiştir:

- İran’ın irticai terör örgütlerine verdiği desteğin önü kesilecektir.
- Türk Ceza Yasası’nın (TCY) 312.ci maddesinde değişiklik yapılarak irtica ve bölücü propagandaya izin vermeyecek bir içerik taşıması sağlanacaktır.
- Zorunlu temel eğitimin 12 yıla çıkarılması hedeflenecektir.
- Devlete ait kuran kursları ve yatılı kursların üzerindeki denetimler artırılacaktır.
- Doçent ve yardımcı doçent seçimleri rektör tarafından değil, YÖK tarafından yapılacaktır. Rektörler, Atatürkçü akademisyenler arasından seçilecektir.
- İmam-hatip liselerinden mezun olanların ilahiyat dışındaki fakülteleri seçmeleri önlenecektir.¹⁰²

3.1.7.3. Mesut Yılmaz’ın Yüce Divana Sevki

ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz hakkında, SEKA arazisinin Ford Otomotiv A.Ş’ ye bedelsiz tahsisi işlemiyle ilgili olarak, MHP’li 4 üyenin SEKA ve 3 üyenin de çete soruşturma komisyonunda Yılmaz’ın Yüce Divan’a sevki yönünde oy kullanması, MHP’den ANAP’a gol olarak yorumlanmıştır. Karar sonrasında ANAP’ın olağanüstü toplanan Başkanlık Divanı, hükümetten çekilerek dışarıdan destek vermeyi tartışmış, ancak; Genel Kurul’da yapılacak oylamanın esas olacağı yaklaşımı üzerine şimdilik beklenmesi uygun görülmüştür. Yılmaz’ın SEKA soruşturmasında yargılanmasını isteyen MHP yönetimine, “Ortağına güvenmeyen o koalisyonda bulunmaması gerekir” şeklindeki mesajı da gitmiştir.¹⁰³ ANAP’ın çekilirim kozuna ve Yılmaz’ın

¹⁰¹ Cumhuriyet, 11 Ağustos 2000, 6.

¹⁰² Cumhuriyet, 3 Kasım 2000, 5.

¹⁰³ Milliyet, 03 Haziran 2000, 19.

MHP'ye kapıyı gösteren tavrına karşılık, Bahçeli'de ‘‘MHP, millete verdiği sözleri unutmama, ilkelerinden vazgeçme pahasına hükümete mahkûm değil,’’ demiştir.¹⁰⁴

Yaşanan gelişmeler karşısında hükümet krizi çıkabileceği konusu gündeme gelmiş, Bahçeli, konuya kriz şeklinde yaklaşmamak gerektiğini ifade etmiştir. Başından beri tavrını Yılmaz'dan yana koyan Ecevit ise ortaklar arasındaki güvenin TBMM'de devam etmesi, bu durumun bir hükümet sorununa dönüşmemesi, gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁵ Meclis soruşturma komisyonunun kararları TBMM Genel Kurulunun 22 Haziran 2000 tarihli oturumunda görüşülmüş, ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın POAŞ, Türk-bank, Çete, SEKA ve İzmit Körfezi geçiş komisyonları raporlarıyla ilgili olarak Yüce Divan'a sevkini 172'ye karşı 215 oyla reddetmiştir. Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli Genel Kurulda bulunmasına karşın oy kullanmamış,’’ Mesut Yılmaz, Beyefendi Yüce Divan'a gitmeyecek. Hükümet devam etmeli’’ şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Başbakan Ecevit ise sonucu olumlu olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁶

TBMM, bu kez 29 Haziran 2000 tarihli oturumunda ANAP lideri Mesut Yılmaz hakkında da GSM ihalesi raporuna 151 kabul, 190 ret oyu çıkmış ve böylelikle Mesut Yılmaz, hakkındaki tüm dosyalardan kurtulmuştur. Genel Kurul oylamaları sonrası hükümet ortakları arasında sorun olan dosyaların kapanması üzerine Mesut Yılmaz'ın hükümete girmesinin önü de açılmıştır.¹⁰⁷

3.1.7. 4. Af Yasası Krizi

Af Yasası kamuoyunda ve TBMM'de olduğu kadar ortaklar arasında da tartışma konusu olmuş çıkan yasa ise sonuçta kimseyi memnun etmemiştir. Hükümetin göreve başlamasından kısa bir süre DSP Genel Başkan Yardımcısı Rahşan Ecevit'in gündeme taşıdığı yasa tasarısı sonraki süreçte partilerin pazarlıklarıyla kapsam değiştirerek, TBMM'nin 28 Ağustos 1999 tarihli oturumunda yasalaşmıştır. Mecliste kabul edilen Af Yasası, onaylanmak üzere Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e sunulmuş bu arada Bülent Ecevit'in ‘‘içime sindiremedim’’ sözleri hükümet ortakları arasında tartışma konusuna dönüşmüştür. Yasayı 1 Eylül 1999 tarihinde TBMM'ye iade eden Demirel, kendisine hatırlatılan Ecevit'in sözleri ve MHP liderinin de buna ilişkin açıklamalarının

¹⁰⁴ Hürriyet, 06 Haziran 2000, 23.

¹⁰⁵ Cumhuriyet, 14 Haziran 2000, 5.

¹⁰⁶ Cumhuriyet, 23 Haziran 1999, 19.

¹⁰⁷ Cumhuriyet, 30 Haziran 1999, 8.

bulunduğu sorusuna ise ''Onların hepsini dikkate alıyorum'' cevabını vermiştir.¹⁰⁸ Demirel'in iade ettiği yasa tasarısı bazı değişiklikleri de içerecek şekilde, 8 Aralık 2000 tarihli TBMM Genel Kurulu toplantısında ikinci kez oylanarak, kabul edilmiştir.¹⁰⁹ Demirel'in görev süresinin bitmesinden sonra Ahmet Necdet Sezer de yasayı ''toplum vicdanını incitecek ve kamu huzurunu bozacak'' bir içerik taşıdığı gerekçesiyle veto etmiştir.¹¹⁰ TBMM'ye tekrar iade edilen Af Yasası, meclisin 21 Aralık 2000 tarihli oturumunda kabul edilerek üçüncü defa Cumhurbaşkanının onayına sunulmuş ve yasa bu kez imzadan geçmiştir.

Af Yasası'yla salınan mahkûmların tekrar suç işlemesi, kamuoyunda yasaya karşı bir tepkiye de yol açmıştır.

3.1.7.5. Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Başbakan Bülent Ecevit, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'i görev süresinin dolmasına yakın bir zamanda ziyaret ederek görev süresinin uzatılması doğrultusundaki bir girişime nasıl baktığını sormuş ve bu konuda kendisinden olumlu bir yanıt almıştır. Bu görüşmeden ayrı olarak Demirel'de TBMM'nin yeni yasama yılı dolayısıyla bir konuşma yaparak Cumhurbaşkanının iki türlü seçimle halk tarafından seçilmesi gerektiğini ifade eden bir beyanda bulunmuştur.¹¹¹ Konu bu kez 30 Ocak 2000 tarihli liderler zirvesinde ele alınmış, ''Cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili Anayasa değişikliği konusunda koalisyon ortağı üç partinin genel başkanları 5+5 formülü üzerinde görüş birliğine vararak, ''bir kimsenin iki defa üst üste beşer yıllık süreler için seçilebilme olanağı sağlanmış olacaktır'' açıklamasını yapmışlardır.¹¹² 24 Şubat 2000 tarihinde tekrar bir araya gelen üç partinin lideri, Cumhurbaşkanının görev süresiyle ilgili öneriyi imzaya açmışlar, aldıkları kararın gerekçesini de 28 Şubat Süreci'nde hükümetlerle Silahlı Kuvvetler arasındaki dengeleri karşılayan bir Cumhurbaşkanı tipi olmasının ötesinde- tecrübesinden faydalanılması ve tekrar seçilmesinin istikrar getireceği olarak sunmuşlardır. TBMM Genel Kurulunda 29 Mart 2000 tarihinde yapılan ilk tur oylamada Süleyman Demirel'e yeniden adaylık yolunu açması planlanan düzenleme, 253 kabul oyuna karşılık 236 ret oyu almış, 330 oyla kabulü mümkün Anayasa değişikliğinin

¹⁰⁸ Milliyet, 2 Eylül 1999, 15.

¹⁰⁹ Cumhuriyet, 9 Aralık 2000, 5.

¹¹⁰ Cumhuriyet, 16 Aralık 2000, 1.

¹¹¹ Cumhuriyet, 2 Ekim 1999, 8.

¹¹² Milliyet, 18 Şubat 2000, 16.

Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili 101.ci maddesi böylelikle reddedilmiştir. Demirel ile yaptığı görüşmeden sonra Ecevit, Anayasa değişikliği paketini geri çekmeyeceklerini 5 Nisan'da yapılması planlanan ikinci tur oylama sonuçlarını görmeden bir değerlendirme yapmayacağını ifade etmiştir.¹¹³ 5 Nisan 2000 tarihinde yapılan ikinci oylamada da 5+5 önerisi 303 oyla reddedilmiştir. Oylama sonrası hükümet paketi geri çekme kararı almış, Ecevit, karara karşı saygılı olduklarını, hükümetin herhangi bir olumsuzluğa neden olmaksızın görevini sürdüreceğini belirtmiştir.¹¹⁴

Süleyman Demirel için 5+5 formülü tutmayınca ortaklar başka bir aday belirlemek için 24 Nisan 2000 tarihinde üçlü bir zirve gerçekleştirmişler ve Ecevit'in önerdiği Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer adı üstünde bir uzlaşıya varmışlardır. Ahmet Necdet Sezer ismine Fazilet Partisi ve Doğru Yol Partisinden de destek gelmiştir. Yapılan üçüncü tur oylamada 330 oyla 10.cu Cumhurbaşkanı olarak seçilen Sezer, 16 Mayıs'ta görevi, 7 yıllık süre için Demirel'den devralmıştır.¹¹⁵

Çankaya'da bir "noter" arzulayan hükümetle, Ahmet Necdet Sezer arasındaki ilişkiler gerilim dolu bir hat üzerinde ilerlemiş ve sonrasında, Anayasa kitapçığının fırlatılmasına ve "nankör kedi" nitelemesine kadar varmıştır.

3.1.7.6. TBMM Başkanı Seçimi

ANAP adayı Murat Başesgioğlu ve MHP adayı Ömer İzgi arasında geçeceği belli olan TBMM Başkanlığı yarışının ilk tur oylaması öncesi Başbakan Bülent Ecevit, grup toplantısında bir konuşma yaparak "geçen toplantı yılında ANAP'tan bir başkan seçilmiştir. Bu kez de koalisyon adabına uygun olarak MHP'den bir başkan seçilmesinin uygun olacağını düşünüyorum" demiş, Ömer İzgi'yi adres göstererek koalisyon adabına da uygun davranmıştır.¹¹⁶ Bülent Ecevit'in bu açıklamasından sonra DYP adayı Bekir Aksoy adaylıktan çekilmiştir. İlk üç turda seçilemeyen meclis başkanlığı seçimi, dördüncü tura kalmış, 18 Ekim 2000 tarihinde yapılan dördüncü tur oylamada MHP adayı Ömer İzgi, 264 oy almış, Murat Başesgioğlu ise bu turda 262 oyda kalmıştır.¹¹⁷

¹¹³ Cumhuriyet, 31 Mart 2000, 1.

¹¹⁴ Cumhuriyet, 26 Nisan 2000, 6.

¹¹⁵ Cumhuriyet, 25 Nisan 2000, 5.

¹¹⁶ Cumhuriyet, 12 Ekim 2000, 8.

¹¹⁷ Milliyet, 13 Ekim 2000, 21.

Sonuçta Başesgioğlu'na destek veren ANAP-DY-FP bloku seçimi kaybetmiş, İzgi 2 oy farkla da olsa TBMM Başkanı seçilmiştir.

TBMM Başkanlığı seçim sonuçlarını etkileyebilecek ilginç birde gelişme yaşanmış, oylamadan bir gün önce ABD'den uçakla yola çıkan ANAP'lı Burhan Kara ve Eyüp Aşık, Meclis Başkanlığı seçimlerine yetişememiştir.

3.1.7.7. Fazilet Partisi'nin Kapatılması

Koalisyon hükümeti döneminde yaşanan önemli bir gelişme de Fazilet Partisinin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması olayı olmuştur. Kapatma davası 25 ay sürmüş ve sonuçta 'laik cumhuriyete karşı eylemlerin odağı' olduğu gerekçesiyle parti 22 Haziran 2001 tarihinde kapatılmış, malvarlığının da hazineye geçmesine karar verilmiştir. Mahkemenin kapatma gerekçesinin önemli bir kısmını türbanla milletvekili yemini etmek için girişimde bulunan Merve Kavakçı nedeniyle çıkan olaylar oluşturmuştur.¹¹⁸ Kapatma kararıyla birlikte, Nazlı Ilıcak ve 28 Şubat için 'sütü bozuk' diyen Bekir Sobacı'nın milletvekillikleri düşürülmüş, Merve Kavakçı ve eski milletvekilleri Ramazan Yenidede ile Mehmet Sılay'a da beş yıl sürecek siyasi yasaklar getirilmiştir. Düşürme ve siyaset yasağı kararlarını oybirliğiyle alan mahkeme böylelikle zorunlu bir ara seçim yolunu da açmamıştır.¹¹⁹

3.1.7.8. Abdullah Öcalan'ın İdamı Meselesi

Abdullah Öcalan'ın DSP Azınlık hükümeti döneminde yakalanıp Türkiye'ye getirilmesinden sonra Ankara İki No' lu Devlet Güvenlik Mahkemesi, 30 Haziran 1999 tarihinde bir idam kararı almış, Yargıtay'ında Mahkeme kararını onaylaması üzerine Devlet Bahçeli, 'Biz neden Avrupa endeksli olalım? Bu eli kanlı katil bir an önce idam edilmeli. Cezanın infazı gerçekleşmelidir' şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.¹²⁰ 1999 yılının Aralık ayında ise Bülent Ecevit, AB ülkelerinden hiçbirinde ölüm cezasının uygulanmadığını belirterek ortağı MHP'ye bir mesaj vermiş ve sonrasında şu açıklamayı yapmıştır:

Ölüm cezası olayına Öcalan ya da bir başka kişi özelinde değil, ilke olarak bakıyorum. DSP her zaman ölüm cezasına karşı olmuştur. Bunu yapabileceğimiz en kısa sürede kaldırmaya çalışacağız. Ama biz bir koalisyon hükümetiyiz. Ölüm cezası konusunda hükümeti oluşturan diğer partiler arasında henüz

¹¹⁸ Milliyet, 23 Haziran 2000, 18.

¹¹⁹ Cumhuriyet, 26 Haziran 2001, 8.

¹²⁰ Sabah, 26 Kasım 1999, 16.

kesin bir anlaşma zeminine varamadık. Ama şunun farkındayız: Hiçbir AB ülkesinde ölüm cezası bulunmamaktadır. Ümit ederim ki başka partilerin siyasetçileri de bu durumu not edeceklerdir. Şu inkâr edilemez: AB'ye üyelikle idam bağdaşmaz. AB'yi Türkiye'de hemen herkes istiyorsa, koşullar üzerinde isteksiz davranamazlar. Bu konuda en rahat parti DSP'dir. Öcalan yokken de ölüm cezasının kaldırılmasını istiyorduk.¹²¹

Koalisyon partilerinin liderleri ve sözcüleri arasında idam cezasının kaldırılıp kaldırılmaması ilişkin sert tartışmalar devam ederken ve AB yolunun Ankara'dan mı Diyarbakır'dan mı geçeceği konuşulurken koalisyonun geleceğine ilişkin endişelerde dile getirilmiştir. Başbakan Ecevit, tartışmaların doğal olduğunu, demokratikleşme ve insan hakları standardının yükseltilmesi konusundaki çalışmaları sürdürmek ve bunun için gerekli yasa ve anayasa değişikliklerini süratle gerçekleştirmek konusunda kararlı olduklarını ifade etmiştir. DSP ve ANAP idamın kaldırılmasından yana tavır alırken, MHP seçmenine verdiği sözle AB arasında kalmış gözükmektedir.

Tarihler 12 Ocak 2000'i gösterdiğinde merakla beklenen liderler zirvesi, 7 saat sürmüş ve sonuçta Öcalan'ın idamı konusunda Bahçeli'yi ikna için MİT raporları ortaya konarak, dosyanın koşullu bekletilmesine razı edilmiştir.¹²² Zirvenin ardından idam kararının uluslararası taahhütlerden kaynaklanan sürecin sonuna dek Başbakanlık'ta tutulacağı da belirtilerek Ecevit tarafından şu açıklama yapılmıştır:

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türk Yargısınca verilmiş kararları değiştirmesi söz konusu değildir. Anayasa ve uluslararası taahhütlerimizden kaynaklanan süreç tamamlandığında, dosya gereği için ivedilikle Meclis'e gönderilecektir. Genel Başkanlar, aldıkları bu kararın, terör örgütü ve yandaşı çevrelerce Türkiye'nin yüksek menfaatleri aleyhinde kullanılmak istendiğinin değerlendirilmesi halinde, erteleme süreci kesilerek infaz sürecine derhal geçilmesi hususunda görüş birliğine varmışlardır.¹²³

Koalisyon ortağı MHP ile anlaşmazlığa neden olan idam konusu bu kez TBMM Genel Kurulu'nun 2 Aralık 2002 tarihli oturumunda ele alınmış, savaş veya savaşa yakın durumlarda işlenen suçlar için öngörülen idam cezaları hariç tutularak, idam cezası kaldırılmış, yerine ömür boyu hapis cezası getirilmiştir. Oylamadan sonra gazetecilerin sorularını cevaplayan Ecevit, şu açıklamayı yapmıştır: " Bu sonucu bekliyorduk. DSP olarak, uzun yıllardan beri idam cezasına karşıyız. Dünyada zaten büyük ölçüde kalktı. Türkiye de kalkması bizi sevindiriyor. Konunun Abdullah Öcalan'la bir ilgisi yok. DSP azınlık hükümeti döneminde Abdullah Öcalan'ı yakalamıştık."¹²⁴ Bahçeli'de kararla ilgili olarak " Demokratik Cumhuriyet projesi diye PKK'nın terörist faaliyetleri sonrası

¹²¹ Cumhuriyet, 12 Aralık 1999, 8.

¹²² Cumhuriyet, 13 Ocak 2000, 8.

¹²³ Radikal, 13 Kasım 2000, 8.

¹²⁴ Cumhuriyet, 4 Ağustos 2002, 4.

önemli güç kaybetmesiyle siyasallaşma sürecini başlatmak amacıyla ortaya koymuş olduğu bir proje vardı. Bu proje AB yönetiminden de destek bularak uygulanmaya çalışılıyor” demiştir.¹²⁵

Abdullah Öcalan’ın idamı ile ilgili nihai karar, Ankara İki No’ lu Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından alınmıştır. Buna göre Avrupa Birliği’ne (AB) uyum yasaları kapsamında çıkarılan ve ölüm cezasını “savaş ve çok yakın savaş tehdidi” ile sınırlandıran yasa gereğince, Öcalan’ın ölüm cezasına mahkûm edilmesine neden olan suçun, “savaş ve çok yakın savaş tehdidi hallerinde işlenmiş suçlardan olmadığı” belirtilerek cezanın müebbet hapse dönüştürülmesine karar verilmiştir.¹²⁶

AB’ye uyum yasaları kapsamında idam cezasının kaldırılmasından yana olan DSP-ANAP bloğuna karşın, tabanının duyarlılıklarını esas alan ve bu konuda isteksiz davranan MHP yönetimi yalnız kalmış, çeşitli tartışma ve restleşmelerden sonra, idam cezası kaldırılarak müebbet hapis cezasına dönüştürülmüştür.

3.1.7.9. DSP-MHP ve ANAP’lı Bakanların İstifaları

57.ci Koalisyon Hükümeti döneminde, alışılmışın dışında pek çok bakan istifa etmiş ya da istifaya zorlanmıştır. Bakanların istifaları şöyle gerçekleşmiştir:

- Ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Hikmet Uluğbay borsadaki spekülasyonlarda kullanıldığı iddia edilen IMF bilgilerini Mesut Yılmaz’a aktardığı yönündeki iddialar nedeniyle öncelikle intihar girişiminde bulunmuş, iyileşmesinin ardından da bakanlık görevinden istifa etmiştir.

- ANAP’lı Enerji Bakanı Cumhur Ersümer, “Beyaz Enerji” operasyonu nedeniyle istifa etmek zorunda kalmıştır.

- ANAP’lı İçişleri Bakanı Sadettin Tantan, “Beyaz Enerji” operasyonu nedeniyle Mesut Yılmaz’a yoğun eleştirilerde bulunmuş, bu nedenle İçişleri Bakanlığı görevinden, Yılmaz tarafından uzaklaştırılmıştır.

¹²⁵ Cumhuriyet, 4 Ağustos 2002, 4.

¹²⁶ Cumhuriyet, 4 Aralık 2002, 4.

- ANAP'lı Devlet Bakanı Yüksel Yalova, Tütün Yasası'na ilişkin açıklamaları üzerine, Devlet Bakanı Kemal Derviş'le ters düşünce piyasalar altüst olmuş ve sonuçta Yalova istife etmek durumunda kalmıştır.

- Cumhurbaşkanlığına aday olunca partililerin saldırısına uğrayan MHP'li Devlet Bakanı Sadi Somuncuoğlu, bakanlıktan azledilmiştir.

- ANAP'lı Devlet Bakanı, Mehmet Ali İrtemçelik, Başbakan Bülent Ecevit'e "beyni hasarlı futbolcu" benzetmesi yapmış daha sonra istifa etmiştir.

- Ulaştırma Bakanı Enis Öksüz, Telekom yönetimi konusunda, Kemal Derviş'le karşı karşıya gelmiştir. MHP lideri Bahçeli'nin isteği üzerine istifa etmiştir.

- Mesut Yılmaz'la sorunları olduğu bilinen ANAP'lı Turizm Bakanı Erkan Mumcu, parti kongresinden sonra genel merkeze kaydırılarak kabine dışı bırakılmıştır.

- "Vurgun Operasyonu" nedeniyle MHP'li Bayındırlık ve İskân Bakanı Koray Aydın İstifa etmiştir.

- MHP lideri Devlet Bahçeli, Türk Dünyası Kurultayı nedeniyle ters düştüğü Devlet Bakanı Abdülhaluk Çay'ı azletmiştir.

- Koalisyon hükümetinin üçüncü yılında DSP'deki karışıklık ve çözülmeye paralel olarak, öncelikle Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan, sonrasında Kültür Bakanı İstemihan Talay, Devlet Bakanları Recep Önal ve Mustafa Yılmaz partiden istifa ederek ayrılmışlardır. Bir sonraki istifa Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu ve Devlet Bakanı Hasan Gemici'den gelmiştir. Koalisyon hükümetinin bitmesine doğru partiden iki istifa haberi daha gelmiştir. Ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı, Kemal Derviş ve Dış İşleri Bakanı İsmail Cem'de istifa ederek DSP'den ayrılmışlardır.

3.1.8. Koalisyon Hükümeti Döneminin Ekonomik Gelişmeleri

3.1.8.1. Hükümetin Ekonomideki Üç Yılı

Seçimlerin hemen ardından 28 Mayıs'ta kurulan koalisyon hükümeti, ilk iş olarak IMF ile yeni bir stand by anlaşması yapmak için çalışmalara başlamış, Devlet Bakanı Recep Önal ve Merkez Bankası Başkanı Gazi Erçel'in imzasıyla, Aralık 1999'da 64 maddeden oluşan bir niyet mektubu IMF'ye sunulmuştur. Kurulun imzasıyla

onaylanan 17. Stand-by anlaşmasıyla Türkiye IMF'den üç yılda 4 milyar dolar kredi almaya hak kazanmış, aynı zamanda üç yıllık bir kemer sıkma programını da kabul etmiştir. Uygulanacak programla TÜFE ve TEFEE'nin 2000 yılında % 25-20'ye, 2001'de % 12-10'a, 2002'de % 7-5'e düşürülmesi hedeflenmiştir.¹²⁷ Sonuçta, 1999 yılını % 6,6 ekonomik küçülmeye kapatan hükümet 2000 yılında ekonomiye kredi girdisi sağlamak için, özelleştirmeleri hızlandırarak petrol ofisini satmış, TÜPRAŞ'ı da halka arz etmiştir. Bu dönemde bankacılık operasyonları da ekonomiyi büyük oranda sarsmış, bazı bankalar TMSF 'ye devredilerek, bazı bankacı ve işadamları ise tutuklanmıştır. Sonuç olarak mali piyasalarda yaşanan dalgalanmalarla faizler % 200'lere yükselmiş, ülkeden de 6-7 milyar dolarlık bir döviz çıkışı gerçekleşmiştir. Ekonomik kötü gidişatın bir sonucu olarak bu kez Kasım ayında finansal kaynaklı bir kriz patlak vermiş, bankacılık sektörü başta olmak üzere ülke ekonomisi bu krizden olumsuz etkilenmiştir. Krizle birlikte uygulamaya konulan 'Enflasyonla Mücadele Programı' da iflas etmiş, kişi başı milli gelir 1.083 dolar, Gayri Safi Milli Hasıla'da (GSMH) 76 milyar dolar azalmıştır. Aralık ayı başında 10,4 milyar dolar destek vererek imdada yetişen IMF, piyasaları tekrar normale döndürmeyi başarmıştır.¹²⁸

2000 yılında iyice bozulan ülke ekonomisi, Şubat 2001 tarihinde çok daha ağır bir krizle yüzleşmiştir. Başbakan Bülent Ecevit ve Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer arasında yaşanan tartışmanın ardından patlak veren kriz sonrasında, Aralık 1999'da hazırlanan istikrar programı da iyice çökmüştür. Hükümet krizden bir çıkış yolu olarak dalgalı kura geçiş kararı almakla beraber, Kemal Derviş'i de ekonomiden sorumlu bakan olarak atamıştır. Şubat/2001 kriziyle birlikte bankacılık, bilişim, medya, imalat sanayi, başta olmak üzere hemen hemen bütün sektörlerdeki istihdam daralması yaşanmış, 1,5 milyon kişi işsiz kalmış, pek çok alanda da ücretler gerilemiş ya da yerinde saymıştır.

3.1.8.2. Ekonomik Krizler ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Koalisyon hükümeti döneminde yaşanan Kasım 2000 ve arkasından Şubat 2001 krizleri ülke tarihinin finans ağırlıklı derin ekonomik krizlerine sahne olmuştur. Sadece koalisyon hükümetinin kötü yönetimiyle açıklanamayacak olan krizlerin ortaya çıkmasında, Cumhuriyet tarihinin son 50 yıllık ekonomik kötü gidişatın da büyük etkisi olmuştur. Koalisyon hükümetinin şansızlığı ise bu gidişatın kendi dönemlerinde açığa

¹²⁷ Cumhuriyet, 10 Aralık 1999, 10.

¹²⁸ Cumhuriyet, 28 Mayıs 2002, 10.

çıkmasıdır. İlk kriz 22 Kasım 2000 tarihinde yaşanmış, krizle birlikte borsa hızla düşerek, gecelik faizlerde % 250'lere kadar bir yükseliş göstermiştir. Krizin hemen ardından bankalar operasyonu nedeniyle piyasalarda olumsuz bir hava yaratıldığı ve hükümete gözdağı verilmeye çalışıldığıyla ilgili bir de söylenti yayılmıştır. Hükümet yetkilileri ise gün boyu, dalgalanmaların kaynağı ve çözüm yoluna yönelik değil," dedikodulara itibar edilmemesi, kaygıya gerek olmadığı, ekonomik programın yürüdüğüne" ilişkin açıklamalarda bulunmuş ve piyasalara güven vermeye çalışmıştır.¹²⁹ Koalisyon ortakları üst üste iki gün süren toplantılar yapmış, ancak; piyasalarda faizlerin yükselmesine, borsanın düşüşüne, yabancı sermayenin kaçışına neden olan tedirginliği önleyememiştir. Bülent Ecevit, toplantılar sonrası şu açıklamayı yapmıştır:

Mali sistemin sağlıklı işlemesi için gerekli kararlar BDDK tarafından alınmıştır. Bankacılık sistemi, ülke ekonomisine hizmet edecek güçlü ve sağlıklı bir mali yapıya kavuşmaktadır. Bu nedenle bazı çevrelerin tümüyle kişisel amaçlı dedikodularına itibar edilmemelidir. İyi niyetli girişimciler de bazı yolsuzluklara karşı uygulanan yaptırımlar nedeniyle kaygıya ve tereddüde kapılmamalıdır. Hükümetimiz yapıcı girişimlerin yanındadır ve her zaman yanlarında olacaktır. Ekonomi çok iyi durumda. Ekonomik program görüldüğü gibi aksamadan sürdürülüyor. Kimsenin paniğe kapılmasına gerek yok. Türk ekonomisinin hızla gelişebilmesi için her olanak hızla değerlendiriliyor. Enflasyon hızla geriliyor. Bütün tedbirler aslında zamanında, yerinde alınıyor ve sonuçlarını da olumlu olarak görecektir. Yeter ki iş çevreleri gereksiz kaygılara kapılmasın.¹³⁰

Yaşanan gelişmelerin ardından, Bakanlar Kurulu, Sümerbank, Egebank, Esbank, Yurtbank, Yaşarbank'a el koyma kararı almış, hisse senetlerini de Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'na devretmiştir.¹³¹

Kasım 2000 krizinden sonra, 19 Şubat 2001 tarihli MGK toplantısı sonrasında ülke ekonomisi daha ağır bir ikinci krize daha sahne olmuştur. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan Bülent Ecevit arasında ayaküstü yaşanan tartışma toplantıya da taşınmış, toplantıda Sezer, Ecevit'i çamurun üstüne oturtmakla, hukuk ve anayasayı bilmemekle, yargı ve yasama üzerinde baskı kurmakla ve istifa etmesi gereken Cumhurbaşkanı Ersümer'i korumakla suçlamıştır. Suçlamalar sonrasında Sezer tarafından Ecevit'in önüne bırakılan Anayasa kitapçığı, Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan tarafından nankör nitelemesiyle tekrar Sezer'in önüne fırlatılmıştır. Gelişmeler üzerine Ecevit

¹²⁹ Cumhuriyet, 23 Kasım 2000, 12.

¹³⁰ Cumhuriyet, 23 Kasım 2000, 19.

¹³¹ Cumhuriyet, 23 Aralık 1999, 1.

toplantıyı terk etmiş, daha sonra yaptığı açıklamada ise Sezer'i geleneklere aykırı ve terbiye dışı bir davranışta bulunmakla suçlamıştır.¹³²

Milli Güvenlik Kurulu'nda yaşanan tartışma, ilk olumsuz sonucunu borsa da göstermiş, 10.169 seviyelerinde haftaya başlayan borsa 1.173 puan gerileyerek günü % 14,62 kayıpla kapatmış, endeks de 8.875 puana inmiştir. Kriz sonrası Başbakan Bülent Ecevit, IMF Başkan Yardımcısı Stanley Fischer ile görüşerek, yaşanan siyasal krizin ekonomiye olumsuz etkileri üzerinde durmuş, Hazine'nin yüklü borç ödemesi nedeniyle yapacağı borçlanmayla ilgili olarak kaygılarını dile getirmiştir, Ecevit'in IMF'den aldığı yanıt ise ekonomik programdan ödün verilmemesi gerektiği şeklinde olmuştur.

Kitap geriliminin ardından Başbakanlıkta 20 Şubat tarihli bir ekonomi zirvesi gerçekleştirilmiş, zirveden dalgalı kura geçilmesi, hedeflerin revize edilmesi için IMF heyetiyle tekrar görüşülmesi, Merkez Bankası'nın fonlama yapması gibi kararlar çıkmıştır.¹³³ Ayrıca zirvede alınan kararlar doğrultusunda Dünya Bankası Başkan Yardımcılarından Kemal Derviş, ekonomiden sorumlu Devlet Bakanlığına atanmış, Merkez Bankası Başkanlığı ile Hazine Müsteşarlığı görevlerine yeni isimler getirilmiştir. BDDK'nın başındaki Zekeriya Temizel, bu kurumun Kemal Derviş'e bağlanması nedeniyle görevinden istifa etmiştir. Derviş'in ekonominin başına getirilmesiyle birlikte borsa 1.14 oranında yükselmiş, repo faizleri % 90'a kadar gerilemiştir.¹³⁴

Kemal Derviş, göreve gelir gelmez krizden bir çıkış yolu olarak, "Ekonomik Program Çerçevesinde Alınması Gereken Öncelikli Önlemler" adı altında bir liste yayımlamış ve listede memurlara hedef enflasyon sınırlaması, kamu işçilerine hedef enflasyonun altında ücret artışları, akaryakıt ve elektriğe otomatiğe bağlı zamlar, çiftçi desteklerinin kısılması, özelleştirme programları, gelir ve para politikalarının yeniden düzenlenmesi gibi önlemlere yer vermiştir.¹³⁵ 14 Nisan 2001 tarihinde ise "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" adı altında, kurtuluş reçetesi olarak nitelendirilebilecek önlemler paketini açıklamıştır. Programın IMF'ye sunulacağını, programla beraber 10-12 milyar dolarlık dış destek sağlamaya çalışacağını, kur ve para politikasının da

¹³² Cumhuriyet, 20 Şubat 2001, 1.

¹³³ Cumhuriyet, 20 Şubat 2001, 7.

¹³⁴ Cumhuriyet, 3 Mart 2001, 9.

¹³⁵ Cumhuriyet, 15 Mart 2001, 9.

programa göre şekilleneceğini belirten Derviş, programdan 1-2 yıldan önce de bir sonuç beklenmemesi gerektiğini ifade etmiştir.

Kemal Derviş tarafından açıklanan programın ana hatları şu unsurlardan oluşmuştur:

- 2001’de % 3 küçülme, 2003’te ise % 5 büyüme sağlanacağı belirtilmiştir.
- Harcamalarda % 9 reel azalma sağlanacaktır.
- Bankacılık sektörü hızlı bir şekilde yapılandırılacaktır.
- Dalgalı kur rejimi sürdürülecektir, kur hedefi olmayacaktır.
- Mevduata % 100 güvence verilecektir.
- Memur maaşları enflasyonla uyumlu artırılacaktır.
- Kamu işçileri arasında ücret adaleti sağlanacaktır.
- Vergide ayarlamalar yapılacaktır, yeni vergi konulmayacaktır.
- Bireysel yatırımcının devlet kağıtlarından elde ettiği gelir beyanname dışı tutulacaktır.
- Güncel iş güvenliği yasası çıkarılacaktır.
- Türk Telekom’un özelleştirilmesinde yabancıya % 49’un üzerinde blok satış yapılmayacağı belirtilmiştir.

Program enflasyon ve büyüme hedefi olarak yılsonunda TÜFE % 52.5, TEFE’yi ise % 57,6 olarak öngörmüştür. Faiz dışı fazlanın ulusal gelire oranı toplam kamuda 2001 yılında % 5,5 olarak düşünülmüş, gelirlerin ulusal gelire oranı 2001’de %25,5’e indirilmesi planlanmıştır.¹³⁶ IMF Türkiye Masası Şefi Carlo Cottarelli, programı memnuniyetle karşıladıklarını itiraf etmiştir.

14 Nisan 2001 tarihinde açıklanan ekonomi programından sonra 27 Temmuz 2001 tarihinde Türkiye’ye gelen sonra IMF Başkan Yardımcısı Stanley Fischer, Ecevit, Yılmaz ve Bahçeli’yle bir görüşme gerçekleştirmiş, görüşmelerden sonra gelişmelerin

¹³⁶ Cumhuriyet, 15 Mart 2001, 1.

olumlu olduğunu belirterek, liderlerden programa bağlılıkları konusunda tekrar güvence almıştır.

Şubat/2001 krizinden sonra göreve gelen Derviş'in yönetimi altındaki ekonomik süreç ise şöyle gelişmiştir:

- IMF kaynağı 8 milyar dolar arttırılmıştır. Kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye'nin notunu düşürmüştür.

- Bütçe Yasası'nda değişiklik yapılmış, batık bankaların tasfiyesi yerine mevduat garantisi dışındaki yurtdışına yönelik kredi borçlarını devletin üstlenmesi güvenceye bağlanmıştır.

- Emlak Bankası tasfiye edilmiş, İktisat Bankası, Tarihbank, Bayındırbank, Sitebank, EGS Bank, Kentbank ise batmıştır.

- Uluslararası Tahkim Yasası çıkarılmıştır.

- Hazine arazileri satışa çıkarılmıştır.

- Özel emeklilik yasası yürürlüğe girmiş, ek vergilerle gelir sağlanmaya çalışılırken özel emeklilik fonlarına da vergiden muafiyetler getirilmiştir.

- Merkez Bankası'yla ilgili bir düzenleme yapılarak, sadece enflasyonu hedef alması sağlanmıştır.

- Bankalar Yasası değiştirilerek, BDDK üyeleri görevden alınmıştır.

- Şeker yasası çıkarılarak, şeker fabrikalarının özelleştirilmesine zemin yaratılmıştır.

- Çıkarılan yasayla Telekom'un % 100 özelleştirilebilmesine olanak sağlanmıştır.

- Bir başka yasayla da doğalgaz sektörünün piyasaya açılması sağlanmış, bu şirketlerin ödeyeceği KDV % 1'e indirilmiştir.

• Takas operasyonu yapılarak bankaların açık pozisyonları kapatılmıştır. Devlet dolar üzerinden borçlanmaya başlamış, piyasadan alınamayan borç için de kamu bankalarına başvurulmuştur.¹³⁷

Kemal Derviş’le ilgili olarak belirtilmesi gereken bir husus da, 17 ay süren bakanlık döneminde koalisyon hükümetinin dördüncü ortağı gibi davranmış olmasıdır.

3.1.9. Diğer Önemli Olay ve Gelişmeler

3.1.9.1. Hikmet Uluğbay’ın İntihar Girişimi

6 Temmuz 1999’da DSP’li Devlet Bakanı Hikmet Uluğbay’ın intihar girişi hükümetteki de ilk istifaya neden olmuştur. Uluğbay’ın Hazine’den sorumlu olması ve intihar nedeninin yeterince açıklanmaması, bakanın üzerinde baskılar olduğu ve bu nedenle de intihar girişiminde bulunduğu sorularını akla getirmiştir. Basın-Yayın organlarında çeşitli spekülasyon haberleri de yapılan intihar girişimiyle ilgili olarak kendisi, ülkenin olumsuz koşullarından duyduğu rahatsızlığı, koalisyon ve IMF görüşmelerindeki yoğun tempo nedeniyle yaşadığı yorgunluk ve stresi göstermiştir. Ayrıca yazılı bir açıklamada yapan Uluğbay, yaşamına son verme girişimi yerine neden istifa yolunu seçmediği konusunda ise şunları söylemiştir: ‘‘Sayın Başbakan’ın bana duyduğu güven nedeniyle istifamı kabul etmesini olası görmüyordum. Geriye dönüp baktığımda, aldığım ve uyguladığım kararın akılcı olduğunu savunabilmem mümkün değildir.’’¹³⁸

Hikmet Uluğbay, başarılı bir ameliyat sonrası taburcu edildikten sonra, 21 Temmuz tarihinde istifasını sunmuş, yerine ise DSP’den Recep Önal atanmıştır.

3.1.9.2. 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 Depremleri

DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti iş başına geldikten kısa bir süre sonra, 17 Ağustos 1999 tarihli 7.4 şiddetinde bir deprem yaşanmıştır. Merkez üssü Yalova-İzmit olan depremde resmi rakamlara göre 18.373 insan hayatını kaybetmiş, 48.901 kişi de yaralanmıştır. Hükümet öncelikli olarak, ülke genelinde kriz masaları oluşturmuş, altı il afet bölgesi ilan etmiştir. TBMM’de bu arada çalışmalarını belli bir süre durdurmuştur. Bakanlar Kurulu, 22 Ağustos 1999 tarihli ilk toplantısında, TBMM’den

¹³⁷ Cumhuriyet, 14 Ekim 2001, 6.

¹³⁸ Milliyet, 16 Eylül 1999, 15.

Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi alarak depremle ilgili eşgüdümü yürütmek üzere, Devlet Bakanı Hasan Gemici, Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Yaşar Okuyan' ı Kriz Merkezi başkanlıklarına getirmiştir.¹³⁹

Depremden sonra hükümetin müdahalelerde yetersiz kaldığıyla ilgili görüşler de yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bülent Ecevit, deprem sonrası, CNN'e bir değerlendirme yaparak, devletin depremle ilgili yanlışlar yaptığını, hükümetin bunları düzelteceğini, Marmara Bölgesi'ni etkileyen depremin dünyanın yaşadığı en büyük felaketlerden bir olduğunu belirterek sözlerine şöyle devam etmiştir: "Ancak görmüş olduğumuz uluslararası dayanışma, moralimizi bir dereceye kadar yükseltti. Ekonomimizin darboğazdan geçmesine karşın bu ülkenin büyük bir potansiyeli var. Deprem etkilerini bir yıl içinde aşacağımıza inanıyorum. "Hükümete karşı oluşan tepkiler içinde "Bu, dünyanın her ülkesi için zor bir görevdir. Deprem, tek bir bölge, tek bir şehir ile sınırlı değildi, geniş bir alana yayılmıştı. İki gün boyunca haberleşme ciddi bir biçimde aksamıştı. Ancak şu anda hızlı ve etkili kurtarma çalışmaları sürdürülüyor" demiştir.¹⁴⁰

Bülent Ecevit, 30 Ağustos'ta, Düzce'ye de bir gezi düzenlemiş; ancak burada vatandaşların yoğun protestolarıyla karşılaşmıştır Bu konuda sadece küçük bir protesto yaşadığını, beliren Ecevit, "Gördüğünüz gibi enkaz ortadan kaldırılmış, Enkaz ne kadar çabuk kaldırılırsa hayat da o kadar çabuk canlanır. Halkın çok güler yüzlü olması beni de mutlu etti. Buradaki ihtiyaçlar büyük ölçüde karşılanmaya başlanmış. Sadece çadır ihtiyacı var onu da göndereceğiz" demiştir.¹⁴¹ 17 Ağustos 1999 depreminden sonra hükümete karşı oluşan başka bir tepkide, Sağlık Bakanı Osman Durmuş'un çeşitli açıklamaları üzerine olmuştur. Durmuş, açıklamalarının birisinde, Yunanistan ve Ermenistan'dan gelen yardımları kabul etmeyeceğini belirtmiştir.

17 Ağustos depremiyle ilgili olarak ayrıca ANAP'lı Yaşar Dedelek tarafından TBMM Deprem Komisyonunda bir rapor hazırlanmış ve raporda şu sonuçlara ulaşılmıştır: "Sorunların çözümü gerekiyor, toplumsal olaylar çıkabilir, valiler merkeze

¹³⁹ Cumhuriyet, 23 Ağustos 1999, 17.

¹⁴⁰ Cumhuriyet, 25 Ağustos 1999, 10.

¹⁴¹ Cumhuriyet, 31 Ağustos 1999, 4.

sorunları çözmüş gibi görünmeye çalışıyor, koordinasyonda kopukluklar var depremedeler adam kayırmaktan şikayetçi, sivil savunmada yeterli mühendis yok.”¹⁴²

Hükümet, bir taraftan 17 Ağustos depreminin yaralarını sarmaya çalışırken 12 Kasım 1999’da merkez üssü Düzce olan 7,2 şiddetinde başka bir depremle daha yüzleşilmiştir. Depremde 710 kişi hayatını kaybetmiş, 2679 kişi de yaralanmıştır. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, depremden sonra başbakanlıkta Bülent Ecevit’le bir görüşme yapmış, Başbakanlıktan çıkarken,” Ağır bir tabloyle karşı karşıyayız. Sayın Başbakan ve bakanlar hadiseye müdahildir. Valiler işlerinin başındadır. Her taraftan yardımlar oraya ulaşmaya çalışıyor.” demiştir. Hükümet ortakları Devlet Bahçeli ve Mesut Yılmaz’da başbakanlığa gelerek Ecevit’le deprem konusunda bir görüşme yapmıştır.¹⁴³

Sonuç olarak 17 Ağustos ve 12 Kasım depremleri, Türkiye’yi sosyo-ekonomik yönden derinden etkileyen bir felaket olarak zihinlerde yer etmiştir.

3.1.9.3. Hizbullah Operasyonları ve Faili Meçhul Cinayetler

Türkiye, 2000’li yılların başında, Hizbullah hücre evinde yapılan baskında, işkence edilerek öldürülmüş on işadammının cesedinin bulunmasıyla sarsılmıştır. Ocak 2000’den itibaren örgüte yönelik birçok operasyon düzenlenmiş çok sayıda “faili meçhul” cinayet aydınlatılarak çok sayıda hücre evi de ele geçirilmiştir.

Koalisyon hükümeti bir taraftan Hizbullah terör örgütüne yönelik operasyonlar düzenlerken diğer taraftan da toplumda infiale yol açan faili meçhul cinayetlerle uğraşmak durumunda kalmıştır. Öncelikle, Türk- İş Genel Sekreteri Şemsi Denizler, silahlı bir saldırıda öldürülmüş, cinayetle ilgili olarak kafalarda soru işaretleri kalmıştır.¹⁴⁴ Bir diğer cinayet ise kültür eski bakanı, gazeteci, yazar ve bilim adamı olan Ahmet Taner Kışlalı’nın 21 Eylül 1999 tarihinde öldürülmesi olayı olmuştur.¹⁴⁵

Hizbullah olayları ve faili meçhul cinayetlerin kötü karnesi hükümete çıkarılmış, olaylarda yetersiz kaldığı yönünde toplumsal eleştirilere uğramıştır.

¹⁴² Milliyet, 27 Eylül 1999, 1.

¹⁴³ Cumhuriyet, 13 Kasım 1999, 7.

¹⁴⁴ Milliyet, 7 Ağustos 1999, 15.

¹⁴⁵ Milliyet, 22 Ekim 1999, 16.

3.1.9.4. Cezaevi Operasyonları

20 Ekim 2000 tarihinden itibaren F Tipi Cezaevlerinin kapatılması ve tecridin kaldırılması için tutuklu ve hükümlülerin başlattığı ölüm orucu eylemlerine karşılık 19 Aralık 2000 tarihinde ‘‘Hayata Dönüş’’ adlı bir operasyon gerçekleştirilmiş, operasyonlarda 2’si asker 30’u da tutuklu olmak üzere toplam 32 kişi hayatını kaybetmiştir. Ölüm orucu eylemleri yirmi ikinci ayına girdiğinde ise ölenlerin sayısı 96’ yı bulmuş, 500 kişi de bu eylemler nedeniyle sakat kalmıştır.¹⁴⁶

Cezaevlerinde düzeni sağlama adı altında yapılan operasyonlarda çok sayıda tutuklu ve hükümlünün hayatını yitirmesi, dirliği ve düzeni sağlama amacından sapmış, hükümetin tutumu ve başarısız bulunan operasyonları, geniş toplum kesimleri tarafından siyasi karnesine eksi olarak yazılmıştır.

3.1.9.5. Esnaf Eylemleri

Ekonomik kötü gidişatı bahane eden bir esnaf tarafından, yazar kasa atılmasıyla başlayan eylem sonrasında, olayların seyri kontrolden çıkmış ve tüm ülkede hükümetin istifasını isteyen kitlesel eylemlere dönüşmüştür. Esnafın protestolarına işçi ve memur sendikalarıyla sivil toplum kurumları da destek vererek yurt genelinde iş bırakma eylemleri yapmıştır. Olayların tek bir noktadan harekete geçirildiğini düşünen Bülent Ecevit ise şu açıklamayı yapmıştır:

Tek tek kurtuluş yok. Bu, ortak olacak. Herkesin duruma böyle bakması gerekir. Tepki göstermekte haklılar. Birde siyasilerin bunu kullanma eğilimi, sorumsuzca bundan yararlanma girişimi var. Bunları hoş karşılamıyorum. Çok zor durumda olduklarını kabul ediyorum. Ancak aralarına kışkırtıcı sokmamaları gerekir. Başka hükümet formülleri peşinde koşanların çabaları var. Onlar da esnafı kullanıyor. Şu ortamda uyumlu çalışan bir hükümet var. Başka bir hükümet arayışı devreye girerse her şey altüst olur. Seçimin lafı bile ortalığı karıştırmaya yeter.¹⁴⁷

Esnaf eylemlerini daha sonra yaşanacak olan iki büyük krizin ayak sesleri olarak değerlendirmek mümkündür.

¹⁴⁶ Cumhuriyet, 21 Nisan 2001, 9.

¹⁴⁷ Cumhuriyet, 8 Nisan 2001, 5.

3.1.9.6. DSP’de Anlaşmazlıklar, Bakan ve Milletvekili İstifaları

DSP’deki anlaşmazlıklar, asıl olarak Ecevit’in rahatsızlığı sonrasında baş göstermiş sonraki dönemde ise parti istifalarla, dağılım sürecine girmiştir. Bülent Ecevit, rahatsızlanarak 4 ve 17 Mayıs 2002 tarihlerinde iki kez hastaneye kaldırılmış, 21 Mayıs 2002 tarihli zirve ise bu nedenle hastanede yapılmıştır. Milli Güvenlik Kurulu toplantısının 30 Mayıs 2002 tarihli oturumuna da sağlık sorunları nedeniyle katılamayan Ecevit’le ilgili olarak bu kez, “MGK’ya katılamayan, Bakanlar Kurulu’nu toplayamayan, yurt dışına gidemeyen bir başbakan daha fazla kalmamalı” sözleri dillendirilmeye başlanmış, Çankaya’daki 7 Haziran tarihli zirveye de katılamaması durumunda Ecevit’i “incitmeden” çekilmeye zorlama formülleri gündeme getirilmiştir.¹⁴⁸ Görevi bırakması yönünde baskılar artınca bir açıklama yaparak iyi olduğunu, görevinin başında bulunduğunu ifade eden Ecevit’e Devlet Bahçeli sahip çıkarak şu açıklamaya yapmıştır: “Bir toplantıya katılmadı diye istifasını istemek, görev boşluğu oldu demek, doğru değildir. Hükümetteki koordinasyon görevini yerine getirdiği sürece istifa etsin demek doğru değildir. Biz şu anda bu görevi yerine getirdiği kanaatindeyiz”,¹⁴⁹

Hükümet devam ederken de bazı emekli generaller Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan’a, Ecevit’in DSP lideri kalması durumunda kendisinin Başbakanlık görevini alıp almayacağı sorusunu yöneltmişler, Özkan’ın olumsuz yanıtının kulislere düşmesi üzerine Ecevit, hükümete yönelik bazı oyunların sahnelendiğini, bu oyunları bozacaklarını ve ekonominin yolunu açacaklarını ifade eden bir açıklama yapmıştır.¹⁵⁰ Emekli generallerin basına sızan açıklamalarından sonra, DSP’de “Ecevit sonrası” tartışılmaya başlanmış, Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan, Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Kültür Bakanı İstemihan Talay ve Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel odaklı senaryolar tekrar ön plana çıkarılmıştır. Parti içinde “Ecevit DSP Genel Başkanı, Başbakan ise bir başka DSP’li olsun” formülünün çok gerçekçi olmadığı ve bunun yaşama geçirilmesi durumunda DSP’nin parçalanabileceği, Ecevit’in gitmesi halinde partinin karışabileceği, aynı zamanda Rahşan Ecevit’inde göz ardı edilemeyeceği konuları konuşulmaya başlanmıştır.¹⁵¹ Bülent Ecevit’in ikinci kez hastaneye

¹⁴⁸ Cumhuriyet, 31 Mayıs 2002, 5.

¹⁴⁹ Cumhuriyet, 2 Haziran 2002, 8.

¹⁵⁰ Cumhuriyet, 1 Kasım 2001, 4.

¹⁵¹ Cumhuriyet, 2 Kasım 2001, 4.

kaldırılması neticesinde, DSP Genel Başkan Yardımcısı Rahşan Ecevit ve Hüsamettin Özkan arasındaki kavga da su yüzüne çıkmıştır. Ecevit'in yeniden hastaneye kaldırılması "DSP, seçime Ecevit'le gidemez. Başbakan önümüzdeki dönemde mutlaka hem ülkeyi, hem de partisini gözeterik bir karar almak zorunda" beklentilerinin büyümesine neden olmuştur. Ecevit'in sağlığıyla ilgili olarak, Rahşan Ecevit'i hedef alan haber ve yorumlardan ise Özkan sorumlu tutulmuştur.¹⁵²

Partide yaşanan gelişmeler üzerine muhalif 9 milletvekili "DSP, hem örgüt temelinde hem de yerel yönetimler ve TBMM zeminlerinde Ecevitlerin öncülüğünde, Ecevitsiz yaşama geçebilmelidir. Bu tarihi görev ve sorumluluğu Sayın Ecevitlerin yükleneceğine olan inancımızı kamuoyu ile paylaşıyoruz " şeklinde bir açıklamada bulunmuş, Ecevit, dokuzlar hareketiyle ilgili olarak "Olmasa iyi olurdu ama DSP'de demokrasi var" şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.¹⁵³

Hükümetin geleceğiyle ilgili çeşitli senaryolar üretilirken öncelikle Rıdvan Budak partisi tarafından ihraç edilmiş, daha sonrasında da Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan, Ecevit'le görüşerek görevinden ve partisinden ayrılmıştır. Özkan'dan sonra, Kültür Bakanı İstemihan Talay, Devlet Bakanları Recep Önal ve Mustafa Yılmaz'da, Ecevit'i suçlayan açıklamalar yaparak 18 milletvekiliyle beraber partiden ayrılmıştır. DSP'den bir sonraki istifa, Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu, Devlet Bakanı Hasan Gemici ve bazı milletvekillerinden gelmiştir. Yeni bir parti kurma hazırlığında olan İsmail Cem ve beraberindeki üç milletvekili ve onların arkasından on üç milletvekili daha partiden istifa ederek ayrılmışlardır. Partiden son istifa, ekonomiden sorumlu devlet bakanı Kemal Derviş'ten gelmiştir.

2002/Temmuz sonu itibariyle partiden elli üç milletvekili istifalarla ayrılmış, milletvekili sayısı altmış dokuz düşen DSP, yetmiş dokuz milletvekilli ANAP'ın bile gerisinde kalmıştır. DSP tarafından protokole konan milletvekili sayılarındaki değişimin hükümetteki bakanlık sayısını değiştirmeyeceği ibaresi ise görevini ifa etmiş, zor günler geçiren partinin bu süreçteki sigortası olmuştur.

¹⁵² Cumhuriyet, 19 Mayıs 2002, 4.

¹⁵³ Cumhuriyet, 28 Haziran 2002, 5.

3.1.9.7. Koalisyon Ortakları Arasında Yaşanan Sıkıntılar

Koalisyon ortakları arasında daha çok ANAP ve MHP arasında sıkıntılar yaşanmış, DSP ise koalisyonun devamı için denge unsuru görevini üstlenmiştir. İlk gerilim Telekom yönetimi nedeniyle yaşanmıştır. IMF ile Türkiye arasında Telekom yönetimi nedeniyle yaşanan bunalımın tarafı olarak gösterilen MHP’de, Kemal Derviş ve Ulaştırma Bakanı Enis Öksüz’e tepkiler oluşmuş, MHP’liler Kemal Derviş’i, Türkiye’nin isteklerini IMF’ye kabul ettirmek yerine, IMF’nin isteklerini Türkiye’ye kabul ettirmekle suçlamışlardır. Suçlamalar devam ederken MHP’nin, Kemal Derviş hakkında bir de soruşturma yürüttüğü, araştırma sonuçlanınca Devlet Bahçeli’ye sunulacağı bilgisi gündeme düşmüştür. ANAP, Kemal Derviş’le, MHP arasında baş gösteren sıkıntılara yönelik olarak kendi bakanları Yüksel Yalova’nın istifa etmesini örnek göstererek Ulaştırma Bakanı Enis Öksüz’ün de istifa etmesi gerektiği şeklinde bir imada bulunmuştur. Sonraki süreçte ise Öksüz, Bahçeli’nin isteği üzerine istifa etmiştir.¹⁵⁴

Bülent Ecevit ve Mesut Yılmaz arasında yaşanan ikinci gerilimin sebebi ise geçmişe yönelik eleştiriler üzerine olmuştur. ANAP 7. Büyük Kongresinde tekrar Genel Başkan seçilen Mesut Yılmaz, kongrede 1991-2001 arasını kaybedilmiş bir dönem olarak nitelendirmiş, konuyla ilgili olarak ise Ecevit, şu açıklamayı yapmıştır:

Yılmaz’ın kurultay konuşmasını dikkatle dinledim, ayrıca yazılı metni de okudum. Yılmaz 10 yılın değerlendirmesini yaptı, olumsuz bir tablo çizdi. Bu, Yılmaz’ın kendi takdirdir. Ancak ANAP’la 4 yıllık hükümet ortaklığı dönemimiz vardır. Bir hayli atılımlar yaptık. Bu dönemi nesnel değerlendirmesini beklerdim. Önemli bir bölümüne MHP’nin de katkı sağladığı 4 yılda, düzen değişikliği niteliğinde çalışmalar yaptık. AB adaylığımız gerçekleşti, eğitim reformu yaptık, terörü yendik, cezaevlerinde devletin etkinliğini sağladık. Gümrük, ekonomi, bankacılık ve finans kesiminde yenilikler yaptık. Şimdi de iç kaynak atılımı yapıyoruz. Mesut Yılmaz’ın maksadı aştığına inanıyorum. Hele özgürlükler alanının daraldığına ilişkin değerlendirmesine katılmam mümkün değil. Oysa 12 Eylül’den sonraki dönemde en önemli genişlemeler bizim iktidarımızda oldu. Umudu kesmek, karamsar ifadeler kullanmak kastı aşmaktır. Yılmaz, Türkiye 10 yıldan beri patinaj yapıyor diyor. Oysa Türkiye, patinaj değil atılım yapıyor. Akıl ve sağduyu rafa kalktı diyor, bu da yanlış.¹⁵⁵

ANAP Genel Başkanvekili Erkan Mumcu’nun hazırladığı ‘Siyasi Önlemler Paketi’ ise ANAP’la DSP ve MHP’yi karşı karşıya getiren bir duruma dönüşmüştür. Raporda, DSP ve MHP ‘ideolojileri bakımından zamanın çok gerisine düşmüş, siyasi anlayış ve tarzları soğuk savaş çelişkilerine dayalı’ partiler olarak nitelendirilmiş, ‘Ecevit’in karizmasının tükendiği’ yorumlarına yer verilmiştir. Rapora ilk tepki

¹⁵⁴ Cumhuriyet, 13 Temmuz 2001, 19.

¹⁵⁵ Cumhuriyet, 7 Ağustos 2001, 9.

Bahçeli'den gelmiş, bunun koalisyon adabına uymadığını, kendilerinin ise aynı üslupla cevap vermeyeceklerini belirtmiştir.¹⁵⁶ Erkan Mumcu, rapordan ayrı bir açıklama daha yaparak Ecevit'i çağın gerisinde bir lider olarak nitelendirmiş, "kalkınmayı köyden başlatacağız" söyleminin ise yalan olduğunu ifade etmiştir. Açıklamalar üzerine DSP yöneticileri, "genel başkanvekili" sıfatını taşıyan Mumcu konusunda Yılmaz'ı harekete geçirmeye çalışmış, MHP yönetimi de Mumcu'nun sözlerinin "iktidar sorumluluğuna yakışmadığını" belirtmiştir. Gelişen olaylar karşısında ANAP yönetimi, sözlerinin "Mumcu'yu bağladığını", Mumcu ise kişisel görüşlerini değil partisinin görüşlerini ifade ettiğini belirtmiştir.¹⁵⁷

Avrupa Birliği Uyum Yasaları konusunda MHP, diğer ortaklar DSP ve ANAP'la karşı karşıya gelmiş, böylelikle dördüncü büyük bir gerilim daha baş göstermiştir. Bahçeli, Avrupa Birliği Uyum Yasalarının, DSP ve ANAP'ın işbirliği ve MHP'nin dışlanmasıyla meclisten geçirilmesi karşısında, terör suçlularının ölüm cezası kapsamından çıkarılmasına karşı tutumunu yinelemiş ve bu konuda ANAP'a yüklenmiştir. Orta vadeli öncelikler arasında yer alan ölüm cezasının kaldırılmasının, Kürtçe eğitimle birlikte gündeme getirilmesindeki nedenin açıklanmasını isteyen Bahçeli, Mecliste, MHP'nin dışlanarak yeni oluşumlara gidilmesi durumunda hükümetin de ona göre şekillenebileceği mesajını vermiştir. Devlet Bahçeli'nin çıkışını değerlendiren Ecevit, "Koalisyon dışında muhalefet partileri arasında uyum sağlanması ancak çok nadir durumlarda kullanılabilecek bir süreçtir. O bakımdan Sayın Bahçeli'nin söyledikleri haklıdır. Ben de aynı duyarlılığı koruyorum" demiştir.¹⁵⁸

Sonraki süreçte ise AB'ye uyum yasaları kapsamında idam cezası kaldırılmış, Kürtçe eğitimle ilgili anayasal bazı düzenlemeler yapılmıştır.

Koalisyon hükümeti döneminde son kez karşı karşıya gelen iki parti ise MHP'nin tutumu nedeniyle DSP ve ANAP olmuştur. 3 Kasım 2002 seçim kararı sonrasında Yılmaz, MHP'nin uyum yasalarını, Anayasa Mahkemesine götürmesini gerekçe göstererek, hükümetin istifasını isteyen bir açıklamada şöyle demiştir: "Türkiye'nin önünü kapatan, AB yolunu engelleyen bir hükümetin içerisinde ANAP'ın yeri yoktur." Ecevit'te bu sözlere karşılık herhangi bir partinin yasal değişiklik

¹⁵⁶ Cumhuriyet, 5 Mayıs 2001, 5.

¹⁵⁷ Cumhuriyet, 18 Kasım 2001, 5.

¹⁵⁸ Cumhuriyet, 24 Şubat 2002, 4.

konusunda Anayasa Mahkemesi'ne başvurabileceğini, bunda yakınılacak bir durum olmadığını, Yılmaz'ın bunu yakınılacak bir durum haline getirdiğini, bu koşullarda hükümet değişikliğinin sorumluluğunu alamayacağını ve isteyen hükümeti düşürebileceğini ifade etmiştir.¹⁵⁹ Ecevit'ten ret yanıtı alan Yılmaz, bu kez AB takvimi için geniş tabanlı bir hükümet ya da MHP'nin hükümetten çekilmesi gibi başka bir öneri daha getirmiş, bu öneriye de karşılık olarak Ecevit, ANAP'ın çekilmesi durumunda azınlık hükümeti olarak tek başlarına işleri olabildiğince yürütebileceklerini ifade etmiştir. ANAP liderinin bu çıkışından sonra Devlet Bahçeli 3 Kasım 2002 seçimlerine Ecevit'in başbakanlığında gidilmesi gerektiğini ifade ettikten sonra Yılmaz'ın hükümeti yıkararak seçimleri her ne pahasına olursa olsun erteletmek istediğini, açıklamalarının siyasi ahlak ve insaf ölçüleriyle izah edilemeyeceğini belirtmiştir.¹⁶⁰

3.1.10. Koalisyon Hükümetinin Eğitim Politikaları

Koalisyon hükümeti döneminde eğitim alanında yapılan düzenlemelerin önemli bir kısmı irticai faaliyetleri önleme amacına dönüktür. Bu konudaki ilk adımı YÖK atmış, lisede okuduğu alan dışında üniversite tercihi yapan adayların, ortaöğretim başarı puanının 0,5 yerine 0,2 çarpan katsayısı ile çarpılması sistemini getirerek, imam-hatip lisesi mezunlarına, ilahiyat fakülteleri dışında, tercih olanağı bırakmamıştır. Düzenlemeden sonra, imam hatip liselerinden, genel liselere geçişleri önlemek için nakil yönetmeliği de değiştirilerek, meslek liselerinden genel liselere geçiş yasaklanmıştır. YÖK ayrıca, ilahiyat meslek yüksekokullarını kapatmış, ilahiyat fakültelerindeki eğitim programlarını güncelleyerek, programlarda felsefi boyutu ön plana çıkarmıştır. Adaylara ÖSS sınavlarında, sosyoloji ve psikoloji soruları yerine felsefe soruları yönelten YÖK, Mısır'daki El Ezher üniversitesi mezunlarının da öğretmen olarak atanmasını engellemiştir.¹⁶¹

Milli Eğitim Bakanlığı da YÖK'ün düzenlemelerine paralel olarak ders programı değişikliğine gitmiş, liselerde felsefeyi zorunlu ders haline getirerek, ilköğretim 1, 2 ve 3 sınıflar için evrim teorisi ve genetik gelişmeler konusunu, fen bilgisi programına almıştır. Bakanlık mevcut ders programlarının kapsamında da değişikliklere gitmiş, din

¹⁵⁹ Cumhuriyet, 11 Eylül 2002, 5.

¹⁶⁰ Cumhuriyet, 12 Eylül 2002, 4.

¹⁶¹ Cumhuriyet, 1 Mart 2001, 7.

kültürü ve ahlak bilgisi programını Atatürkçü, laik eğitim kapsamında genişleterek, farklı dinlere ait bilgilere de derste yer vermiştir.¹⁶²

Eğitim alanında bir başka düzenleme de Kuran Kursları alanında yapılmıştır. 3 Mart 2000 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığının da bağlı olduğu Başbakan yardımcısı Hüsamettin Özkan, aşağıdaki hususlara yer verdiği bir yönetmelik yayımlamıştır:

Okulların tatil olduğu zamanlarda, ilköğretimin beşinci sınıfını tamamlayan öğrenciler için kanuni temsilcilerinin talebine bağlı olarak Kur'an-ı Kerim'i ve mealini öğrenebilmeleri ve dini bilgilerini geliştirebilmeleri amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı'nın gözetim ve denetiminde yaz Kur'an kursları açılır. Ancak, bu kursların süresi iki ayı ve haftada üç günü aşamaz.¹⁶³

Hüsamettin Özkan, ortağı MHP'nin de istemleri doğrultusunda bu kararını tekrar gözden geçirmiş ve 27 Ağustos 2000 tarihinde yeni bir yönetmelik yayımlayarak Kur'an kursu süresini haftada beş güne çıkarmıştır. Yayınlanan yeni yönetmelikle yaz boyunca sekiz haftada toplam 24 gün olan Kur'an kursu süresi, 2001 yılında 40 güne çıkarılmış, DSP ve MHP arasında sürtüşmeye konu olan durum böylelikle uzlaşya bağlanmıştır.

2000 yılının Ağustos ayında ise özel dershanelerdeki, yönetici, öğretmen ve diğer personel ile öğrencilere kılık kıyafet kurallarına uyma zorunluluğu getiren bir düzenleme daha yapılmış, yasağa uymayanlar hakkında da disiplin işlemlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Hükümet ayrıca irticai eylemler dolayısıyla kamu kurumlarından çıkarılan kişilerin özel dershanelerde çalıştırılmasını önlemek amacıyla dershanelerde görevlendirilecek diğer personelin "kamu haklarından mahrum olmaması" gerekir şartını da ortaya koyan başka bir yönetmelik daha yayımlamıştır.¹⁶⁴ Ağustos/2002 tarihinde ise Milli Eğitim Bakanlığı bir karar daha alarak türban yasağını genişletmiş ve son haline şu şekli vermiştir: "Dershanelerde, kurucu, kurucu temsilcisi, yönetici, öğretmen, öğrenci ve diğer personel hakkında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Okullardaki Görevlilerle Öğrencilerin Kılık Kıyafetlerine İlişkin Yönetmelik hükümleri uygulanır."¹⁶⁵ Hükümet yapmış olduğu bu değişiklikle öğrencilerin forma ya da tek tip kıyafet giymeye zorlanmaması, dershanelerde karma eğitimin esas olması, kız ve erkek öğrenciler için ayrı grup ya da sınıflar oluşturulmaması esasını kabul etmiştir.

¹⁶² Cumhuriyet, 1 Mart 2001, 7.

¹⁶³ Milliyet, 28 Ağustos 2000, 3.

¹⁶⁴ Milliyet, 28 Ağustos 2000, 25.

¹⁶⁵ Cumhuriyet, 28 Ağustos 2000, 4.

3.1.11. Çalışma Hayatıyla İlgili Olarak Yapılan Düzenlemeler

Uzun bir tartışma dönemi geçirdikten sonra hükümetin çalışma hayatıyla ilgili olarak yaptığı en önemli düzenleme Sosyal Güvenlik Yasasının kabulüdür. Yasaya karşı toplumda büyük tepkiler oluşmuş, Bülent Ecevit ise yasayla ilk kez işsizlik sigortasının geldiğini belirterek, toplumda oluşan tepkileri haklı bulmadığını ifade etmiştir. 25 Ağustos 1999 tarihinde mecliste kabul edilip Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in önüne gelen yasa, uzmanlara incelettirilmek amacıyla 14 gün süreyle Köşk'te tutulmuş, sonrasında ise Cumhurbaşkanınca imzalanmıştır.

Yasayla getirilen önemli bazı düzenlemeler şöyledir:

- İlk kez işe giren kadınlar 58, erkekler 60 yaş ve 7 bin gün prim ödeme koşuluyla emekli olabilecekler ancak; emekliliğine 2 yıl kalanlar yeni düzenlemeden etkilenmeyeceklerdir.
- Kadınların 58, erkeklerin 60 yaşını doldurması, 25 yıldır sigortalı olunması ve en az 4 bin 500 gün çalışılmış olması koşuluyla yaşlılık aylığına hak kazanacaklardır.
- Düzenlemeyle yaşlılık aylığı bağlama oranı % 60'ta dondurulmuştur,
- Emekli olup da çalışanların maaşlarından % 15 oranında sosyal güvenlik destek primi kesilmesi kararlaştırılmıştır,
- 2000 yılının Haziran ayında işsizlik sigortası uygulamasına geçileceği belirtilmiş, buna göre kurulacak işsizlik fonu için brüt maaş üzerinden işçiden % 2 işverenden % 3 kesinti yapılması ile Devlet'in de % 2 katkı payı vermesi kararlaştırılmıştır.¹⁶⁶

3.1.12. Avrupa Birliği Uyum Yasaları

Koalisyon hükümeti, Kopenhag siyasi kriterlerine uyum yolunda son derece kapsamlı anayasa değişiklikleri ve uyum paketlerini de yasalaştırmayı başarmıştır. Bunlardan ilki Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, tarafından medya alanında tekelleşme ve kartelleşmeyi dolaylı olarak olanaklı kılacak nitelikte olduğu belirtilerek veto edilen, Radyo Televizyon Üst Kurulu Yasasıdır. Yasayla medya patronunun bir

¹⁶⁶ Cumhuriyet, 8 Eylül 1999, 5.

Radyo-Televizyon kuruluşundaki hissesinin % 20'yi geçmemesine ilişkin sınırlamanın kaldırılması ile TBMM'den, RTÜK üyelerinin tamamını seçme yetkisinin alınarak, RTÜK'ün TBMM'nin seçeceği 5, Bakanlar Kurulu'nun atayacağı 4 üyeden oluşacağı hükme bağlanmıştır.¹⁶⁷ Anayasa'daki bazı düzenlemeler ise Eylül/2001 tarihinde yapılmış, düzenlemeler daha çok, temel hak ve özgürlükler, özel hayatın gizliliği, düşünceyi açıklama hürriyeti, anadilde yayın, dernek ve sendikal haklarla, ölüm cezasının, terör suçları ile çok yakın savaş tehdidi ve savaş hali dışında kaldırılmasıyla ilgili hükümleri kapsamıştır.¹⁶⁸ Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile tam üyelik görüşmelerine geçebilmesi için yapacağı reformları sıraladığı Ulusal Programı ise Bakanlar Kurulu 19 Mart 2001 tarihinde onaylamıştır. Programın kabulüyle birlikte, düşünce ve ifade özgürlüğü, işkenceyle mücadele, duruşma öncesi gözaltı, insan hakları ihlalleri, devlet memurlarının eğitimi, devlet güvenlik mahkemeleri ve yargının işlevselliği, MGK ve OHAL konusunda AB müktesebatına uygun kısa ve orta vadede düzenlemelerin yapılacağı ifade edilmiştir.¹⁶⁹

Bu düzenlemelerden başka Avrupa Birliği'ne uyum amacıyla üç adet paket daha çıkarılmış, birinci pakette kin ve düşmanlığa tahrik suçu "kamu düzeni için tehlike olabilir" koşuluna bağlanmış, Anayasa'ya uygun olarak gözaltı süresi 4 güne indirilmiştir. Paketle, tutuklular ve gözaltındakiler için önemli bazı düzenlemeler de getirilmiştir.¹⁷⁰ 02/12/2001 tarihinde kabul edilen ikinci pakette ise terör suçlarında ölüm cezası kaldırılarak, müebbet hapse dönüştürülmüş, Türkiye yurttaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapma ve anadilde öğrenim yapabilmesinin önü açılmıştır. Üçüncü uyum paketi ise seçimlere giden bir süreçte 9 Ağustos 2002 tarihinde yasalaşmıştır.

3.1.13. Dış Politika

3.1.13.1. Yunanistan ile İlişkiler

Koalisyon hükümetinin işbaşına geldiği günlerde, Yunanistan ile baş gösteren ilk kriz Türkiye'ye 8 mil uzaklıktaki Angathonisi adacığına 35 metre kare büyüklüğünde bir Yunan bayrağının dikilmesi olayı olmuştur. Konuyla ilgili olarak Yunan hükümeti,

¹⁶⁷ Cumhuriyet, 8 Haziran 2001, 8.

¹⁶⁸ Cumhuriyet, 28 Eylül 2001, 4.

¹⁶⁹ Cumhuriyet, 20 Mart 2001, 11.

¹⁷⁰ Cumhuriyet, 7 Şubat 2001, 17.

adanın yıllardır yerleşime açık olduğunu ve 200 Yunan vatandaşının bu adada yaşadığını, ayrıca bir okul ve kilisenin de bulunduğu adanın Yunan egemenliğinde olduğunu savunmuştur. Gelişmeler üzerine Türk dışışleri yetkilileri konuyla ilgili olarak toplantılar yapmış ve Ege’de aidiyeti belli olmayan adacıklarla ilgili sıkıntılar çıkaran Yunanistan’ın amacının adacıklar üzerinde gayri resmi yollardan egemenlik sağlamak olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca yapılan değerlendirmelerde, Angathonisi adacığıyla ilgili olarak uluslararası anlaşmalarda bir kayıt olmadığı hususları da ifade edilmiştir.¹⁷¹ Başbakan Bülent Ecevit, Angathonisi adacığıyla ilgili olarak şu şekilde bir değerlendirme yapmıştır:

Ege’deki bazı adacıkların kime ait olduğu konusu çok çelişkili. Bunlar birtakım kurallara ve anlaşmalara dayanıyor. Yunanistan ile Türkiye arasında ciddi bir diyalog şart. Fakat maalesef Yunanistan diyalog yerine oldubittileri tercih ediyor. Bu ülkelerimiz arasındaki gerilimi gereksiz yere arttırmış oluyor.¹⁷²

Yunanistan ile ikinci bir gerginlik Haziran/1999’da bir Yunan denizaltısının Türk karasularına girmesi nedeniyle yaşanmıştır. Konuyla ilgili olarak Yunanistan’ın Ankara Büyükelçisi, Dışışleri Bakanlığı’na çağrılmış ve Yunan birliklerinin Deniz kurdu tatbikatı sürerken herhangi bir planlama yapmasının sakıncalı olduğu hususları kendisine iletilmiştir. Bu uyarıların ardından, Yunan silahlı kuvvetleri yeni bir tatbikat planlamasına gitmiş ve böylelikle sorun büyümeden kapanmıştır.¹⁷³ Gelişmelerden sonra Yunan gazeteciler Başbakan Bülent Ecevit’le bir mülakat gerçekleştirmişler, Ecevit, mülakatta Yunanistan’ın Türkiye’nin toprak bütünlüğü ve içişlerine karışmaması gerektiğini bu durumdan dolayı bölgede gerginlik yaşandığını, ayrıca ülkemize karşı terör gruplarını da yine desteklememesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁷⁴

Dışışleri bakanları düzeyinde de iki ülke arasında karşılıklı girişimler olmuş Ocak/2000’de Yunan dışışleri bakanı Yorgo Papandreu otuz sekiz yıl aradan sonra Türkiye’ye bir ziyarette bulunmuş,¹⁷⁵ Şubat/2000’de de İsmail Cem, kırk yıl aradan sonra Atina’ya resmi ziyarette bulunan ilk Türk Dışışleri Bakanı olmuştur. Bu ziyaretlerde ilişkilerin artırılarak devam etmesi, Kıbrıs sorununun çözümü gibi temel konular üzerinde durulmuştur.¹⁷⁶ İki ülkenin dış işleri bakanları 24 Haziran 2002

¹⁷¹ Cumhuriyet, 1 Haziran 1999, 8.

¹⁷² Milliyet, 1 Haziran 1999, 19.

¹⁷³ Cumhuriyet, 17 Haziran 1999, 10.

¹⁷⁴ Cumhuriyet, 18 Haziran 1999, 10.

¹⁷⁵ Cumhuriyet, 21 Ocak 2000, 11.

¹⁷⁶ Cumhuriyet, 5 Şubat 2000, 10.

tarihinde Sisam ve Kuşadasında da bir araya gelmişler, ulaşım, kültür ve sağlık alanlarında işbirliği kararları almışlardır.¹⁷⁷

3.1.13.2. Kıbrıs Meselesi

Koalisyon hükümeti döneminde Kıbrıs konusunda yaşanan ilk gelişme G-8 ülkelerinin iki tarafında ön koşulsuz olarak masaya oturmaları ve çözüme kadar da kalkmamaları çağrısı üzerine Türk tarafının verdiği olumsuz yanıt olmuştur. Hükümet G-8 ülkelerinin yaptığı çağrı sonrasında uluslararası alanda gelebilecek baskılara karşı KKTC'nin arkasında olduğunu göstermek için girişimlere başlamış ve şu planlamayı yapmıştır: Temmuz/1999'da Türkiye-KKTC Ortaklık Konseyi toplanacak, TBMM, Rauf Denktaş'ın da davet edileceği özel bir oturum yaparak KKTC'ye desteğini tüm dünyaya deklarasyonla duyuracak, 20 Temmuz'da yapılacak Barış Harekâtının 25. yıldönümü kutlamalarına başbakan ve üç partinin bakanlarından oluşacak geniş bir heyet Ada'ya giderek katılacak.¹⁷⁸ Türk tarafının aldığı bu kararlardan sonra Türk ve Yunan yetkililer, Haziran ayında adadaki bazı Amerikan yapımı silahları da çekmiştir.

Kıbrıs konusunda başka bir gelişme de Helsinki zirvesi sonrasında yaşanmıştır. Zirve sonrasında Türkiye'nin tam üyeliğiyle beraber Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin üyelik şartlarını düzenleyen iki madde daha yayımlanmış, kararda öz olarak Avrupa Konseyi'nin, Kıbrıs'ta siyasi bir çözüm olması halinde Kıbrıs'ın AB'ye üyeliğinin kolaylaşacağı belirtilmiştir. Kıbrıs sorunun çözüme ulaşması için Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ve Birleşmiş Milletler Temsilcisi Kofi Annan'da öncesinden iki tur görüşme yürütmüş üçüncü tur görüşmelerden önce ise bu kez dışişleri bakanı İsmail Cem 26 Şubat 2000 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine Resmi bir ziyarette bulunarak Rauf Denktaş'la bir değerlendirme toplantısı yapmıştır.¹⁷⁹ Kıbrıs konusu 27 Kasım 2001 tarihinde düzenlenen Milli Güvenlik Kurulu toplantısında da gündeme gelmiş ve genel olarak Kıbrıslı Türklerin Rum hâkimiyeti altında ''azınlık'' haline dönüştürülmesine izin verilmeyeceği, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tek taraflı Avrupa Birliğine üyeliğinin engelleneceği gibi kararlar alınmış, ayrıca eleştirilere hedef olan Rauf Denktaş'a da tam destek verilmiştir.¹⁸⁰ MGK'nın bildiriminden sonra Kuzey

¹⁷⁷ Cumhuriyet, 25 Haziran 2001, 10.

¹⁷⁸ Milliyet, 22 Haziran 1999, 19.

¹⁷⁹ Cumhuriyet, 27 Şubat 2000, 11.

¹⁸⁰ Milliyet, 28 Kasım 2001, 17.

Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Rauf Denktaş ve Güney Kıbrıs Rum Lideri Glafkos Klerides 4 yıllık bir aradan sonra, resmi müzakereleri BM Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro de Sato'nun gözetimi altında, Ocak/2002'den itibaren yeniden başlatma kararı almıştır.

3.1.13.3. Avrupa Birliği

Koalisyon hükümeti kurulduktan kısa bir süre sonra 3-4 Haziran tarihlerinde, aynı zamanda dönem başkanı olan Almanya'nın Köln kentinde, Türkiye'nin AB'ye tam adaylık beklediği bir Avrupa Birliği zirvesi yapılmıştır. Zirve sonrası olumsuz bir gelişme yaşanmış ve Türkiye'nin adaylığının önünü açacak olan 61 ve 62.ci maddeler Türkiye'deki insan hakları gerekçe gösterilerek, Yunanistan, Lüksemburg ve İsveç grubunun baskısıyla, bildiriye alınmamıştır.¹⁸¹

Türkiye'nin AB üyeliğiyle ilgili olumsuz neticelenen bu zirvenin ardından 11 Aralık 1999 tarihinde bu kez Türkiye'nin aday ülke statüsünün de görüşüldüğü Helsinki Zirvesi sonuç bildirgesi yayımlanmış ve Kıbrıs ve Ege koşuluyla, Türkiye'ye tam üyelik adaylık statüsü verileceği belirtilmiştir. Türk hükümetinin durumdan rahatsızlık duyması üzerine 10 Aralık 1999 tarihinde AB'nin Dış Politika ve Ortak Savunma Yüksek Temsilcisi Javier Salona ve AB Komisyonu'nun genişlemeden sorumlu üyesi Günter Verheugen, Türkiye'ye gelerek Dışişleri Bakanı İsmail Cem ve Başbakan Bülent Ecevit'le bir görüşme yapmış ve'' Türkiye koşulsuz olarak AB adayıdır. Bugün çok mutlu bir gün. Sanırım sizler de mutlusunuzdur. Buraya bunu kutlamaya geldik'' demiştir.¹⁸²

Bu gelişmelerle birlikte AB tarafından Türkiye'nin tam üyelik yolunda, son bir yılda gerçekleştirdiği ilerlemelerin ele alındığı ''2000 Yılı Düzenli Raporu'' 8 Kasım 2000 tarihinde yayımlanmış ve Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini karşılama konusunda hala yetersiz olduğu belirtilerek raporda şu ifadeler yer verilmiştir:

- Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerine uzak olduğu belirtilmiştir,
- Anadilde yayın, eğitim hakkı ve azınlık haklarının tanınmadığı ifade edilmiştir,

¹⁸¹ Sabah, 5 Haziran 1999, 10.

¹⁸² Milliyet, 11 Aralık 1999, 20.

- Ordunun sivilleşmesi gerektiği vurgulanmıştır,
- İnsan hakları ihlallerinin sürdüğü belirtilmiştir,
- Düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlandırıldığı belirtilmiştir,
- Kültürel haklarda bir gelişme olmadığı belirtilmiştir,
- Piyasa ekonomisinin işlemediği belirtilmiştir.¹⁸³

AB Komisyonu, Brüksel’de ‘Düzenli Raporla’ beraber bir de katılım ortaklığı belgesi yayımlamış, Türk hükümeti de AB tarafından yayımlanan Katılım Ortaklığı Belgesi’nde yer alan anadilde yayın ve eğitim konusundaki taleplere ‘‘Anayasa’nın izin verdiği ölçüde karşılığım’’ mesajını vermiştir.¹⁸⁴

3.1.13.4. ABD ile İlişkiler

Başbakan Bülent Ecevit 27 Eylül/1999 tarihinde ABD’ye altı günlük resmi bir ziyaret düzenleyerek Başkan Bill Clinton’la Beyaz Saray’da bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmenin konusu ağırlıklı olarak Türkiye’deki insan hakları ve Kıbrıs sorunu olmuş, mali yardım ve enerji işbirliği konularına da ayrıca değinilmiştir.¹⁸⁵ Ecevit’in ziyaretinin ardından 14 Kasım 1999 tarihinde ABD Başkanı Bill Clinton’da Türkiye’ye Washington ziyaretinin devamı niteliğinde beş günlük bir ziyaret gerçekleştirmiş ve ziyarette çeşitli konular ele alınmıştır.¹⁸⁶ Bülent Ecevit ve ABD Başkanı Bill Clinton’un karşılıklı ziyaretleri sonrasında yumuşayan Türk-ABD ilişkileri bu kez, 18 Ekim/2000 tarihinde, Ermeni soykırım yasa tasarısının ABD Temsilciler Meclisi Genel Kurulu gündemine getirilmesiyle gerilmiştir. Yaşanan gelişmeler üzerine ABD’nin Türkiye Büyükelçisi Robert Pearson, Türk Dışişleri Bakanlığı’na çağrılarak Türkiye’nin bu konudaki rahatsızlığı dile getirilmiştir. ABD Başkanı Bill Clinton’da konuyla yakından ilgilenerek Temsilciler Meclisi Başkanı Dennis Hastert’a son dakika bir mektup yazmış ve tasarının genel kurulda oylanmamasını istemiştir. Türk hükümetinin girişimi ve Başkanın devreye girmesiyle Ermeni soykırımı yasa tasarısı geri çekilmiştir.¹⁸⁷ Bülent Ecevit, ikinci kez 12 Ocak/2002 tarihinde Amerika’ya 5

¹⁸³ Cumhuriyet, 9 Kasım 2000, 8.

¹⁸⁴ Cumhuriyet, 9 Kasım 2000, 8.

¹⁸⁵ Milliyet, 29 Eylül 1999, 20.

¹⁸⁶ Milliyet, 15 Kasım 1999, 18.

¹⁸⁷ Cumhuriyet, 19 Ekim 2000, 10.

günlük bir gezi daha düzenlemiş, ABD Başkanı George W. Bush ile Irak, Afganistan'da yaşanan gelişmeler, Ortadoğu Barış Süreci, Kıbrıs, Ege, Rusya ve NATO yakınlaşması, Avrupa Birliği, Yunanistan Türkiye ilişkileri, ekonomik ve ticari ilişkiler gibi konularda bir görüşme gerçekleştirmiştir.¹⁸⁸

3.1.14. Koalisyon Hükümetinin Sona Ermesi

3.1.14.1. Hükümetin Çözülmesi

Koalisyon hükümeti devam ederken erken seçim konusunun gündeme geldiği ilk parti MHP olmuştur. Devlet Bahçeli, 4 Kasım 2001 tarihinde partisinin geleneksel olarak her yıl düzenlediği Kızılcahamam kampında bir konuşma yaparak, siyasetin kaygan bir zemin olduğunu, her gün yeni değişikliklere uğradığını, küçük ihtimalde olsa her türlü şartta erken seçime hazırlıklı olduklarını belirtmiştir.¹⁸⁹ Bahçeli, ikinci seçim mesajını yine aynı yerden Kızılcahamam'dan partisinin İl Başkanları ve milletvekilleriyle yaptığı 21 Nisan 2002 tarihli toplantısında vermiştir. Toplantıda partinin üç yıllık icraatları değerlendirilmiş ayrıca seçim sathına girildiği ve 276 milletvekili çıkarılması gerektiği ifade olunmuştur.¹⁹⁰

Erken seçim tartışmalarının gündeme geldiği günlerde Bülent Ecevit'in rahatsızlığı nedeniyle liderler zirvesi hastanede yapılmış ve zirve sonrasında ortak bir açıklama yapılarak Kemal Derviş'in de içinde olduğu erken seçim isteyenlere karşı hükümetin uyum içinde olduğu vurgulanmış, bazı çevrelerce başlatılmış olan erken seçim tartışmalarına son verilmesi, ülke açısından da ekonomik açıdan da yararlı olur denmiştir.¹⁹¹

Seçimlerin zamanında yapılacağı, erken seçim olmayacağı söylemi bu kez, 21 Mayıs'tan 41 gün sonra toplanan liderler zirvesinde gündeme getirilmiş, seçimlerin anayasal süresi olan Nisan/2004 tarihinde yapılacağı, hükümetin büyük bir uzlaşıyla işbaşında olduğu hususları belirtilmiştir.¹⁹²

¹⁸⁸ Cumhuriyet, 17 Ocak 2002, 17.

¹⁸⁹ Sabah, 5 Kasım 2001, 16.

¹⁹⁰ Sabah, 22 Nisan 2002, 17.

¹⁹¹ Cumhuriyet, 2 Mayıs 2002, 5.

¹⁹² Milliyet, 2 Temmuz 2002, 18.

Seçimlerin zamanında yapılacağı söylemiyle son bulan liderler zirvesinin ardından, Bahçeli, partisinin Bursa İl Başkanlığı'na düzenlenen "11. Kocayayla Türkmen Kurultayı"ndan 3 Eylül 2002 tarihinde erken seçim kararı alınmasını ve seçim tarihinin 3 Kasım 2002 olarak belirlenmesini istemiştir. ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, Bahçeli'nin erken seçim istemiyle ilgili olarak liderler zirvesinde varılan mutakabata bağlı olduklarını, seçimlerin zamanında yapılmasının ülke açısından daha doğru olduğunu erken seçim isteniyorsa buna da hazırlıklı olduklarını belirtmiştir.¹⁹³ Bülent Ecevit Bahçeli'yi 3 Kasım 2002 seçim tarihinden vazgeçirmeye çalışmış ancak bu konuda başarılı olamamıştır. Koalisyonun devamı için ortaklarına düşünmesi için iki gün süre veren Bahçeli, Mesut Yılmaz'ın hükümeti seçim kararıyla zora soktunuz sözüne karşılık da şöyle bir açıklama yapmıştır:

Bütün bu işlerin içinde sizin olduğunuzu biliyoruz. Hkmetten ayrıldıktan sonra bu işleri yapabilirsiniz; ancak siz bunu hükümetten ayılmadan yapıyorsanız, bunun adı entrika olur. Entrikayla bir yere varamazsınız. Koalisyon adabını zedelediniz. Bu hükümete güvenin kaybolmasında, bu noktaya gelinmesinde sorumlu sizsiniz. Hem muhalefetle anlaşıp 29 Eylül diyorsunuz hem burada 2003'e kalsın diyorsunuz. Size 48 saat süre, teklifimizi değerlendirip koalisyonu sürdürüp srdrmeyeceğinizi bildirin.¹⁹⁴

Erken seçim tartişmalarını da içeren 16 Temmuz 2002 tarihli bir zirve daha yapılarak seçimlerin 3 Kasım 2002 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır. Seçim tarihi ile ilgili olarak, 31 Temmuz 2002 tarihinde toplanan TBMM Genel Kurulu, milletvekili genel seçimlerinin yenilenmesi ve seçimin 3 Kasım 2002 Pazar günü yapılmasına ilişkin nergeyi, DSP dışındaki partilerin oylarıyla kabul etmiştir. Açık oylamaya 514 milletvekili katılmış, oylamada 6 mükerrer, 443 kabul, 62 ret, 3 çekimser oy kullanılmıştır. TBMM'nin seçim kararı almasının ardından ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, 3 Kasım 2002 seçimleri için Fransız modeli adlandırılan bir ittifak önerisini Bülent Ecevit'e sunmuş bu kabul olmayınca da bu kez "Oyların birleşmesi için her parti ayrı ayrı ülke barajını geçsin. Seçim ittifakı yapalım. İttifaka katılan her bir parti için ülke barajı geçerli olsun. Oyların birleşmesi için her parti ayrı ayrı ülke barajını geçsin" nerisini yapmıştır.¹⁹⁵

¹⁹³ Cumhuriyet, 8 Temmuz 2002, 8.

¹⁹⁴ Cumhuriyet, 11 Temmuz 2002, 5.

¹⁹⁵ Cumhuriyet, 8 Ağustos 2002, 4.

Başka bir ittifak önerisi de Kemal Derviş ve Deniz Baykal'dan gelmiş, DSP ve YTP ile bir ittifakın zorlanması gerektiği ifade edilmiştir. Bülent Ecevit, ittifak çağrılarına seçim çalışmalarında ittifak ya da iltihaklara itibar etmedikleri yanıtını vermiştir.¹⁹⁶

3.1.14.2. 3 Kasım 2002 Seçimleri

3 Kasım 2002 seçimleri, vatandaşların gümrük kapılarında oy verme işlemleriyle başlamış, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin % 34,26' lık zaferiyle sonuçlanmıştır. Diğer partilerin aldıkları oy ve milletvekili sayıları ise aşağıdaki gibi neticelenmiştir.

Parti Adı	Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Milletvekili
Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)	10.763,904	34,26	363
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	6.094,961	19,4	178
Doğru Yol Partisi (DYP)	3.001,043	9,55	-
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	2.619,899	8,34	-
Genç Parti (GP)	2.276,706	7,25	-
Demokratik Halk Partisi (DEHAP)	1.955,992	6,23	-
Anavatan Partisi (ANAP)	1.609,575	5,12	-
Saadet Partisi (SP)	781,326	2,49	-
Demokratik Sol Parti (DSP)	386,113	1,23	-
Yeni Türkiye Partisi (YTP)	360,868	1,15	-
Büyük Birlik Partisi (BBP)	320,224	1,02	-
Yeni Parti (YP)	294,553	0,94	-
İşçi Partisi (İP)	162,531	0,52	-
Bağımsız Türkiye Partisi (BTP)	149,768	0,48	-
Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP)	106,010	0,34	-

¹⁹⁶ Cumhuriyet, 21 Ağustos 2002, 4.

Liberal Demokrat Parti (LDP)	89,643	0,29	-
Millet Partisi (MP)	69,532	0,22	-
Türkiye Komünist Partisi (TKP)	60,084	0,19	-
Bağımsız	313,852	1,0	9
Toplam	29.828,849	100	550

Tablo 3: Kasım 2002 Genel Seçimleri Tablosu.¹⁹⁷

3 Kasım 2002 seçimleri sonrasında DSP, ANAP, DYP, MHP, YTP ve Yurt Partisi 58.dönemde meclise girememiş, dokuz bağımsız milletvekiliyle beraber sadece Adalet ve Kalkınma Partisi ve CHP meclise girebilmiştir. Bülent Ecevit, seçimlerden sonra bir açıklama yaparak seçimlerde adaylıklar nedeniyle örgütte değişiklikler, eksiklikler oluştuğunu, genel başkanlığı bırakmasından önce örgütün tamamlanması gerektiğini, kongreler bittikten sonra kurultayı toplayıp orada yeni bir genel başkan seçileceğini belirtmiştir. Devlet Bahçeli’de bir açıklama yapmış ve bundan sonraki görevinin yeni bir genel başkan ve yönetimle kutsal davalarını hedefe taşıyacak bir yapıyı oluşturmak olduğunu belirtmiştir. Mesut Yılmaz’da merkez sağ olarak yeni bir yapılanma adına genel başkanlıktan ve aktif politikadan ayrılma kararı verdiğini açıklamıştır.¹⁹⁸

Başbakan Bülent Ecevit, 4 Mayıs 2002 tarihinde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’e Bakanlar Kurulu’nun istifasını sunmuş, Cumhurbaşkanı, hükümetin istifasını kabul etmekle beraber, iktidarda boşluk olmaması adına yeni hükümet kuruluncaya kadar Bakanlar Kurulu’nun görev yapmasını istemiştir. DSP lideri Bülent Ecevit, MHP lideri Devlet Bahçeli ve ANAP lideri Mesut Yılmaz, son Bakanlar Kurulu toplantısını 06 Kasım 2002 tarihinde yapmışlar, toplantıda Ecevit, hükümetleri döneminde laik demokrasinin iyice kökleştiğini, hükümetin çok ağır koşullarda göreve başladığını, sürekli olumsuzluklarla karşı karşıya kaldıklarını, sorunların çözümü için ellerinden geleni yaptıklarını, köklü reformlara giriştiklerini, seçimlerde iyi bir sonuç alamadıklarını, ama yaptıklarının değerinin zamanla anlaşılacağını belirtmiştir.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Muzaffer Ayhan Kara, *Türk Siyasal Yaşamında 1961 Sonrası Bir Olgu Demokrasi ve Uzlaşma Kültürü Açısından Koalisyonlar* (İstanbul: Otopsi Yayınları, 2004), 488.

¹⁹⁸ Cumhuriyet, 4 Kasım 2002, 6.

¹⁹⁹ Cumhuriyet, 7 Kasım 2002, 7.

SONUÇ

DSP ve MHP, 18 Nisan 1999 seçimlerinde milliyetçi popülist bir dil üzerinden birinci ve ikinci parti olarak çıkmayı başarmışlardır. Sonraki süreçte ise Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel teamüllere uygun olarak görevi Ecevit'e vermiş ve kendisinden bir koalisyon hükümeti kurmasını istemiştir. Ancak ortada 28 Şubat sürecinin derin izleri vardır ve kurulacak koalisyon hükümeti de buna uygun şekillenmelidir. Bu konuda DSP'yi rahatlatan ilk adım Bahçeli'den gelmiş, Fazilet ve Doğruyol Parti'sinin bir süre dinlenmesi gerektiğini ifade ederek, 28 Şubat süreciyle sorunlu bu partileri koalisyon görüşmelerinde devre dışı bırakmıştır. MHP'nin kamuoyunu rahatlatan bu çıkışının ardından, geçmişte kavgalı olduğu bilinen ulusal sol ile milliyetçi sağ bir koalisyon hükümetinde yer alıp alamayacağı konusu gündemi meşgul etmeye başlamıştır. Bahçeli'nin geçmişe saplanılıp kalınmaması, ideolojik kavgalardan uzak durulması söylemi Ecevit'te de karşılık bulmuş sonuçta, DSP-MHP ve ANAP'tan oluşan üçlü bir koalisyon hükümeti kurularak adına da Uzlaşma ve Atılım Hükümeti denmiştir. Hükümetin kuruluşuyla beraber laiklik vurgusu ve yeni bir milliyetçilik tanımının da öne çıkarıldığı, ekonomik alanda ise Neo-liberal, bir koalisyon protokolü ile onunla uyumlu bir de hükümet programı kabul edilmiştir. Bakanlıkların paylaşımında DSP ideolojik davranarak müfredatta laik bir düzenlemeye gidebileceği Milli Eğitim Bakanlığı'nı almış, MHP ise belediyelerine aktarılabilecek kaynaklar üzerinden yaratılabilecek seçmen desteğini de hesaba katarak, bayındırlık ve iskân, ulaştırma gibi icracı bakanlıklara yönelmiştir. ANAP'a kalan bakanlıklar ise sağ partilerin gözde tercihi İçişleri bakanlığı ile öncelikle tercihe konu Maliye Bakanlığı olmuştur.

Koalisyon hükümeti döneminde partiler birbirinden farklı politika tercihlerini öne çıkarmışlardır. DSP'nin önceliği laik eğitim kapsamında yapılması gereken düzenlemeler olmuştur. Birkaç önemli bakanlığı feda etmek adına kendisine bağladığı Milli Eğitim Bakanlığı'nda müfredatta önemli düzenlemelere gitmiş, YÖK'te aynı şekilde benzer adımlar atmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimi de Bülent Ecevit'in laik hassasiyetini öne çıkardığı başka bir alanı oluşturmuştur. 28 Şubat süreciyle uyumlu bir cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel'in görev süresinin uzatılmasından yana tavır koymuş, hesabını tutturamayınca da Ahmet Necdet Sezer gibi rejimin temel nitelikleriyle uyumlu birisinin seçilmesini sağlamıştır. İdeolojik anlamda DSP'nin koalisyon hükümeti döneminde MHP ile karşı karşıya geldiği iki konu kadrolaşma ve

Af Yasası üzerine olmuştur. Kamu kurumlarında işe girişlerde liyakat esasının alınmasını hükümet protokolüne koyduran DSP, MHP'nin kendisine bağlı bakanlıklarda kadrolaşmasını eleştiri konusu yapmış, Af Yasası'ndan yararlanması gündeme gelen Haluk Kırıcı'da ayrı bir anlaşmazlık konusuna dönüşmüştür. Bunun dışında DSP diğer ortaklarla uyumlu bir birliktelik yürütmüştür.

AB'ye tam üyelik yolunda, Abdullah Öcalan'ın idamı ve anadilde eğitim hakkı koalisyon hükümeti döneminde MHP'yi sıkıntıya sokan iki önemli konu olmuştur. İdam konusunda seçmene verdiği sözle AB'ye tam üyelik arasında sıkışıp kalan Bahçeli, Ocak 2002 tarihli toplantıda ikna edilebilmiş, anadilde eğitim konusu da ikinci uyum paketiyle yasalaşmıştır. Seçimlerden önce türban ve imam-hatipler konusunda FP seçmenine dönük "Ürkeğe değil, erkeğe oy verin" söylemini öne çıkaran MHP, koalisyon hükümeti döneminde ise bu konudaki sessizliğini sürdürmüştür. MHP'ye koalisyon hükümeti döneminde yoğun bir eleştiri de yolsuzluklar konusunda gelmiştir. Merkez sağ partileri yolsuzluk, rüşvet, usulsüzlük ve kamu mallarını yağmalamakla suçlayan, dürüst ve ilkeli siyaseti savunan partinin Bayındırlık ve İskân Bakanı Koray Aydın, deprem konutları ihalelerinde büyük çaplı yolsuzluklara karışmış, oluşturulmaya çalışılan bu imajında çökmesine yol açmıştır. MHP'nin elindeki diğer bakanlıklarda da benzer söylentiler yayılmıştır.

Hükümet döneminde ANAP'ın önceliği ise AB'ye tam üyelik kapsamında çıkarılması gereken uyum yasaları olmuştur. Anadilde eğitim ve idam cezasının da kaldırılmasını gerektiren uyum yasaları konusunda ANAP özellikle MHP ile karşı karşıya gelmiş, arabuluculuk görevi de çoğu kez Bülent Ecevit'e düşmüştür. ANAP'ta koalisyon hükümeti döneminde yolsuzluk suçlamalarıyla karşı karşıya kalmış, ANAP'lı Enerji Bakanı Cumhur Ersümer, "Beyaz Enerji" operasyonu nedeniyle istifa etmek durumunda kalmıştır.

Bu iç gelişmeler dışında koalisyon hükümeti döneminde Kopenhag siyasi kriterlerine uyum yolunda son derece kapsamlı anayasa değişiklikleri ile uyum paketleri de yasalaşmıştır. Üç partiden oluşan bir koalisyon hükümetinde AB'ye tam üyelik kapsamında yapılan anayasa değişiklikleri ve uyum paketleri hükümetin bu konudaki başarısını göstermektedir. Ayrıca bu dönemde Türk Medeni Kanunu yeniden ele alınarak düzenlenmiştir.

Neo-liberal ekonomik ve sosyal politikaların bir devamını sürdüren hükümet işbaşına geldiği andan itibaren ekonomi yönetimini IMF yetkililerinin tercihlerine göre şekillendirmiştir. Bu dönemde iki büyük ekonomik kriz yaşanmış fatura da büyük oranda koalisyon hükümetine çıkarılmıştır. Ancak geline bu durumu sadece hükümetin beceriksizliğine bağlamamak gerekmektedir. 1980’den sonra ekonominin dışa açık hale gelmesi beraberinde yapısal sorunları da getirmiş, küresel krizin etkileri ve yaşanan iki büyük deprem bu sonucun alınmasına yol açmıştır. Sonuçta, ülkede milyonlarca insan işsiz kalmış, binlerce işyeri kapanmış, 1998 ile 2002 yılları arası bir dönemde kişi başı milli gelir 3255 dolardan 2598 dolara GSMH 212 milyar dolardan 181 milyar dolara düşmüştür.

Koalisyon hükümetin eğitim alanında kayda değer tek uygulaması beş yıllık eğitim yerine sekiz yıllık kesintisiz eğitimin getirilmesi olmuştur. Ancak sekiz yıllık kesintisiz eğitim uygulamasındaki amaç Milli Eğitim’in birikmiş sorunlarını çözmekten çok imam-hatip okullarının önünü kesmeye yönelik bir düzenlemeyi içermiştir. IMF’nin istemleri doğrultusunda çalışma hayatıyla ilgili olarak kabul ettiği Sosyal Güvenlik Yasası’ da emeklilik yaş ve prim ödeme gün sürelerini uzatmış, çalışan kesimlerin tepkilerine neden olan kitlesel eylemlere dönüşmüştür.

Koalisyon hükümeti ortaklarının seçimler öncesi dillendirdiği diğer bir konu da Güneydoğu Anadolu bölgesinin kalkınma sorunu olmuştur. Bölgenin sorununu çözemeyen bir ülkenin 21. Yüzyıla da lider ülke olarak giremeyeceğini belirten Mesut Yılmaz’ın yanı sıra, Ecevit’te bölgenin sorunlarının feodal yapısından kaynaklandığını, bu sorunu çözenin DSP’nin öncelikleri arasında olduğunu ifade eden beyanları olmuş, Kürtçe eğitim ve yayın hakkının düzenlenmesi dışında bu konuda da herhangi ciddi bir adım atılmamıştır.

Kıbrıs, Yunanistan, AB ve ABD ile ilişkiler konusunda ise geleneksel dış politika tercihlerine uygun davranılmıştır.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- Arar, İsmail. *Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi*. İstanbul: Baha Matbaası, 1963.
- Bahçeli, Devlet. *Milliyetçi Hareket ve Türkiye'nin Geleceği*. İstanbul: Hareket Yayınları, 1998.
- Bora, Tanıl ve Kemal Can. *Devlet ve Kuzgun 1990'lerden 2000'lere MHP*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Cumhuriyet Halk Partisi Programı*. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık, 1976.
- Dâver, Bülent. *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Yargı Yayınları, 1993.
- DSP-MHP-ANAP Koalisyon Protokolü*. Ankara: T.B.M.M Kütüphanesi, 1999.
- Ergin, Mehmet. *Dünden Bugüne Necmettin Erbakan*. İstanbul: Akis Yayınları, 2006.
- Giz, Adnan. *Kinsiz Demokrasi, Batı Demokrasilerinde Koalisyon, Birlik, Azınlık, Cephe Hükümetleri ve Türkiye Örneği*. İstanbul: Giz Yayıncılık, 1991.
- Gökbilgin, Tayyib, "Ziya Gökalp'e göre Halkçılık, Milliyetçilik, Türkçülük." *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1976.
- Göle, Nilüfer. *İslam ve Modernlik Üzerine, Melez Desenler*. İstanbul: Metis Yayınları, 2000.
- Kafesoğlu, İbrahim. "Ziya Gökalp'te Tarihçilik," *Yeni Düşünce, Haftalık Dergi, Sayı 58* (İstanbul: 1982), 9- 11.
- Kapani, Munci. *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1978.
- Kara, Muzaffer Ayhan. *Türk Siyasal Yaşamında 1961 Sonrası Bir Olgu, Demokrasi ve Uzlaşma Kültürü Açısından Koalisyonlar*. İstanbul: Otopsi Yayınları, 2004.
- Kongar, Emre. *İlk Koalisyondan Son Koalisyona 1961-1991*. İstanbul: İnönü Vakfı Yayınları, 1992.
- Kongar, Emre. *21. Yüzyılda Türkiye, 2000'li yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1998.
- Köker, Levent. *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

- Lijphart, Arend. *Çağdaş Demokrasiler, Yirmi Bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*. Çev.: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasal İlimler Derneği Ortak Yayını, 1986.
- Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Bildirisi*. Ankara: 1969.
- Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Bildirisi*. Ankara: 1977.
- Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Bildirisi*. Ankara: 1995.
- Milliyetçi Hareket Partisi Programı*. Ankara: 2009.
- Özbudun, Ergun. *Siyasal Partiler*. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 1974.
- Özdemir, Hikmet, Cemil Koçak, Korkut Boratav, Selahattin Hilav, Murat Katoğlu, Ayla Ödekan. *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*. Sina Akşin (Edt.) İstanbul: Cem Yayınevi, 2008.
- Sanal, Türker. *Demirel Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri ve Programları*. Ankara: Sim Matbaacılık, 2004.
- Sarıbay, Ali Yaşar. *Siyasal Sosyoloji*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1992.
- Saybaşı, Kemâli. *DYP-SHP Koalisyonunun Üç Yılı*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1995.
- Söğüt, İlyas. "İmparatorluktan Ulus Devlet'e Geçiş Sürecinde İdeoloji Arayışı: Solidarist Korporatizm." *Liberal Düşünce, Üç Aylık Dergi, Sayı 35*. Ankara: 2004.
- Parla, Taha. *Türkiye'de Anayasalar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.
- Parla, Taha. *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Cilt, 2 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Toprak, Zafer. *Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) Milli İktisat- Milli Burjuvazi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.
- Tuncer, Erol. *Seçim '99, 18 Nisan 1999 Milletvekili Genel Seçimleri Sayısal ve Siyasal Değerlendirme*. Ankara: Tesev Yayınları, 1999.
- Türkeş, Alparslan. *Dokuz Işık Doktrini*. İstanbul: Özdem Kardeşler Matbaası, 1978.
- Uğurtekin, Latif. *Gündemdeki MHP*. İstanbul: Kamer Yayınları, 1999.
- Vakkasoğlu, A Vehbi. *Tarih Aynasında Ziya Gökalp*. İstanbul: Asya Yayınevi, 1980.
- Yalansız, Nedim. *Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri*. İstanbul: Büke Yayınları, 2006.
- Yargıcı, Atilla. *Kemalizm'in Fikir Kaynakları, Tevfik Fikret, Abdullah Cevdet, Ziya Gökalp*. İstanbul: İttihat Yayıncılık, 1993.

Gazeteler

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

Ortadoğu

Radikal

Sabah

İnternet Kaynakları

<https://www.dsp.org.tr/dsp/tarihce/>, 26.12.2019.

<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP57.htm>, 17.02.2019.

ÖZGEÇMİŞ

Hakan GEZER 16.08.1973 tarihinde Arhavi/ARTVİN’de doğdu. Lise eğitiminden sonra 1997 yılında Uludağ Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu. Halen Cihanbeyli Vergi Dairesi Müdürlüğünde Vergi Dairesi Müdür Vekili olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki kız babasıdır. Orta derecede İngilizce bilmektedir.

